

JuU
1985/86: 24

Justitiekommitténs betänkande

1985/86: 24

om disciplinförelser av krigsmän, m. m.
(prop. 1985/86: 9 jämte motioner)

Sammanfattning

I detta betänkande tillstyrker utskottet ett regeringsförslag om en reform av det militära ansvarssystemet. Reformen innebär att det på det militära området skall gälla ett utomstraffrättsligt ansvarssystem. Anställd militär personal skall i fredstid vara underkastad samma regler som nu gäller för statsförvaltningen i övrigt. För värnpliktiga införs en ny lagstiftning om disciplinförelser. Denna lagstiftning skall under krig gälla även den anställda militära personalen.

Utskottet föreslår några ändringar och tillägg i regeringens lagförslag rörande disciplinförelser. Utskottets förslag innebär bl. a. att den militära myndigheten, i nära överensstämmelse med vad som gäller i dag, skall ha rätt att besluta om ersättningsskyldighet för värnpliktiga avseende personlig materiel som gått förlorad eller skadats. Någon ändring i de materiella skadestandsreglerna föreslås inte.

Reformen, som också innefattar bl. a. betydande ändringar i brottsbalkens bestämmelser om brott av krigsmän, föreslås träda i kraft den 1 juni 1987.

I en reservation (m) avstyrks regeringsförslaget. Ett utvidgat skadestandsansvar för värnpliktiga förordas i en annan reservation (m, fp, c).

Propositionen m. m.

I proposition 1985/86: 9 har regeringen (försvarsdepartementet) föreslagit riksdagen att anta av lagrådet granskade förslag till

1. lag om disciplinförelser av krigsmän,
2. lag om ändring i brottsbalken,
3. lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967),
4. lag om ändring i lagen (1976:600) om offentlig anställning,
5. lag om ändring i lagen (1980:1021) om militär grundutbildning för kvinnor,
6. lag om ändring i rättegångsbalken,
7. lag om ändring i skadestandslagen (1972:207),
8. lag om ändring i lagen (1974:515) om ersättning vid frihetsinskränkning.

9. lag om ändring i lagen (1940: 358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.,

10. lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.,

11. lag om ändring i lagen (1975: 688) om skydd för viss tjänsteutövning,

12. lag om ändring i lagen (1958: 205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m.,

13. lag om ändring i polislagen (1984: 387),

14. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429),

15. lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott,

16. lag om ändring i lagen (1953: 770) om folkrättsliga reglers iakttagande i fråga om ansvar för brott av vissa utlämningar,

17. lag om ändring i lagen (1957: 132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.,

18. lag om ändring i lagen (1942: 87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m.,

19. lag om ändring i lagen (1975: 1057) med instruktion för justitieombudsmännen.

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisas till vad som anförs i det följande under rubriken Utskottet på s. 45.

I samband med propositionen behandlas de med anledning av propositionen väckta motionerna 1985/86: 47 av Allan Ekström (m), 1985/86: 48 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m), 1985/86: 49 av Gunilla André (c) och Elving Andersson (c), 1985/86: 50 av Martin Olsson m. fl. (c) och 1985/86: 51 av Bengt Harding Olson (fp). – Vidare behandlas den under den allmänna motionstiden 1985 väckta motionen 1984/85: 2782 av Lars Werner m. fl. (vpk).

Motionsyrkandena redovisas på s. 44.

I ärendet har justitieutskottet inhämtat yttranden från konstitutionsutskottet (KU 1985/86: 3 y), lagutskottet (LU 1985/86: 1 y) och försvarsutskottet (FöU 1985/86: 3 y). Yttrandena är fogade till detta betänkande som *bilaga 1–3*.

Under ärendets beredning har inom utskottet, med beaktande av bl. a. förslag som lagts fram i de nämnda yttrandena, utarbetats ett förslag till lag om disciplinförseelser av krigsmän, m. m. Över detta förslag har utskottet inhämtat yttrande från lagrådet. Lagrådets yttrande fogas till detta betänkande som *bilaga 4*. Det till lagrådet remitterade lagförslaget överensstämmer med det som *bilaga 5* till detta betänkande fogade lagförslaget.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

1 Förslag till

Lag om disciplinförseelser av krigsmän

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag är tillämplig på krigsmän.

2 § Följande personal är krigsmän:

1. värnpliktiga under den tid då de är tjänstgöringsskyldiga enligt värnpliktslagen (1941:967),
2. kvinnor som genomgår utbildning enligt lagen (1980:1021) om militär grundutbildning för kvinnor,
3. de som genomgår utbildning vid förberedande officersskola eller annan utbildning för att få militär anställning vid försvarsmakten,
4. hemvärnsmän under den tid då de är tjänstgöringsskyldiga,
5. de som genom krigsfrivilligavtal eller annat avtal åtagit sig att tjänstgöra frivilligt i befattningar i försvarsmaktens krigsorganisation, under den tid då de är tjänstgöringsskyldiga,
6. anställda i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst, när de tjänstgör utomlands.

3 § Kommer riket i krig, är följande personal krigsmän:

1. alla som är tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten,
2. polismän som utan att vara tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten är skyldiga att delta i rikets försvar,
3. skyddsvakter som förordnats med stöd av 10 § lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.,
4. alla som annars vistas vid avdelningar av försvarsmakten, när avdelningarna är i fält eller verkar under liknande förhållanden,
5. medlemmar av den organiserade motståndsrörelsen.

4 § Om riket är i krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i, får regeringen föreskriva att den personal som anges i 3 § skall vara krigsmän.

5 § När det inte längre föreligger sådana förhållanden som avses i 3 och 4 §§, skall regeringen föreskriva att annan personal än den som nämns i 2 § skall upphöra att vara krigsmän.

6 § Föreskrifterna i denna lag om krigsmän skall också tillämpas på

1. krigsfångar,
2. krigsdeltagare som har internerats vid krig under vilket riket är neutralt,
3. utläningar som vistas bland krigsfångar eller internerade krigsdeltagare för att utöva sjukvård eller andlig vård.

Disciplinförseelser

Disciplinansvar

7 § En krigsman som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter vad han på grund av reglementen, instruktioner eller förmäns order eller i övrigt

skall iaktta i tjänsten skall åläggas disciplinpåföljd för *disciplinförseelse*. Någon påföljd skall dock inte åläggas, om felet är ringa.

JuU 1985/86: 24

8 § Disciplinpåföljd får åläggas även den som vid tiden för beslutet inte längre är krigsman.

9 § Disciplinpåföljd får inte åläggas någon, om han inte inom två år från förseelsen har underrättats enligt 25 § om vad som anförs mot honom eller fått motsvarande underrättelse från riksdagens ombudsman eller justitiekanslern.

Disciplinpåföljder

10 § Disciplinpåföljderna är varning, extratjänst, löneavdrag och utgångsförbud.

11 § Varning innebär att den felande erinras om att han för framtiden skall iaktta sina skyldigheter i tjänsten.

12 § Extratjänst innebär att den felande vid högst fem tillfällen utöver den vanliga tjänsten skall utföra handräckning eller någon annan särskild uppgift. Vid varje tillfälle får högst fyra timmar tas i anspråk för uppgiften. Om extratjänsten inte avser annat än jour- eller beredskapstjänstgöring, får dock tiden fram till den vanliga tjänstens början nästa dag tas i anspråk.

Extratjänsten får inte vara sådan att den inverkar skadligt på den felandes hälsa eller tjänstbarhet.

13 § Löneavdrag får bestämmas för högst trettio dagar och innebär avdrag på dagersättning eller motsvarande ersättning. Om något sådant avdrag inte kan göras, skall den felande betala ett belopp som motsvarar avdraget.

För den som erhåller dagersättning skall löneavdraget motsvara dagersättningen utan tillägg. För övriga skall löneavdraget bestämmas till viss andel av utgående ersättning. Andelen skall utgöra högst en fjärdedel av ersättningen per dag. Avdraget får dock inte understiga ett belopp motsvarande dagersättning utan tillägg.

14 § Utegångsförbud innebär förbud för den som är förlagd inom ett kaserinområde, läger eller motsvarande område att under en bestämd tid, minst sju och högst femton dagar, på fritid vistas utanför det område som är upplåtet åt en viss avdelning eller utanför en del av ett sådant område.

För den som är förlagd ombord på ett fartyg skall utgångsförbudet avse förbud att lämna fartyget.

15 § Löneavdrag får åläggas tillsammans med utgångsförbud, om det krävs av hänsyn till ordningen inom försvarsmakten.

Åtalsanmälan m. m.

16 § Om en krigsman kan antas ha begått en disciplinförseelse och han genom sitt förfarande skäligen kan misstänkas även ha gjort sig skyldig till brott, skall han anmälas till åtal för brottet, om inte annat följer av 17 §.

17 § Åtalsanmälan behöver inte göras i fråga om

1. brott för vilka svårare straff än böter inte föreskrivs,
2. följande brott i brottsbalken, nämligen ofredande (4 kap. 7 §), snatteri

(8 kap. 2 §), egenmäktigt förfarande (8 kap. 8 §), bedrägligt beteende (9 kap. 2 §), undandräkt (10 kap. 2 §), olovligt förfogande (10 kap. 4 §), olovligt brukande (10 kap. 7 §), svikande av försvarsplikt (18 kap. 6 §), lydnadsbrott (21 kap. 5 §) och rykning (21 kap. 7 §).

Åtalsanmälan skall dock alltid göras, om

1. brottet riktar sig mot någon utanför försvarsmakten.
2. målsäganden har förklarat att han avser att föra talan om enskilt anspråk.
3. det finns skäl att anta att påföljden inte kommer att stanna vid böter.

18 § Om någon åtgärd har vidtagits för att väcka åtal mot en krigsman, får ett disciplinärende inte inledas eller fortsättas i fråga om det förfarande som avses med åtgärden.

Beslutande myndigheter

19 § Frågor om disciplinansvar eller åtalsanmälan prövas av den myndighet där krigsmannen tjänstgör eller senast har tjänstgjort, om regeringen inte föreskriver något annat.

20 § Ärenden som avses i 19 § skall avgöras av myndighetschefen eller, efter regeringens förordnande, av någon annan chef vid myndigheten med lägst överstelöjtnants eller kommandörkaptens tjänstegrad.

21 § Myndighetschefen får överlämna åt andra chefer vid myndigheten, dock lägst en kompanichef eller motsvarande chef, att pröva frågor om disciplinansvar för personal som står under deras befäl, under förutsättning att

1. förfarandet inte kan antas utgöra brott,
2. förseelsen har erkänts och inte bör medföra svårare påföljd än varning eller extratjänst.

22 § För att biträda de myndigheter som har att handlägga disciplinärenden skall finnas auditörer.

Auditörerna skall vara lagfarna. De förordnas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

23 § Innan en disciplinpåföljd beslutas eller en åtalsanmälan görs, skall yttrande inhämtas från auditören. Ett sådant yttrande behövs dock inte i ärenden som avgörs på det sätt som anges i 21 §.

Auditören är medansvarig för de beslut som myndigheten fattar på hans tillstyrkan.

Handläggningen av disciplinärenden

24 § Disciplinärenden skall handläggas skyndsamt.

25 § Myndigheten skall hålla muntligt förhör med krigsmannen. Denne skall därvid underrättas om vad som anförs mot honom. Om muntligt förhör inte kan anses behövt, får underrättelsen ske skriftligen, varvid krigsmannen skall uppmanas att yttra sig i saken.

Om det behövs, skall även anmälare och andra som kan lämna uppgifter i saken höras muntligen eller skriftligen.

Protokoll skall föras över förhören.

26 § Vid muntligt förhör med krigsmannen skall ett förhörsvittne om möjligt vara närvarande.

JuU 1985/86: 24

27 § Om myndigheten finner att ett vittne eller en sakkunnig bör höras vid domstol eller att någon bör föreläggas att förete en skriftlig handling eller ett föremål som bevis, skall myndigheten ansöka om detta hos den tingsrätt inom vars område den person vistas som skall höras eller på annat sätt berörs av åtgärden. I fråga om sådana åtgärder skall i tillämpliga delar gälla vad som föreskrivs i rättegångsbalken om bevisupptagning utom huvudförhandling.

28 § Krigsmannen skall innan ärendet avgörs få del av vad som har kommit fram under utredningen och beredas tillfälle att yttra sig över det, om det inte är uppenbart obehövt.

29 § Myndighetens beslut skall grundas på vad som har kommit fram under utredningen.

Av beslutet skall framgå de skäl som bestämt utgången.

30 § Krigsmannen skall underrättas om myndighetens beslut och auditörens yttrande. Han skall även underrättas om hur han skall göra om han vill begära ändring av beslutet. Underrättelse får ske genom delgivning.

31 § Om det av särskilda skäl inte krävs någon disciplinpåföljd, får ärendet avskrivas.

Verkställighet av disciplinpåföljd

32 § Beslut om disciplinpåföljd skall verkställas snarast möjligt efter det att beslutet har vunnit laga kraft.

Om det behövs av hänsyn till ordningen inom försvarsmakten eller av någon annan särskild anledning, får det i beslut om extratjänst eller utgångsförbud förordnas att beslutet skall verkställas trots att det inte har vunnit laga kraft.

33 § Extratjänst får inte verkställas på tjänstefria dagar.

34 § Verkställigheten av extratjänst eller utgångsförbud får uppskjutas eller avbrytas, om det finns särskilda skäl. Den dag då avbrott sker skall i sin helhet räknas som verkställighetstid.

35 § Om flera beslut om utgångsförbud är helt eller delvis verkställbara samtidigt, skall påföljderna läggas samman med varandra. Den sammanlagda verkställighetstiden får dock inte överstiga tjugofem dagar.

Från den sammanlagda verkställighetstiden skall den tid avräknas under vilken verkställighet redan har skett.

36 § Om den som har ålagts utgångsförbud blir efter överklagande slutligen ålagd löneavdrag, skall avräkning ske för den tid under vilken förbudet har verkställts. En dags utgångsförbud skall anses motsvara två dagars löneavdrag.

37 § Extratjänst bortfaller i den mån den inte har verkställts innan krigsmannens tjänstgöringsskyldighet har upphört.

38 § Utegångsförbud får inte verkställas efter det att krigsmannens tjänstgöringsskyldighet har upphört.

Om utgångsförbud inte kan verkställas, skall myndigheten omvandla det till löneavdrag med tillämpning av 36 § andra meningen.

Om löneavdrag inte kan göras motsvarande belopp inte betalas, gäller om verkställighet vad som är föreskrivet om uppbörd och indrivning av böter. Obetalda belopp får inte förvandlas till fängelse. Löneavdrag bortfaller i den mån det inte har verkställts inom tre år från det beslutet om disciplinpåföljd vann laga kraft.

Tvångsmedel

39 § Den som enligt särskilda föreskrifter är förman får omhänderta en krigsman som inom ett område eller utrymme, som används av försvarsmakten, eller klädd i militär uniform på allmän plats

1. anträffas så berusad att han inte kan ta hand om sig själv eller annars utgör en fara för sig själv eller någon annan,

2. uppträder så att han stör den allmänna ordningen eller ordningen inom försvarsmakten eller utgör en fara för disciplinen.

Omhändertagande får inte ske, om det räcker med mindre ingripande åtgärder.

40 § Den som har omhändertagit en krigsman skall skyndsamt anmäla detta till den myndighet som anges i 19 §. Har omhändertagandet inte redan upphört, skall myndigheten omedelbart pröva om det skall bestå.

41 § Har omhändertagandet föranletts av berusning, skall den omhändertagne så snart det kan ske undersökas av en läkare, om det behövs med hänsyn till hans tillstånd.

42 § Den omhändertagne skall så snart som möjligt förhöras och underrättas om anledningen till omhändertagandet.

43 § Den omhändertagne skall frigges så snart det kan ske utan men för honom själv och det inte längre finns anledning att ha honom omhändertagen. Frigivandet skall alltid äga rum senast åtta timmar efter omhändertagandet, om det inte uppenbarligen ligger i den omhändertagnes eget intresse att få stanna kvar kortare tid därutöver.

44 § Alkoholdrycker eller andra berusningsmedel, som påträffas hos den som har omhändertagits på grund av berusning, skall tas ifrån honom. Sådan egendom skall bevisligen förstöras, om inte särskilda skäl talar för att egendomen återställs efter frigivandet. Frågan härom prövas av den myndighet som avses i 40 §.

Första stycket får tillämpas även i fråga om injektionssprutor och kanyler, som kan användas för insprutning i människokroppen. Detsamma gäller andra föremål, som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika.

45 § Om det finns anledning anta att en krigsman olovligen bär på sig föremål som tillhör försvarsmakten eller som han annars inte får inneha, kan han enligt förmans förordnande underkastas kroppsvisitation för eftersökande av föremålen.

För eftersökande av sådana föremål får enligt förmans förordnande skåp, väskor och annan egendom som tillhör eller disponeras av krigsman-

nen undersökas, om det finns anledning anta att föremålen finns där. En sådan undersökning får också göras stickprovvis eller i anslutning till en större undersökning, som företas av särskilda skäl.

JuU 1985/86: 24

Åtgärder enligt första och andra styckena får vidtas endast inom ett militärt område eller ett annat område som disponeras av försvarsmakten.

Klagan över beslut om disciplinpåföljd

46 § En krigsman som har ålagts disciplinpåföljd av en chef som avses i 21 § får begära omprövning av beslutet hos myndigheten. En sådan begäran skall göras skriftligen hos myndigheten inom fem dagar från den dag då krigsmannen fick del av beslutet. Mot ett sådant beslut får talan inte föras i annan ordning.

En begäran som har kommit in för sent prövas inte.

Då myndigheten omprövar ett beslut, skall bestämmelserna i 20 och 23–31 §§ tillämpas.

47 § I ärenden om omprövning av beslut om extratjänst får myndigheten, om beslutet är verkställbart, förordna att det tills vidare inte får verkställas.

48 § Myndighetens beslut att ålägga disciplinpåföljd får av krigsmannen överklagas genom besvär hos den tingsrätt inom vars domkrets myndigheten är lokaliserad eller, om myndigheten inte är lokaliserad inom riket eller särskilda skäl föreligger, hos den tingsrätt som regeringen bestämmer.

49 § Myndighetens beslut överklagas genom att besvärshandlingen tillställs den myndighet som har meddelat beslutet. I besvärshandlingen skall anges det beslut som överklagas och den ändring i beslutet som yrkas.

Besvärshandlingen skall ha kommit in till myndigheten inom tio dagar från den dag då klaganden fick del av beslutet.

Tingsrätten skall, sedan handlingarna i ärendet överlämnats dit, pröva om besvärshandlingen har kommit in i rätt tid. För sent inkomna besvär skall avvisas.

50 § I fråga om besvär tillämpas lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden i den mån inte annat föreskrivs i denna lag. Därvid gäller beträffande besvärshandlingen vad som föreskrivs i den lagen om ansökan.

51 § Tingsrätten skall vid avgörande av saken bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Vid handläggning i övrigt av ärendet är tingsrätten domför med en lagfaren domare.

52 § Tingsrätten får, om det överklagade beslutet är verkställbart, förordna att det tills vidare inte får verkställas.

53 § Tingsrättens beslut får av krigsmannen eller det allmänna överklagas genom besvär till hovrätten. Om tingsrätten har meddelat ett beslut som avses i 32 § andra stycket eller avslagit ett yrkande om att verkställighet tills vidare inte skall få ske, får talan mot beslutet föras särskilt.

Hovrättens beslut får inte överklagas.

54 § I tingsrätten och hovrätten förs det allmännas talan av allmän åklagare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

Genom lagen upphävs

1. militära rättegångslagen (1948: 472),
2. lagen (1948: 473) om införande av militära rättegångslagen,
3. lagen (1973: 18) om disciplinstraff för krigsmän.

Den nya lagen gäller även i fråga om handlingar som har begåtts före ikraftträdandet. I fråga om verkställighet av disciplinstraff eller beslut om tillrättavisning, vilka ålagts före ikraftträdandet, tillämpas dock äldre bestämmelser.

Om det i en lag eller annan författning förekommer hänvisning till en föreskrift som har ersatts genom en bestämmelse i denna lag, skall hänvisningen i stället avse den nya bestämmelsen.

2 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Häri genom föreskrivs i fråga om brottsbalken (1)

dels att 21 kap. 18–22 §§, 22 kap. 2a § och 12–18 §§, 32 kap. samt 35 kap. 11 § skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 och 4 §§, 2 kap. 3 och 5 §§, 16 kap. 5 och 17 §§, 20 kap. 2 §, 21 kap. 1–14 och 16 §§, 22 kap. 1–11 §§, 24 kap. 6 §, 33 kap. 5 och 9 §§, 34 kap. 11 § samt rubriken till 22 kap. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas två nya paragrafer, 16 kap. 6 § och 21 kap. 15 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.
3 § (2)

Med påföljd för brott förstås i denna balk:

de allmänna straffen böter och fängelse,

disciplinstraff för krigsmän, samt villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård.

Med påföljd för brott förstås i denna balk:

de allmänna straffen böter och fängelse samt

villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård.

4 § (3)

Om användningen av straffen gäller i allmänhet vad i bestämmelserna om de särskilda brotten är stadgat. Övriga påföljder må, enligt vad därom är föreskrivet, tillämpas ändå att de ej äro nämnda i dessa bestämmelser.

(1) Senaste lydelse av 21 kap. 18 § 1975: 667.

Senaste lydelse av 21 kap. 20 § 1983: 295.

Senaste lydelse av 21 kap. 21 § 1975: 667.

Senaste lydelse av 21 kap. 22 § 1975: 667.

Senaste lydelse av 22 kap. 2a § 1976: 509.

(2) Senaste lydelse 1981: 211.

(3) Senaste lydelse 1975: 667.

Senaste lydelse av 22 kap. 14 § 1984: 275.

Senaste lydelse av 22 kap. 16 § 1974: 565.

Senaste lydelse av 32 kap. 6 § 1973: 17.

Senaste lydelse av 32 kap. 8 § 1975: 667.

Fängelse är att anse som svårare påföljd än böter *och disciplinstraff*.

Fängelse är att anse som svårare påföljd än böter.

2 kap.

3 § (4)

För brott som begåtts utom riket dömes även i annat fall än som avses i 2 § efter svensk lag och vid svensk domstol,

1. om brottet förövats å svenskt fartyg eller luftfartyg, så ock eljest om det begåtts i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg,

2. om brottet begåtts av *krigsman* å område där avdelning av *krigs- makten* befann sig eller om det begåtts av annan *än krigsman* å sådant område och avdelningen befann sig där för annat ändamål än övning,

3. om brottet förövats mot Sverige, svensk kommun eller annan menighet eller svensk allmän inrättning,

4. om brottet begåtts inom område som ej tillhör någon stat och förövats mot svensk medborgare, svensk sammanslutning eller enskild inrättning eller mot utlänning med hemvist i Sverige,

5. om brottet är kapning av luftfartyg, luftfartssabotage eller folkrättsbrott eller försök till kapning av luftfartyg eller luftfartssabotage, eller

6. om det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller däröver.

2. om brottet begåtts av *någon som tillhör försvarsmakten på ett område* där *en* avdelning av *försvarsmakten* befann sig eller om det begåtts av *någon annan på ett sådant område* och avdelningen befann sig där för annat ändamål än övning,

3. om brottet begåtts vid tjänstgöring utom riket av *någon som är anställd i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst*.

4. om brottet förövats mot Sverige, svensk kommun eller annan menighet eller svensk allmän inrättning,

5. om brottet begåtts inom område som ej tillhör någon stat och förövats mot svensk medborgare, svensk sammanslutning eller enskild inrättning eller mot utlänning med hemvist i Sverige,

6. om brottet är kapning av luftfartyg, luftfartssabotage eller folkrättsbrott eller försök till kapning av luftfartyg eller luftfartssabotage, eller

7. om det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller däröver.

5 § (5)

Åtal för brott, som inom riket begåtts å utländskt fartyg eller luftfartyg av utlänning som var befälhavare eller tillhörde besättningen å fartyget eller eljest medföljde detsamma mot sådan utlänning eller mot utländskt intresse, må ej väckas utan att förordnande därom meddelas av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill.

(4) Senaste lydelse 1973: 342.

(5) Senaste lydelse 1974: 565.

Åtal för brott, som förövats utom riket, må väckas allenast efter förordnande som i första stycket sägs. Utan dylikt förordnande må dock åtal väckas, om brottet förövats

1. å svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg.

2. av *krigsman* å område där avdelning av *krigsmakten* befann sig,

2. av *någon som tillhör försvarsmakten på ett område där en avdelning av försvarsmakten befann sig.*

3. *vid tjänstgöring utom riket av någon som är anställd i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst.*

3. i Danmark, Finland, Island eller Norge eller å fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av nämnda stater, eller

4. i Danmark, Finland, Island eller Norge eller på fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av nämnda stater, eller

4. av svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare mot svenskt intresse.

5. av svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare mot svenskt intresse.

16 kap.

5 § (6)

Den som muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som sprides eller utlämnas för spridning eller i annat meddelande till allmänheten uppmanar eller eljest söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet, dömes för *uppvigling* till böter eller fängelse i högst sex månader.

För uppvigling skall dömas även den som muntligen inför en samling av krigsmän eller i annat meddelande till krigsmän uppmanar eller på annat sätt söker förleda dem till en handling eller underlåtenhet som innebär att de åsidosätter vad som åligger dem i tjänsten.

I ringa fall skall ej dömas till ansvar. Vid bedömande huruvida ringa fall föreligger skall särskilt beaktas, om det förelegat endast obetydlig fara för att uppmaningen eller försöket skulle leda till efterföljd.

År brottet med hänsyn till att gärningsmannen sökt förleda till allvarligt brott eller eljest att anse som grovt, skall dömas till fängelse i högst fyra år.

6 § (7)

Om en samling av krigsmän gemensamt hotar att med våld sätta sig upp mot förman, skall dömas för myteri till böter eller fängelse i högst fyra år. Anstiftare och anförare skall dock dömas till fängelse i högst sex år.

(6) Senaste lydelse 1970: 225.

(7) Förutvarande 6 § upphävd genom 1976: 509.

Har deltagarna i ett myteri gemensamt brukat våld mot person eller egendom, skall deltagarna dömas till fängelse i högst sex år. Anstiftare och anförare skall dock dömas till fängelse i högst tio år eller på livstid.

Om brottet annars är att anse som grovt, skall dömas till fängelse i högst tio år eller på livstid. Vid bedömning om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningen har begåtts under strid eller då brott mot krigslydnaden annars medför särskild fara.

17 § (8)

För försök eller förberedelse till grovt dobbleri döms till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas.

För förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja myteri döms till ansvar enligt vad som sägs i 23 kap. Detsamma skall gälla försök eller förberedelse till grovt dobbleri.

20 kap.

2 § (9)

Arbetstagare som tar emot, låter åt sig utlova eller begär muta eller annan otillbörlig belöning för sin tjänsteutövning, döms för *mutbrott* till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla, om arbetstagaren begått gärningen innan han erhöll anställningen eller efter det han slutat densamma. Är brottet grovt, döms till fängelse i högst sex år.

Vad i första stycket sägs om arbetstagare äger motsvarande tillämpning på

1. ledamot av styrelse, verk, nämnd, kommitté eller annan sådan myndighet som hör till staten eller till kommun, landstingskommun, kommunalförbund, församling, kyrklig samfällighet eller allmän försäkringskassa,

2. den som utövar uppdrag som är reglerat i författning,

3. krigsman eller annan som fullgör lagstadgad tjänsteplikt,

3. den som är krigsman enligt lagen (1985:00) om disciplinföreselser av krigsmän eller annan som fullgör lagstadgad tjänsteplikt,

4. den som utan att inneha anställning eller uppdrag som nu har sagts utövar myndighet och

5. den som i annat fall än som avses i 1–4 på grund av förtroendeställning fått till uppgift att för någon annan sköta rättslig eller ekonomisk angelägenhet eller självständigt handha kvalificerad teknisk uppgift eller övervaka skötseln av sådan angelägenhet eller uppgift.

(8) Senaste lydelse 1972: 222.

(9) Senaste lydelse 1986: 123.

22 kap.
16 § (10)

I den mån det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger regeringen förordna, att vad i 19 kap. samt i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig skall i tillämpliga delar gälla jämväl beträffande brott som förövas under annan tid.

Om riket skulle komma att vara helt eller delvis ockuperat av främmande makt utan att militärt motstånd förekommer, skall likaledes beträffande brott som förövas under sådan tid i tillämpliga delar gälla vad i de nämnda kapitlen finnes stadgat för det fall att riket är i krig. Därvid skall vad som sägs om rikets försvar äga tillämpning å motståndsverksamheten och vad som sägs om fienden äga tillämpning å ockupationsmakten.

22 kap.
14 § (11)

Under beredskapsstillstånd och då riket är i krig skall såsom krigsman anses, förutom den som på grund av 21 kap. 20 § eller med stöd därav givna bestämmelser är krigsman, jämväl envar annan som är tjänstgöringsskyldig vid försvarsmakten, i den mån ej regeringen annorlunda förordnar. Vad som sägs om krigsman skall, då riket är i krig, äga motsvarande tillämpning å polisman vilken, utan att vara tjänstgöringsskyldig vid för-

21 kap.
1 §

Detta kapitel träder i tillämpning när riket kommer krig.

Om riket är i krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i, får regeringen föreskriva att kapitlet skall tillämpas.

2 §

När det inte längre föreligger sådana förhållanden som avses i 1 §, skall regeringen föreskriva att tillämpningen av kapitlet skall upphöra.

3 §

Vid tillämpningen av detta kapitel avses med krigsmän alla som är tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten.

Krigsmän är dessutom

1. polismän som utan att vara tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten är skyldiga att delta i rikets försvar,

2. skyddsvakter som förordnats med stöd av 10 § lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m..

(10) Senaste lydelse 1974: 565.

(11) Senaste lydelse 1984: 275.

svarsmakten, är skyldig att deltaga i rikets försvar samt å skyddsvakt som har förordnats med stöd av 10 § lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.

Den som eljest under beredskapstillstånd eller då riket är i krig vistas vid avdelning av försvarsmakten, som är i fält eller tjänstgör under liknande förhållanden, skall ock anses såsom krigsman.

Beträffande krigsfånge, krigsdeltagare som internerats vid krig under vilket riket är neutralt och utländsk man som vistas bland krigsfångar eller internerade krigsdeltagare för att utöva sjukvård eller andlig vård skall i tillämpliga delar gälla vad för krigsman är stadgat.

21 kap.

1 §

Vägrar eller underlåter krigsman att lyda förmans befallning eller uppehåller han otillbörligen befallningens fullgörande, och är det ej uppenbart att befallningen icke angår tjänsten, dömes för lydnadsbrott till disciplinstraff eller fängelse i högst ett år.

2 §

Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, skall för grovt lydnadsbrott dömas till fängelse i högst fyra år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om befallningen avsett tjänsteåtgärd av större vikt eller om brottet skett inför samlad trupp eller förövats av flera i samråd.

Var riket i krig och förövades brottet under strid eller eljest vid tillfälle då brott mot krigslydnaden medför särskild fara, dömes till fängelse i högst tio år eller på livstid.

3. alla som annars vistas vid avdelningar av försvarsmakten, när avdelningarna är i fält eller verkar under liknande förhållanden,

4. medlemmar av den organiserade motståndsrörelsen.

4 §

Föreskrifterna i detta kapitel om krigsmän skall också tillämpas på

1. krigsfångar,

2. krigsdeltagare som har internerats vid krig under vilket riket är neutralt,

3. utlänningar som vistas bland krigsfångar eller internerade krigsdeltagare för att utöva sjukvård eller andlig vård.

5 §

Vägrar eller underlåter en krigsman att lyda en förmans order eller dröjer han otillbörligen med att fullgöra ordern, skall dömas för lydnadsbrott till böter eller fängelse i högst två år. Till ansvar skall dock inte dömas, om det är uppenbart att ordern inte angår tjänsten.

6 §

Är ett brott som avses i 5 § att anse som grovt, skall dömas för grovt lydnadsbrott till fängelse i högst tio år eller på livstid. Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen har begåtts under strid eller då brott mot krigslydnaden annars medför särskild fara.

11 §

Avviker eller utebliver krigsman olovligen från avdelning av krigsmakten vid vilken han skall tjänstgöra eller vistas eller, om han skall tjänstgöra annorstädes än vid avdelning av krigsmakten, från tjänstgöringsstället, dömes för undanhållande till disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader.

För undanhållande under beredskapstillstånd eller då riket är i krig dömes till disciplinstraff eller fängelse i högst två år.

12 §

Om undanhållande med hänsyn till den tidrymd, under vilken gärningsmannen hållit sig undan eller avsett att hålla sig undan, eller till arten av hans tjänstgöring medfört eller kunnat medföra väsentligt avbräck i utbildningen eller annat avsevärt men för tjänsten, dömes för rymning till disciplinstraff eller fängelse i högst två år.

För rymning under beredskapstillstånd dömes till fängelse i högst två år. Var riket i krig, dömes till fängelse i högst tio år.

7 §

Förgriper sig krigsman med våld eller hot om våld å krigsman i dennes tjänsteutövning eller för att tvinga honom till eller hindra honom från tjänsteåtgärd eller eljest med anledning av hans tjänst, dömes för våld eller hot mot krigsman till disciplinstraff eller fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader. Är brottet med hänsyn till att det inneburit fara för krigslydnaden eller eljest att anse som grovt, skall dömas till fängelse i högst fyra år.

Förövar krigsman, då riket är i krig, brott som nu sagts mot förman eller mot vaktpost eller annan krigsman som tjänstgör för bevakning eller upprätthållande av ordning, dömes till fängelse i högst tio

7 §

Avviker eller uteblir en krigsman olovligen från tjänstgöringen, skall dömas för rymning till böter eller fängelse i högst två år.

Är brottet att anse som grovt, skall dömas till fängelse i högst tio år eller på livstid. Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om krigsmannen avvikit under eller i anslutning till strid eller gått över till fienden eller annars överlämnat sig frivilligt till denne.

8 §

Förgriper sig en krigsman med våld eller hot om våld mot en förman i dennes tjänsteutövning eller för att tvinga honom till eller hindra honom från att utföra en tjänsteåtgärd eller annars med anledning av hans tjänst, skall dömas för våld eller hot mot förman till böter eller fängelse i högst två år.

Med förmän likställs vaktposter och andra krigsmän som tjänstgör för bevakning eller upprätthållande av ordning.

Är brottet att anse som grovt, skall dömas till fängelse i högst sex år. Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen har begåtts under strid eller då brott mot krigslydnaden annars medför särskild fara.

år eller, om brottet är ringa, till disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader. Sker det under strid eller eljest vid tillfälle då brott mot krigslydnaden medför särskild fara, må dömas till fängelse på livstid.

22 kap.

4 §

Krigsman som, då riket är i krig, obehörigen avsänder meddelande till eller eljest träder i förbindelse med någon, som tillhör fiendens krigsmakt eller vistas på fiendens område, dömes för samröre med fienden till disciplinstraff eller fängelse i högst två år.

5 §

Därest, då riket är i krig, krigsman under strid eller eljest vid tillfälle då brott mot krigslydnaden medför särskild fara råder krigsmän att giva sig åt fienden eller annorledes i krigsmäns närvaro obehörigen företager något som är ägnat att framkalla trolöshet eller modlöshet, dömes för undergrävande av stridsviljan till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid. Var faran ringa, dömes till fängelse i högst sex år.

8 §

Underlåter krigsman, under beredskapstillstånd eller då riket är i krig, uppsåtligen eller av oaktsamhet att i vad på honom ankommer sätta försvarsanstalt i stridsberedskap, bringa avdelning i stridbart skick, anskaffa förnödenheter eller eljest förbereda krigsföretag, dömes för försummande av krigsförberedelse till fängelse i högst sex år.

Är uppsåtligen begånget brott som nu sagts med hänsyn till att därigenom framgången av krigsföretag satts i fara eller eljest att anse som grovt, skall dömas till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid.

9 §

Avsänder en krigsman obehörigen ett meddelande till eller träder han annars i förbindelse med någon som tillhör fiendens krigsmakt eller vistas på fiendens område, skall dömas för samröre med fienden till böter eller fängelse i högst två år.

10 §

Råder en krigsman under strid eller då brott mot krigslydnaden annars medför särskild fara andra krigsmän att ge sig åt fienden eller företar han på annat sätt i andra krigsmäns närvaro obehörigen något som är ägnat att framkalla trolöshet eller modlöshet, skall dömas för undergrävande av stridsviljan till fängelse i högst tio år eller på livstid.

11 §

Underlåter en krigsman att, i vad på honom ankommer, sätta en försvarsanläggning i stridsberedskap, göra en avdelning stridsberedd, anskaffa egendom eller på annat sätt förbereda en krigshandling, skall dömas för försummande av krigsförberedelse till fängelse i högst tio år eller på livstid.

9 §

Därest då riket är i krig, krigsman vilken tjänstgör såsom chef för avdelning av krigsmakten, utan att tillgängliga medel och utvägar till försvar utnyttjats, föreskrivna förstörelseåtgärder vidtagits eller särskilt anbefallt motstånd utförts, till fienden överlämnar stridsställning, krigsmateriel eller annat som har avsevärd betydelse för krigföringen eller ger sig och sin avdelning åt fienden, dömes för dagtingan till fängelse på viss tid, lägst sex och högst tio år, eller på livstid.

10 §

Underlåter krigsman, då riket är i krig, uppsåtligen eller av oaktsamhet under eller i anslutning till strid att till det yttersta uppfylla sin plikt att främja krigföringen, dömes för stridsförsumlighet till fängelse i högst sex år.

Är uppsåtligen begånget brott som nu sagts med hänsyn till att därigenom framgången av krigsföretag satts i fara eller att gärningsmannen innehade ansvarsfull ställning eller ock eljest att anse som grovt, skall dömas till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid.

21 kap.

18 § (12)

Åsidosätter krigsman av försumelse, oförstånd eller oskicklighet vad honom åligger enligt reglementen, instruktioner eller andra allmänna bestämmelser, särskilda föreskrifter eller tjänstens beskaffenhet, dömes, om ej gärningen eljest är särskilt belagd med straff, för tjänstefel till disciplinstraff.

Är felet grovt, dömes till fängelse i högst ett år.

Som tjänstefel anses icke i något fall att krigsman, som är anställd vid försvarsmakten, deltagar i

12 §

Om en krigsman under tjänstgöring som chef för en avdelning av försvarsmakten obehörigen till fienden överlämnar en stridsställning, krigsmateriel eller annat som har avsevärd betydelse för krigföringen eller ger sig och sin avdelning åt fienden, skall dömas för obehörig kapitulation till fängelse i högst tio år eller på livstid.

13 §

Underlåter en krigsman under elter i anslutning till strid att till det yttersta uppfylla sin plikt att främja krigföringen, skall dömas för stridsförsumlighet till fängelse i högst tio år eller på livstid.

14 §

Åsidosätter en krigsman uppsåtligen eller av grov oaktsamhet vad som åligger honom och är felet av allvarlig natur, skall dömas för tjänstebrott till fängelse i högst två år.

Till ansvar enligt första stycket skall inte dömas, om straff för gärningen är föreskrivet i någon annan bestämmelse i detta kapitel.

strejk eller därmed jämförlig strids-
åtgärd.

19 §

För förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja myteri, så ock för försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja rymning under beredskapstillstånd eller krig dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas. Detsamma skall gälla försök, förberedelse eller stämpling till våld eller hot mot krigsman, såframt ej brottet, om det fullbordats, skulle hava vara att anse som ringa.

För medverkan till tjänstefel må dömas allenast den som därigenom åsidosatt tjänsteplikt.

22 kap.

17 §

Med fiende likställs i detta kapitel främmande makt med vilken riket ej är i krig, om fara är att krig med den makten kan uppkomma.

Krigsartiklar

Den som, då riket är i krig,

1. hindrar, missleder eller förråder krigsfolk eller andra som äro verksamma för försvaret av riket eller förleder dem till myteri, trolöshet eller modlöshet,

2. förråder, fördärvar eller skadar befästning, krigsmateriel, fabrik, förråd, kraftanläggning, trafikled, fartyg eller annat av betydelse för försvaret eller folkförsörjningen,

3. genom osann framställning sprider misströstan bland allmänheten,

4. åt fienden anskaffar krigsfolk, tjänstbarheter, förnödenheter eller understöd, eller

5. begår annan dylik förrädisk gärning,

15 §

För försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja rymning samt för försök, förberedelse eller stämpling till våld eller hot mot förman skall dömas till ansvar enligt 23 kap.

För medverkan till tjänstebrott får dömas endast den som därigenom åsidosatt tjänsteplikt.

16 §

Vid tillämpningen av 7, 9, 10 och 12 §§ skall med fienden likställas främmande makt som riket inte är i krig med, om det finns risk att riket kommer krig med den makten.

22 kap.

Om landsförräderi m. m.

1 §

Den som, då riket är i krig,

1. hindrar, missleder eller förråder dem som är verksamma för rikets försvar eller förleder dem till myteri, trolöshet eller modlöshet,

2. förråder, förstör eller skadar egendom som är av betydelse för totalförsvaret,

3. åt fienden anskaffar krigsfolk, egendom eller tjänster, eller

4. begår annan liknande förrädisk gärning,

dömes, om gärningen är ägnad att medföra avsevärt men för rikets krigsmakt eller eljest för försvaret av riket eller för folkförsörjningen eller innefattar avsevärt bistånd åt fienden, för landsförräderi till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid.

Är gärning som i första stycket sägs endast i mindre mån ägnad att medföra men för försvaret av riket eller för folkförsörjningen eller innefattar den ringare bistånd åt fienden än där sägs, dömes för landsvek till fängelse i högst sex år. Bestod gärningen i anskaffande av tjänstbarheter eller förnödigheter eller i annan tjänst åt fienden inom område som var besatt av denne, och kunde gärningen med hänsyn till befolkningens behov, gärningsmannens försörjning eller andra särskilda förhållanden ej anses otillbörlig, skall ej dömas till ansvar.

2 §

Begår någon av oaktsamhet gärning som avses i 1 §, dömes för landskadlig vårdslöshet till fängelse i högst fyra år.

skall, om gärningen är ägnad att medföra avsevärt men för totalförsvaret eller innefattar avsevärt bistånd åt fienden, dömas för landsförräderi till fängelse på viss tid, lägst fyra och högst tio år, eller på livstid.

Begår någon en gärning som avses i 1 § och är den endast i mindre mån ägnad att medföra men för totalförsvaret eller innefattar den ringare bistånd åt fienden än som där sägs, skall dömas för landsvek till fängelse i högst sex år.

3 §

Den som av oaktsamhet begår en gärning som avses i 1 eller 2 § skall dömas för landskadlig vårdslöshet till fängelse i högst fyra år.

4 §

Innefattar en gärning som avses i 1–3 §§ anskaffande av egendom eller tjänster åt fienden inom ett område som är besatt av denne och kan gärningen med hänsyn till befolkningens behov, gärningsmannens försörjning eller andra särskilda förhållanden ej anses otillbörlig, skall ej dömas till ansvar.

2a § (13)

Om någon under beredskapstillstånd eller då riket är i krig bland allmänheten sprider eller till främmande makt främför eller låter framkomma falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, dömes för ryktesspridning till fara för rikets säkerhet till böter eller fängelse i högst två år.

6 §

Krigsman som, då riket är i krig, bland krigsmän sprider falskt rykte eller annat osant påstående, ägnat att framkalla trolöshet eller modlöshet, dömes för försvarsskadlig ryktesspridning till disciplinstraff eller fängelse i högst två år.

11 §

Den som vid krigföring, genom att använda stridsmedel ägnat att förorsaka onödigt lidande eller genom att missbruka kännetecknet röda korset eller annorledes, förfar på sätt som står i strid mot gällande avtal med främmande makt eller allmänt erkända folkrättsliga grundsatsar, dömes för folkrättsbrott till fängelse i högst fyra år; är brottet ringa, må dömas till böter eller, om han är krigsman, till disciplinstraff. För folkrättsbrott dömes jämväl den som i annat fall än vid krigföring åsidosätter vad som skall iakttagas enligt sådana avtal eller grundsatsar angående skydd för sårade, sjuka och skeppsbruina vid stridskrafter i fält eller till sjöss, krigsfångar eller civilpersoner under krigstid eller eljest angående ockupation, och därigenom orsakar skada å person, kroppsligt eller själsligt lidande eller ock annan skada eller olägenhet som ej är ringa.

5 §

Om någon, då riket är i krig, bland allmänheten sprider eller till främmande makt främför eller låter framkomma falska rykten eller andra osanna påståenden som är ägnade att framkalla fara för rikets säkerhet, skall han dömas för ryktesspridning till fara för rikets säkerhet till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma skall gälla om någon då riket är i krig bland krigsmän sprider falska rykten eller andra osanna påståenden som är ägnade att framkalla trolöshet eller modlöshet.

6 §

Den som gör sig skyldig till en svår överträdelse av något sådant avtal med främmande makt eller någon sådan allmänt erkänd grundsats, som rör den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter, skall dömas för folkrättsbrott till fängelse i högst fyra år. Sådana svåra överträdelser är bland andra

1. att använda stridsmedel som är förbjudna enligt folkrätten,
2. att missbruka kännetecknet röda korset, Förenta Nationernas kännetecken, civilförsvarets internationella kännetecken, parlamentära flaggor eller andra internationellt erkända kännetecken eller att med hjälp av förrådiskt förfarande av något annat slag döda eller skada en motståndare,
3. att anfälla civilpersoner eller den som är försatt ur stridbart skick,
4. att inleda ett urskillningslöst anfall med vetskap om att anfallet kommer att förorsaka synnerligen

Är brottet grovt, skall dömas till fängelse på viss tid, lägst två och högst tio år, eller på livstid. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det förövats genom ett stort antal skilda handlingar eller om därigenom eljest många människor dödas eller skadats eller omfattande egendomsförlust uppkommit.

12 §

För försök, förberedelse eller stämpling till landsförräderi, landssvek eller överlöpande till fienden dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas. Såsom stämpling skall även anses att träda i förbindelse med fienden för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att brott som nu sagts förövas. För förberedelse eller stämpling under tid, då riket hotas av krig, ockupation eller andra fientligheter, dömes till ansvar ändå att fientligheter icke utbrutit.

Den som underlåter att avslöja landsförräderi, landssvek eller överlöpande till fienden, dömes ock till ansvar enligt vad i 23 kap. sägs;

svåra förluster eller skador på civilpersoner eller civil egendom,

5. att inledda anfall mot anläggningar eller installationer som åtnjuter särskilt folkrättsligt skydd,

6. att tillfoga av folkrätten särskilt skyddade personer allvarligt lidande, att tvinga krigsfångar eller civilpersoner att tjänstgöra hos deras motparts väpnade styrkor eller att i strid mot folkrätten beröva civilpersoner friheten,

7. att, i andra fall än som anges i 1–6, godtyckligt och i stor omfattning förstöra eller tillägna sig egendom som åtnjuter ett särskilt folkrättsligt skydd.

Är brottet grovt, skall dömas till fängelse i högst tio år eller på livstid. Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det har förövats genom ett stort antal skilda handlingar eller om många människor dödas eller skadats eller omfattande egendomsförlust uppkommit på grund av brottet.

Om ett folkrättsbrott har begåtts av den som är krigsman, skall också hans förman dömas i den mån denne haft möjlighet att förutse brottet men inte gjort vad som ankommit på honom för att förhindra detta.

7 §

För försök, förberedelse eller stämpling till landsförräderi eller landssvek skall dömas till ansvar enligt 23 kap. Som stämpling skall även anses att träda i förbindelse med fienden för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att brott som nu sagts förövas. För förberedelse eller stämpling under tid, då riket hotas av krig, ockupation eller andra fientligheter, skall dömas till ansvar trots att fientligheter inte utbrutit.

Den som underlåter att avslöja landsförräderi eller landssvek skall dömas till ansvar enligt 23 kap. Till sådant ansvar skall han dömas

och skall till sådant ansvar dömas jämväl om han icke insett men bort inse att brottet var å färde.

även om han inte insett men bort inse att brottet höll på att ske.

13 §

Har under krig brott förövats av någon som därvid icke saknat anledning antaga att gärningen enligt krigsbruk var tillåten, må dömas till lindrigare straff än för gärningen är stadgat. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, skall ej dömas till ansvar.

8 §

Har under krig brott förövats av någon som därvid inte saknat anledning anta att gärningen enligt krigsbruk var tillåten, får dömas till lindrigare straff än vad som är stadgat för gärningen. Är omständigheterna synnerligen mildrande, skall inte dömas till ansvar.

15 §

Därest, då riket är i krig, gärning som avses i 21 kap. eller i detta kapitel förövas mot stat, vilken är förbunden med riket, mot sådan stats krigsmakt eller mot någon som tillhör denna, skall vad som är stadgat om enahanda gärning mot riket, dess krigsmakt eller krigsman äga motsvarande tillämpning.

9 §

Om en gärning som avses i 21 kap. eller i detta kapitel förövas mot en stat som är förbunden med riket, mot en sådan stats krigsmakt eller mot någon som tillhör denna, skall vad som föreskrivs om sådana gärningar mot riket, dess försvarsmakt eller krigsmän tillämpas.

16 § (14)

I den mån det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger regeringen förordna, att vad i 19 och 21 kap. samt i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig skall i tillämpliga delar gälla jämväl beträffande brott som förövas under annan tid.

10 §

Om riket är i krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i, får regeringen föreskriva att vad som sägs i 19 kap. och detta kapitel för den händelse att riket är i krig skall tillämpas. Föreskriften skall av regeringen upphävas, när sådana förhållanden inte längre föreligger.

Om riket skulle komma att vara helt eller delvis ockuperat av främmande makt utan att militärt motstånd förekommer, skall likaledes beträffande brott som förövas under sådan tid i tillämpliga delar gälla vad i de nämnda kapitlen finnes stadgat för det fall att riket är i krig. Därvid skall vad som sägs om rikets försvar äga tillämpning å motståndsverksamheten och vad som sägs om fienden äga tillämpning å ockupationsmakten.

Om riket skulle komma att vara helt eller delvis ockuperat av främmande makt utan att militärt motstånd förekommer, skall vad som i de nämnda kapitlen samt i 21 kap. sägs om rikets försvar tillämpas på motståndsverksamheten och vad som sägs om fienden tillämpas på ockupationsmakten.

17 §

Med fiende *likställes* i detta kapitel främmande makt *med vilken riket ej är i krig, om fara är att krig med den makten kan uppkomma.*

11 §

Med fiende *likställs* i detta kapitel främmande makt *som riket inte är i krig med, om det finns risk att riket kommer i krig med den makten.*

24 kap.

6 §

Gärning som någon begått på *befallning* av den under vars lydnad han står skall ej medföra ansvar för honom, om han med hänsyn till lyd-nadsförhållandets art, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt hade att *efterkomma befallningen.*

Gärning som någon begått på *order* av den under vars lydnad han står skall ej medföra ansvar för honom, om han med hänsyn till lyd-nadsförhållandets art, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt hade att *lyda ordern.*

33 kap.

5 § (15)

Dömes någon till fängelse på viss tid eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömden med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad, *tagen i förvarrarrest* eller intagen på rättspsykiatrisk klinik enligt 9 § lagen (1966: 301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål, skall tiden för frihetsberövandet, till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställts i anstalt. Domstolen skall i domen angiva det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse överstiger frihetsberövandet ringa, må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Dömes någon till fängelse på viss tid eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömden med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad eller intagen på rättspsykiatrisk klinik enligt 9 § lagen (1966: 301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål, skall tiden för frihetsberövandet, till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställd i anstalt. Domstolen skall i domen angiva det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse överstiger frihetsberövandet ringa, må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, äger första stycket tillämpning även i fråga om frihetsberövande, som föregått den villkorliga domen, domen på skyddstillsyn eller dom, varigenom förordnats att den genom sådan dom ådömda påföljden skall avse även ytterligare brott. Detta gäller dock endast i den mån frihetsberövandet icke tillgodoräknats enligt första eller tredje stycket.

Dömes någon till böter *eller disciplinstraff* och har han med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, varit berövad friheten på sätt som anges i första stycket, må förordnas att påföljden skall anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet.

Dömes någon till böter och har han med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, varit berövad friheten på sätt som anges i första stycket, må förordnas att påföljden skall anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet.

9 § (16)

Vid bestämmande av straff för brott av arbetstagare må hänsyn tagas till avskedande eller annan följd av brottet som är medgiven enligt arbetsavtalet eller enligt författning, som gäller för anställningsförhållandet, och må böter *eller disciplinstraff* som eljest skolat ådömas helt eftergivnas.

Vid bestämmande av straff för brott av arbetstagare må hänsyn tagas till avskedande eller annan följd av brottet som är medgiven enligt arbetsavtalet eller enligt författning, som gäller för anställningsförhållandet, och må böter som eljest skolat ådömas helt eftergivnas.

Med arbetstagare likställes den som utövar uppdrag åt annan.

I fråga om brott av krigsman som omfattas av lagen (1985:00) om disciplinförseelser av krigsmän får på samma sätt som anges i första stycket hänsyn tas till disciplinpåföljd som har ålagts honom enligt nämnda lag.

34 kap.

11 § (17)

Förekommer till verkställighet på en gång dom på fängelse på livstid och dom på böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn *eller disciplinstraff* skall livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Förekommer till verkställighet på en gång en dom på fängelse på viss

Förekommer till verkställighet på en gång dom på fängelse på livstid och dom på böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, villkorlig dom *eller* skyddstillsyn, skall livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Förekommer till verkställighet på en gång en dom på fängelse på viss

(16) Senaste lydelse 1975:667.

(17) Senaste lydelse 1983:351.

tid i minst två år och en dom på böter, förvandlingsstraff för böter eller *disciplinsstraff* som har meddelats innan det förstnämnda fängelsestraffet har börjat avtjänas, skall det straffet träda i stället för den andra påföljden.

tid i minst två år och en dom på böter eller förvandlingsstraff för böter som har meddelats innan det förstnämnda fängelsestraffet har börjat avtjänas, skall det straffet träda i stället för den andra påföljden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

I fråga om disciplinstraff som har ålagts före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

När någon före ikraftträdandet har varit tagen i förvarrarrest, tillämpas 33 kap. 5 § första stycket i dess äldre lydelse.

Efter ikraftträdandet får ej dömas till disciplinstraff. Vid tillämpning efter ikraftträdandet av äldre straffbestämmelser skall vad som sägs om disciplinstraff i stället avse böter.

3 Förslag till

Lag om ändring i värnpliktslagen (1941: 967)

Häri genom föreskrivs i fråga om värnpliktslagen (1941: 967)

dels att 31 och 32 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 38 och 39 §§, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

31 § (1)

Värnpliktig inkallas till tjänstgöring genom personlig order. Inkallelse må dock, där regeringen så förordnar, ske på annat ändamålsenligt sätt.

Värnpliktig är skyldig att inställa sig till tjänstgöring enligt inkallelseordern. Är han av laga förfall förhindrad att inställa sig, skall han så snart som möjligt anmäla sitt förhinder till den som utfärdat kallelsen.

32 § (2)

Värnpliktig skall efterkomma kallelse till tjänstgöring. Är han av laga förfall hindrad att inställa sig, skall han så snart det kan ske anmäla förfallet till den som utfärdat kallelsen.

Värnpliktig skall lyda en förmans order, om det inte är uppenbart att ordern inte angår tjänsten.

(1) Senaste lydelse 1975: 555.

(2) Senaste lydelse 1969: 378.

Värnpliktig skall ställa sig till efter terrättelse de tjänstgöringsföreskrifter som meddelas honom.

Värnpliktig skall även i övrigt rätta sig efter de tjänstgöringsföreskrifter som gäller för honom.

38 § (3)

Värnpliktig, som av oaktsamhet underlåter att enligt inkallelseorder inställa sig till tjänstgöring eller som underlåter att anmäla laga förfall enligt 31 §, döms till böter.

39 § (4)

Värnpliktig, som olovligen avviker eller i annat fall än som avses i 38 §, uteblir från tjänstgöring, vägrar eller underlåter att lyda en förmans order eller på annat sätt åsidosätter vad som åligger honom, döms, om gärningen är ägnad att medföra avsevärt men för utbildningen eller tjänsten i övrigt, för värnpliktsbrott till böter eller fängelse i högst ett år.

Ansvar enligt första stycket inträder inte, om straff för gärningen är föreskrivet i 21 kap. brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1976: 600) om offentlig anställning

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 8 § och 10 kap. 4 § lagen (1976: 600) om offentlig anställning(1) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

8 §

Arbetstagare hos staten som är anställd med fullmakt får förflyttas till annan statlig tjänst, som till-

En arbetstagare hos staten som är anställd med fullmakt får förflyttas till en annan statlig tjänst, som

(3) Förutvarande 38 § upphävd genom 1969: 378.

(4) Förutvarande 39 § upphävd genom 1969: 378.

(1) Lagen omtryckt 1982: 100.

sättes med fullmakt. Inom försvarsmakten får dessutom arbetstagare, som är krigsman och anställd med förordnande tills vidare, förflyttas till annan anställning avsedd för krigsman enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar.

Förflyttning enligt första stycket till anställning hos myndighet inom annat verksamhetsområde får ske endast om arbetsuppgifterna är likartade eller arbetstagaren i allt fall med hänsyn till sin utbildning är lämpad för anställningen.

Om förflyttning av den som är utnämnd till ordinarie domare föreskrives i regeringsformen.

tillsätts med fullmakt. Inom försvarsmakten får dessutom en arbetstagare, som har en militär tjänst och som är anställd med förordnande tills vidare, förflyttas till en annan militär tjänst enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar.

Förflyttning enligt första stycket till en anställning hos en myndighet inom något annat verksamhetsområde får endast ske om arbetsuppgifterna är likartade eller arbetstagaren i allt fall med hänsyn till sin utbildning är lämpad för anställningen.

Om förflyttning av den som är utnämnd till ordinarie domare föreskrivs i regeringsformen.

10 kap.

4 §

Disciplinpåföljd som avses i 1-3 §§ får ej åläggas

1. krigsman, som är underkastad ansvar enligt 21 kap. brottsbalken,

2. hälso- och sjukvårdspersonal, som i sin yrkesutövning står under socialstyrelsens tillsyn, för förseelse i denna yrkesutövning av sådan beskaffenhet att den skall prövas av hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd,

3. veterinär, som står under lantbruksstyrelsens inseende, om förseelsen har skett i utövning av veterinäryrket.

Disciplinpåföljd som avses i 1-3 §§ får inte åläggas

1. dem, som kan åläggas disciplinpåföljd enligt lagen (1985:00) om disciplinförseelser av krigsmän, för förseelser som omfattas av den lagen,

3. veterinärer, som står under lantbruksstyrelsens inseende, om förseelsen har skett i utövning av veterinäryrket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

5 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1980: 1021) om militär grundutbildning för kvinnor

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1980: 1021) om militär grundutbildning för kvinnor skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Sedan en kvinna har antagits till grundutbildningen gäller 34, 35 och 37 §§ värnpliktslagen (1941: 967) för henne tills utbildningen slutar.

Sedan en kvinna har antagits till grundutbildningen gäller 32, 34, 35 och 37 §§ värnpliktslagen (1941: 967) för henne tills utbildningen slutar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

6 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 2 §, 24 kap. 22 § samt 48 kap. 5 och 15 §§ rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

2 § (1)

Hovrätt tillkommer att som första domstol upptaga mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av brott som i utövningen av tjänsten eller uppdraget begåtts av domare i allmän underrätt eller krigsrätt eller av konkursdomare, inskrivningsdomare eller annan som vid inskrivningsmyndighet har förordnats att handlägga inskrivningsärende.

Hovrätt tillkommer att som första domstol upptaga mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av brott som i utövningen av tjänsten eller uppdraget begåtts av domare i allmän underrätt eller av konkursdomare, inskrivningsdomare eller annan som vid inskrivningsmyndighet har förordnats att handlägga inskrivningsärende.

Hovrätt är i övrigt första domstol i mål, beträffande vilka så föreskrives i lag.

24 kap.

22 § (2)

Den som är häktad skall utan dröjsmål föras till allmänt häkte. *Häktad krigsman må dock i stället föras till militärhäkte.*

Den som är häktad skall utan dröjsmål föras till allmänt häkte.

Är det av synnerlig vikt att den häktade för utredning angående det brott, som föranlett häktningen, eller ett annat brott, för vilket han misstänks, förvaras på annan plats än som anges i första stycket, får rätten på yrkande av åklagaren förordna att överförandet tills vidare skall anstå. Rätten eller åklagaren får även besluta att den häktade, sedan han överförts till häkte, skall för förhör eller annan åtgärd inställas på en plats utom häktet.

Om förvaring av häktad som undergår eller undergått rättspsykiatrisk undersökning gälla särskilda bestämmelser.

48 kap.

5 § (3)

Strafföreläggande får inte utfärdas, om förutsättningar för allmänt åtal inte föreligger, om i föreläggandet inte tas upp alla brott av den misstänkte, vilka enligt åklagarens vetskap föreligger till bedömning, om målsägande förklarat, att han ämnar föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, eller begärt, att åtal skall väckas, om talan om företagsbot skall föras i anledning av brottet.

I fråga om villkor för att använda strafföreläggande i militärt brottmål gäller särskilda bestämmelser.

15 § (4)

Föreläggande av ordningsbot får icke utfärdas,

om den misstänkte förnekar gärningen,

om i föreläggandet ej upptagas alla brott av den misstänkte, vilka enligt polismannens vetskap föreligga till bedömning,

om det föreligger anledning att antaga att talan om enskilt anspråk kommer att föras, *eller*

om det föreligger anledning att antaga att brottet bör föranleda disciplinstraff för krigsman.

Föreläggande av ordningsbot får icke utfärdas,

om den misstänkte förnekar gärningen,

om i föreläggandet ej upptagas alla brott av den misstänkte, vilka enligt polismannens vetskap föreligga till bedömning, *eller*

om det föreligger anledning att antaga att talan om enskilt anspråk kommer att föras.

Föreläggande bör ej utfärdas, om det i annat fall kan antagas vara påkallat att åklagare prövar fråga om strafföreläggande eller åtal för brottet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

(2) Senaste lydelse 1981: 1294.

(3) Senaste lydelse 1986: 120.

(4) Senaste lydelse 1975: 670.

7 Förslag till

Lag om ändring i skadeståndslagen (1972: 207)

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 10 § skadeståndslagen (1972: 207) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 kap.

10 § (1)

Talan om ersättning enligt 2 § med anledning av dom eller beslut av högsta domstolen, regeringsrätten, hovrätt, allmän underrätt *eller krigsrätt* väckes vid den domstol som enligt 2 kap. 2 § eller 3 kap. 3 § rättegångsbalken är behörig att upptaga där angivna mål på grund av brott av domare vid den domstol som meddelat domen eller beslutet. Motsvarande gäller i fråga om ersättningstalan enligt 2 § med anledning av beslut eller åtgärd av någon som anges i nämnda lagrum i rättegångsbalken. Sådan talan med anledning av beslut av riksdagen eller regeringen väckes i högsta domstolen.

Talan om ersättning enligt 2 § med anledning av dom eller beslut av högsta domstolen, regeringsrätten, hovrätt, *eller* allmän underrätt väckes vid den domstol som enligt 2 kap. 2 § eller 3 kap. 3 § rättegångsbalken är behörig att upptaga där angivna mål på grund av brott av domare vid den domstol som meddelat domen eller beslutet. Motsvarande gäller i fråga om ersättningstalan enligt 2 § med anledning av beslut eller åtgärd av någon som anges i nämnda lagrum i rättegångsbalken. Sådan talan med anledning av beslut av riksdagen eller regeringen väckes i högsta domstolen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

8 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974: 515) om ersättning vid frihetsinskränkning

Härigenom föreskrivs att 1 och 2 §§ lagen (1974: 515) om ersättning vid frihetsinskränkning skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 § (2)

Den som har varit häktad på grund av misstanke om ett eller flera brott eller som till följd av sådan misstanke under mer än 24 timmar i

Den som har varit häktad på grund av misstanke om ett eller flera brott eller som till följd av sådan misstanke under mer än 24 timmar i

(1) Senaste lydelse 1974: 576.

(2) Senaste lydelse 1981: 1302.

sträck har varit anhållen, underkastad reseförbud eller anmälningskyldighet, intagen på rättspsykiatrisk klinik, *tagen i förvarsarrest* eller tagen i förvar genom beslut av befälhavare på fartyg eller luftfartyg eller av beskickning eller konsulat har rätt till ersättning av staten, om

1. frikännande dom meddelas,
2. åtalet avvisas eller avskrivs,
3. förundersökning avslutas utan att åtal väcks *eller, såvitt gäller förvarsarrest, beslutet härom upphävs utan att målet hänskjuts till rättegång eller disciplinstraff åläggs, eller*

4. beslutet om frihetsinskränkning genom avslag på häktningsframställning eller efter överprövning, fullföljd av talan eller anlitande av särskilt rättsmedel upphävs eller ersätts av beslut om mindre ingripande åtgärd eller undanröjs utan förordnande om ny handläggning.

Den som på grund av misstanke om flera brott har utsatts för en sådan frihetsinskränkning som avses i första stycket har rätt till ersättning av staten, om det beträffande något av brotten inträffar en omständighet som nämns i första stycket 1–3 och det är uppenbart att frihetsinskränkningen inte skulle ha beslutats endast för den övriga brottsligheten.

Den som har varit häktad eller under mer än 24 timmar i sträck har varit anhållen som misstänkt för ett eller flera brott har också rätt till ersättning, om brottet eller något av brotten i domen hänförs till en mildare straffbestämmelse och det är uppenbart att frihetsinskränkningen vid en sådan bedömning inte skulle ha beslutats.

2 § (3)

Den som har undergått fängelse, förvandlingsstraff för böter eller *fritidsstraff* har rätt till ersättning av staten, om efter fullföljd av talan eller anlitande av särskilt rättsmedel frikännande dom meddelas eller mindre ingripande påföljd ådömes eller dom eller beslut som legat till grund för verkställigheten undanröjes utan förordnande om ny handläggning. Detsamma gäller den som efter förordnande av domstol enligt 31 kap. 3 § brottsbalken har undergått sluten psykiatrisk vård eller vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda.

Den som har undergått fängelse, förvandlingsstraff för böter eller *utgångsförbud enligt lagen (1985:00) om disciplinförseelser av krigsmän* har rätt till ersättning av staten, om efter fullföljd av talan eller anlitande av särskilt rättsmedel frikännande dom meddelas eller mindre ingripande påföljd ådömes eller dom eller beslut som legat till grund för verkställigheten undanröjes utan förordnande om ny handläggning. Detsamma gäller den som efter förordnande av domstol enligt 31 kap. 3 § brottsbalken har undergått sluten psykiatrisk vård eller

vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

Äldre bestämmelser om ersättning på grund av beslut om förvarrarrest och fritidsstraff gäller även efter ikraftträdandet. Vid tillämpningen av 1 § första stycket 3 skall därvid med disciplinstraff jämföras disciplinpåföljd.

9 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1940: 358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.

Härigenom föreskrivs att 11 § lagen (1940: 358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 § (1)

Krigsmän och polismän som bevakar skyddsföremål samt skyddsvakter får, i den utsträckning som krävs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras,

Personal inom försvarsmakten och polismän som bevakar skydds-föremål samt skyddsvakter får, i den utsträckning som krävs för att bevakningsuppgiften skall kunna fullgöras.

1. begära att var och en som försöker få tillträde till eller uppehåller sig vid skyddsföremålet skall lämna uppgift om namn, födelsetid och hemvist samt kroppsvisitera denne och undersöka egendom som han för med sig och som inte utgör brev eller annan enskild handling.

2. avvisa eller avlägsna eller, om en sådan åtgärd ej är tillräcklig, tillfälligt omhändertaga en person vid skyddsföremålet eller egendom som denne medför, om han

- a. överträder något förbud som har meddelats med stöd av denna lag,
- b. vägrar att på begäran lämna uppgift om namn, födelsetid eller hemvist eller lämnar uppgift därom som skäligen kan antas vara oriktig,
- c. vägrar att underkasta sig kroppsvisitation eller undersökning av medförd egendom.

Krigsmän som avses i första stycket och skyddsvakter har dessutom inom skydds-föremålet eller i dess närhet samma befogenhet som polismän att gripa den som det finns skäl att an hålla för spioneri, sabotage eller förberedelse till sådant brott samt att lägga beslag på föremål som han för med sig. Vad som har sagts nu gäller också om

Sådan personal inom försvarsmakten som avses i första stycket och skyddsvakter har dessutom inom skydds-föremålet eller i dess närhet samma befogenhet som polismän att gripa den som det finns skäl att an hålla för spioneri, sabotage eller förberedelse till sådant brott samt att lägga beslag på föremål som han för med sig. Vad som

den misstänkte är på flykt från skyddsföremålet.

har sagts nu gäller också om den misstänkte är på flykt från skydds-föremålet.

De befogenheter som anges i första och andra styckena tillkommer även gränsövervakningsmän som avses i lagen (1979: 1088) om gränsövervakning i krig m. m. Råder civilförsvarsberedskap, tillkommer befogenheterna all civil bevakningspersonal vid skyddsföremålet.

Har någon annan än en polisman verkställt omhändertagande enligt första stycket 2 eller gripande eller beslag enligt andra stycket, skall anmälan omedelbart göras till en polisman. Denne skall omedelbart pröva om åtgärden skall bestå. Den som har omhändertagits enligt första stycket 2 skall frigges så snart ändamålet med omhändertagandet har förfallit, dock senast sex timmar efter omhändertagandet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

10 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m.

Härigenom föreskrivs att 4, 6, 9, 10 och 13 §§ lagen (1974: 202) om beräkning av strafftid m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 § (1)

Den som är häktad får avge nöjdförklaring inför styresmannen vid den kriminalvårdsanstalt där han är intagen eller föreståndaren för det häkte eller chefen för den rättspsykiatriska klinik där han förvaras *eller, om han hålles i militärhäkte, inför den befattningshavare som har uppsikt över häktet.* Är den som sålunda äger mottaga nöjdförklaring ej *tillstådes.* får förklaringen avges inför den som är i hans ställe. I fråga om häktad som förvaras på rättspsykiatrisk klinik kan regeringen förordna att nöjdförklaring i vissa fall skall avges inför närmaste polismyndighet.

Den som är häktad får avge nöjdförklaring inför styresmannen vid den kriminalvårdsanstalt där han är intagen eller föreståndaren för det häkte eller chefen för den rättspsykiatriska klinik där han förvaras. Är den som sålunda äger mottaga nöjdförklaring ej *närvarande,* får förklaringen avges inför den som är i hans ställe. I fråga om häktad som förvaras på rättspsykiatrisk klinik kan regeringen förordna att nöjdförklaring i vissa fall skall avges inför närmaste polismyndighet.

Nöjdförklaring som avses i första stycket gäller endast om den som mottager förklaringen har tillgång till domen eller rättens bevis om målets

(1) Senaste lydelse 1979: 692.

utgång, såvitt rör den dömd (domsbevis), samt den dömd haft betänketid till andra dagen efter den då domen avkunnades för honom vid rätten eller på annat sätt delgavs honom. Den dömd skall om möjligt beredas tillfälle att under betänketiden samråda med sin försvarare.

Den som får taga emot nöjdförklaring enligt första stycket skall så snart det kan ske erinra den dömd om hans rätt att avge nöjdförklaring samt upplysa den dömd om när och hur det kan ske. Det åligger honom vidare att den dag, då nöjdförklaring först kan avges, efterhöra om den dömd vill avge sådan förklaring.

6 § (2)

Den som icke är häktad eller intagen i kriminalvårdsanstalt får avge nöjdförklaring inför styresman vid kriminalvårdsanstalt eller föreståndare för allmänt häkte eller den som är i sådan befattningshavares ställe eller inför polismyndighet. *Den som fullgör militärtjänstgöring får avge nöjdförklaring även inför befattningshavare vid försvarsmakten, som har bestraffningsrätt över honom i disciplinmål.*

Den som icke är häktad eller intagen i kriminalvårdsanstalt får avge nöjdförklaring inför styresman vid kriminalvårdsanstalt eller föreståndare för allmänt häkte eller den som är i sådan befattningshavares ställe eller inför polismyndighet.

Nöjdförklaring enligt första stycket får avges endast om den som vill avge förklaringen överlämnar dom eller domsbevis till den som skall taga emot förklaringen.

9 § (3)

Är den som skall undergå fängelse häktad eller är han intagen i kriminalvårdsanstalt för undergående av påföljd i annat mål när domen får verkställas, skall styresmannen vid den kriminalvårdsanstalt där han är intagen eller föreståndaren för det häkte eller chefen för den rättspsykiatriska klinik där han förvaras *eller, om han hålles i militärhäkte, den befattningshavare som har uppsikt över häktet* omedelbart befordra domen till verkställighet.

Är den som skall undergå fängelse häktad eller är han intagen i kriminalvårdsanstalt för undergående av påföljd i annat mål när domen får verkställas, skall styresmannen vid den kriminalvårdsanstalt där han är intagen eller föreståndaren för det häkte eller chefen för den rättspsykiatriska klinik där han förvaras omedelbart befordra domen till verkställighet.

Förvaras den som är häktad i målet ej i kriminalvårdsanstalt, skall han för verkställighet förpassas till sådan anstalt.

Är den dömd häktad i annat mål när domen får verkställas och förvaras han ej i kriminalvårdsanstalt, får verkställigheten påbörjas där han förvaras.

(2) Senaste lydelse 1979: 692.

(3) Senaste lydelse 1981: 212.

10 § (4)

Är den som skall undergå fängelse icke häktad eller intagen i kriminalvårdsanstalt när domen enligt 2 § första stycket får verkställas, skall kriminalvårdsstyrelsen förelägga honom att senast viss dag inställa sig vid den kriminalvårdsanstalt, där domen skall verkställas.

Om den dömden inte efterkommer eller inte kan nås av föreläggande enligt första stycket eller om fara för detta föreligger, skall polismyndigheten i den ort där han vistas på begäran av kriminalvårdsstyrelsen låta förpassa honom till anstalten.

Avger den dömden nöjdförklaring inför styresman vid kriminalvårdsanstalt eller föreståndare för allmänt häkte, skall den som tager emot förklaringen omedelbart befordra domen till verkställighet. Avger den dömden nöjdförklaring inför polismyndighet eller befattningshavare vid försvarsmakten, skall den som tager emot förklaringen låta förpassa den dömden till kriminalvårdsanstalt enligt bestämmelser som kriminalvårdsstyrelsen meddelar. *Befattningshavare vid försvarsmakten skall begära biträde av polismyndigheten i orten för att verkställa förpassningen.*

Avger den dömden nöjdförklaring inför styresman vid kriminalvårdsanstalt eller föreståndare för allmänt häkte, skall den som tager emot förklaringen omedelbart befordra domen till verkställighet. Avger den dömden nöjdförklaring inför polismyndighet, skall den som tager emot förklaringen låta förpassa den dömden till kriminalvårdsanstalt enligt bestämmelser som kriminalvårdsstyrelsen meddelar.

Påträffas någon som avvikit från kriminalvårdsanstalt eller som annars enligt särskilt beslut skall återföras till kriminalvårdsanstalt eller som annars enligt särskilt beslut skall återföras till kriminalvårdsanstalt för fortsatt verkställighet av ett fängelsestraff, skall polismyndigheten förpassa honom till sådan anstalt.

Om det bedöms kunna ske utan fara för att den dömden avviker, får polismyndigheten förelägga honom att inställa sig vid kriminalvårdsanstalten i stället för att förpassa honom dit.

13 § (5)

Visar den som har dömts till fängelse att en ansökan om att han av nåd skall befrias från straffet eller få detta utbytt mot böter eller disciplinstraff, villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till särskild vård har getts in till regeringen sist den dag då han enligt 10 § första stycket senast skulle ha inställt sig vid kriminalvårdsanstalt, skall verkställigheten anstå i avvaktan på regeringens beslut med anledning av ansökningen. Detta gäl-

Visar den som har dömts till fängelse att en ansökan om att han av nåd skall befrias från straffet eller få detta utbytt mot böter, villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnade till särskild vård har getts in till regeringen sist den dag då han enligt 10 § första stycket senast skulle ha inställt sig vid kriminalvårdsanstalt, skall verkställigheten anstå i avvaktan på regeringens beslut med anledning av ansökningen. Detta gäller dock inte om den

(4) Senaste lydelse 1984: 397.

(5) Senaste lydelse 1982: 364.

ler dock inte om den dömda är intagen i häkte eller kriminalvårdsanstalt, om nåd tidigare har sökts i målet eller om det finns skälig anledning antaga att den dömda avviker.

dömda är intagen i häkte eller kriminalvårdsanstalt, om nåd tidigare har sökts i målet eller om det finns skälig anledning antaga att den dömda avviker.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

11 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1975:688) om skydd för viss tjänsteutövning

Härigenom föreskrivs att lagen (1975:688) om skydd för viss tjänsteutövning skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Skydd som avses i 17 kap. 5 § brottsbalken skall tillkomma

1. befattningshavare som handhar säkerhets- eller ordningstjänst vid kanal- eller slussverk eller järnvägsanläggning eller allmän flygplats eller godkänd enskild flygplats;

2. den som utan att vara krigsman för försvaret fullgör bevaknings- eller ordningsuppgift och därvid bär uniform eller märke som tydligt utvisar denna uppgift.

2. den som för försvaret fullgör bevaknings- eller ordningsuppgift och därvid bär uniform eller märke som tydligt utvisar denna uppgift.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

12 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m.

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 § (1)

Alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel, vilka påträffas hos den som gör sig skyldig till gär-

Alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel, vilka påträffas hos den som brutit mot 4 § lagen

ning som avses i 21 kap. 13 eller 14 § brottsbalken och därvid är berusad, så att det framgår av hans åtbörder eller tal, skola vara förverkade om ej särskilda skäl äro däremot.

Samma lag vare, om sådana drycker eller berusningsmedel påträffas hos den som brutit mot 4 § lagen om straff för vissa trafikbrott, 13 kap. 6 § luftfartslagen eller 325 § sjölagen eller hos någon som medföljt vid tillfället, såframt berusningsmedlen må antagas hava varit avsedda även för den som begått gärningen.

Medför någon i strid mot gällande bestämmelser spritdrycker, vin eller starköl vid offentlig tillställning, skola de ock vara förverkade som i första stycket sägs.

(1951:649) om straff för vissa trafikbrott, 13 kap. 6 § luftfartslagen (1957:297) eller 325 § sjölagen (1891:35 s. 1) skall vara förverkade, om det inte finns särskilda skäl mot detta.

Detsamma skall gälla om sådana drycker eller berusningsmedel påträffas hos den som medföljt vid tillfället, om berusningsmedlen kan antas ha varit avsedda även för den som begått gärningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

13 Förslag till

Lag om ändring i polislagen (1984:387)

Härigenom föreskrivs att 23 § polislagen (1984:387) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §

Vad som föreskrivs i 10 § första stycket 1, 2 och 4 gäller även sådan vaktpost eller annan krigsman som tjänstgör för bevakning eller för att upprätthålla ordning och föreskrifterna i 10 § första stycket 1–4 även tjänsteman vid tullverkets kustbevakning som enligt särskilda bestämmelser medverkar vid polisiär övervakning. Bestämmelsen i 10 § första stycket 2 gäller dessutom den som annars med laga stöd skall verkställa ett frihetsberövande och bestämmelsen i samma paragraf första stycket 4 den som i myndighetsutövning har befogenhet att

Vad som föreskrivs i 10 § första stycket 1, 2 och 4 gäller även sådan vaktpost eller annan som vid försvarsmakten tjänstgör för bevakning eller för att upprätthålla ordning och föreskrifterna i 10 § första stycket 1–4 även tjänsteman vid tullverkets kustbevakning som enligt särskilda bestämmelser medverkar vid polisiär övervakning. Bestämmelsen i 10 § första stycket 2 gäller dessutom den som annars med laga stöd skall verkställa ett frihetsberövande och bestämmelsen i samma paragraf första stycket 4 den som i myndighetsutövning

verkställa någon sådan åtgärd som där anges. Vid ingripande med stöd av 10 § första stycket 4 tillämpas också andra stycket samma paragraf.

har befogenhet att verkställa någon sådan åtgärd som där anges. Vid ingripande med stöd av 10 § första stycket 4 tillämpas också andra stycket samma paragraf.

När den som avses i första stycket med laga stöd berövar någon friheten eller avlägsnar någon, tillämpas också 19 § 1.

Bestämmelserna i 13 § gäller också en ordningsvakt, om inte annat framgår av hans förordnande. Har en ordningsvakt omhändertagit någon, gäller dock att den omhändertagne skyndsamt skall överlämnas till närmaste polisman. I fråga om befogenhet för en tjänsteman vid tullverkets kustbevakning att tillämpa 13 § finns särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

14 Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)

Härigenom föreskrivs att 5 b, 24 och 25 §§ rättshjälpslagen (1972: 429) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 b § (1)

Med domstol förstås i denna lag allmän domstol, allmän förvaltningsdomstol, bostadsdomstolen, försäkringsöverdomstolen, försäkringsrätt, marknadsdomstolen, patentbesvärsrätten, arbetsdomstolen och krigsrätt. Vad i lagen sägs om domstol skall även gälla arrendenämnd, hyresnämnd och statens va-nämnd.

Med domstol förstås i denna lag allmän domstol, allmän förvaltningsdomstol, bostadsdomstolen, försäkringsöverdomstolen, försäkringsrätt, marknadsdomstolen, patentbesvärsrätten och arbetsdomstolen. Vad i lagen sägs om domstol skall även gälla arrendenämnd, hyresnämnd och statens va-nämnd.

24 § (2)

I den mån ej särskilda föreskrifter gäller, utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen, arbetsdomstolen eller krigsrätt med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande.

I den mån ej särskilda föreskrifter gäller, utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen eller arbetsdomstolen med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande.

(1) Senaste lydelse 1981: 830.

(2) Senaste lydelse 1979: 240.

25 § (3)

I angelägenhet, som ej handlägges vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen, arbetsdomstolen *eller krigsrätt*, beslutar rättshjälpsnämnden om utredning. Utan hinder härav får biträde besluta om utredning av mindre omfattning. Samma befogenhet tillkommer skiftesman som förordnats i ärende om bodelning.

I angelägenhet, som ej handlägges vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen *eller* arbetsdomstolen, beslutar rättshjälpsnämnden om utredning. Utan hinder härav får biträde besluta om utredning av mindre omfattning. Samma befogenhet tillkommer skiftesman som förordnats i ärende om bodelning.

Den som medverkat vid utredning som avses i första stycket har rätt till ersättning enligt föreskrifter som regeringen meddelar. Ingår utredningen i mål eller ärende som har anhängiggjorts vid domstol fastställs ersättningen av domstolen. I annat fall bestäms ersättningen av rättshjälpsnämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

15 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1957: 668) om utlämning för brott skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 § (1)

För gärning, varom förmåles i sådan bestämmelse i 21 eller 22 kap. brottsbalken som avser brott av krigsman, må utlämning ej medgivas.

För gärningar som nämns i de föreskrifter i 16 kap. brottsbalken som avser brott av krigsman eller i 21 kap. brottsbalken *eller* i värnpliktslagen (1941:967) får utlämning inte medgås.

Vad nu sagts utgör ej hinder att, om gärningen innefattar jämväl brott för vilket utlämning eljest må ske, utlämna personen för det brottet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

(3) Senaste lydelse 1979: 240.

(1) Senaste lydelse 1964: 176.

Lag om ändring i lagen (1953: 770) om folkrättsliga regler iakttagande i fråga om ansvar för brott av vissa utlänningar

Härigenom föreskrivs att lagen (1953: 770) om folkrättsliga regler iakttagande i fråga om ansvar för brott av vissa utlänningar skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Är någon, som avses i 27 kap. 14 § tredje stycket strafflagen, eller annan utlänning, som internerats då riket är i krig, misstänkt för brott, skall vid rättsligt förfarande med anledning därav samt vid påföljds ådömande och verkställande iakttagas vad som bestämts i gällande avtal med främmande makt eller följer av allmänt erkända folkrättsliga grundsatser.

Föreslagen lydelse

Är någon, som avses i 21 kap. 4 § brottsbalken, eller annan utlänning, som internerats då riket är i krig, misstänkt för brott, skall vid rättsligt förfarande med anledning därav samt vid påföljds ådömande och verkställande iakttagas vad som bestämts i gällande avtal med främmande makt eller följer av allmänt erkända folkrättsliga grundsatser.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

17 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1957: 132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

Härigenom föreskrivs att 9 § lagen (1957: 132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §

Konungen äger beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna om förlängning av tidsfrist, som enligt lag eller författning skall iakttagas för ingivande av inlaga eller vidtagande av annan åtgärd för bevakande eller fullföljd av talan hos domstol eller domare annorledes än genom särskilt rättsmedel. Kungörelse om krigstillstånd skall anses innefatta dylikt förordnande för en tid av två veckor från kungörelsens utfärdande, om ej Konungen bestämmer annorlunda.

Vad i denna paragraf är stadgat äger icke tillämpning vid fullföljd av talan mot beslut i militära disciplinmål eller mot dom eller beslut av krigsrätt i militära brottmål.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

Lag om ändring i lagen (1942: 87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1942: 87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m.

dels att i 2–4, 9–11 och 14 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 1 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 § (1)

Befinner sig riket i krig, skola bestämmelserna i 2–13 §§ äga tillämpning. Vid krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger *Konungen* förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas.

Förordnande, som i första stycket sägs, skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan huruvida förordnandet skall bestå. Varder förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, skall det samma vara förfallet.

Under tid, då bestämmelserna i 2–13 §§ äga tillämpning, gälla icke i lag eller författning meddelade stadganden i den mån de strida mot samma bestämmelser eller vad med stöd av dem blivit föreskrivet.

Denna lag äger ej tillämpning beträffande riksdagen eller allmänna kyrkomötet, deras avdelningar, utskott, nämnder, deputerade, revisorer, ombudsmän och verk eller i fråga om *krigsrätter* eller myndigheter, som avses i lagen med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m., eller beträffande mål eller ärende varom stadgats i nämnda lag.

Med den begränsning, som framgår av näst föregående stycke, förstås i denna lag

med statsmyndighet: alla till statens förvaltning hörande myndigheter och inrättningar, nämnder, kommissioner och kommittéer; samt

med kommunalmyndighet: alla till kommunal styrelse eller förvaltning hörande stämmor och representationer, myndigheter, styrelser, kollegier,

Befinner sig riket i krig skola bestämmelserna i 2–13 §§ äga tillämpning. Vid krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger *regeringen* förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas.

Denna lag äger ej tillämpning beträffande riksdagen eller allmänna kyrkomötet, deras avdelningar, utskott, nämnder, deputerade, revisorer, ombudsmän och verk eller i fråga om myndigheter, som avses i lagen (1957: 132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m., eller beträffande mål eller ärende varom stadgats i nämnda lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

19 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1975: 1057) med instruktion för justitieombudsmännen

Härigenom föreskrivs att 2 och 21 §§ lagen (1975: 1057) med instruktion för justitieombudsmännen skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Under ombudsmännens tillsyn står

1. statliga och kommunala myndigheter,
2. tjänstemän och andra befattningshavare vid dessa myndigheter, samt
3. annan som innehar tjänst eller uppdrag, varmed följer myndighetsutövning, såvitt avser denna hans verksamhet.

I fråga om *krigsmän* omfattar tillsynen dock endast befäl av lägst *överfurirs* grad och dem som innehar motsvarande tjänsteställning.

I fråga om *befattningshavare vid försvarsmakten* omfattar tillsynen dock endast befäl av lägst *fänriks* grad och dem som innehar motsvarande tjänsteställning.

Ombudsmännens tillsyn omfattar ej

1. riksdagens ledamöter,
2. riksdagens förvaltningsstyrelse, riksdagens valprovsnämnd, riksdagens besvärsnämnd eller kammarsekreteraren,
3. riksbanksfullmäktige, riksbankschefen och vice riksbankschefen, utom såvitt avser deltagande i utövning av riksbankens beslutanderätt enligt valutalagen (1939: 350), riksbankens direktion, fullmäktige i riksgäldskontoret eller riksgäldsdirektören,

4. regeringen eller statsråd,
5. justitiekanslern,
6. ledamöter av beslutande kommunala församlingar.

Ombudsmännen står ej under tillsyn av varandra.

Med befattningshavare förstås i denna lag person som står under ombudsmännens tillsyn.

21 § (1)

Ombudsman skall verkställa de utredningsåtgärder som fordras för prövning av klagomål och andra ärenden.

När ombudsman enligt regeringsformens föreskrifter begär upplysningar och yttranden, får han förelägga vite om högst 1 000 kronor. Ombudsman får utdöma försuttet vite.

Kan det misstänkas att befattningshavare som sägs i 7 § gjort sig skyldig till förseelse, för vilken disciplinpåföljd bör åläggas, och kan det befaras att skriftlig anmaning enligt 14 kap. 1 § första stycket lagen (1976:600) om offentlig anställning ej kan tillställas honom inom två år efter förseelsen, får ombudsman utfärda sådan anmaning. Anmaning som nu har sagts gäller även som underrättelse enligt 29 § lagen (1980:11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl.

När ombudsman är närvarande vid domstols eller myndighets överläggningar har han ej rätt att yttra sin mening.

Kan det misstänkas att befattningshavare som sägs i 7 § gjort sig skyldig till förseelse, för vilken disciplinpåföljd bör åläggas, och kan det befaras att skriftlig anmaning enligt 14 kap. 1 § första stycket lagen (1976:600) om offentlig anställning ej kan tillställas honom inom två år efter förseelsen, får ombudsman utfärda sådan anmaning. Anmaning som nu har sagts gäller även som underrättelse enligt 29 § lagen (1980:11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. *Första meningen har motsvarande tillämpning i fråga om underrättelse enligt 25 § lagen (1985:00) om disciplinförseelser av krigsmän.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

Motionerna

Motioner väckta med anledning av propositionen

I motion 1985/86: 47 av Allan Ekström (m) hemställs

1. att riksdagen beslutar förse värnpliktslagen med följande tillägg:

Värnpliktig skall vårda och ansvara för materiel som han har hand om. Han är skyldig att ersätta förlust eller annan skada som han uppsåtligen eller av oaktsamhet vållar i fråga om materiel, som utlämnats till honom för personligt bruk.

2. att riksdagen beslutar att anta sådant tillägg till den föreslagna lagen om disciplinförseelser av krigsmän som förordas i motionen.

Det sistnämnda yrkandet går ut på att det i den föreslagna lagen bör tas in regler om handläggning av ersättningsfrågor.

I motion 1985/86: 48 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) hemställs att riksdagen avslår propositionen i sin helhet.

I motion 1985/86: 49 av Gunilla André (c) och Elving Andersson (c) hemställs att riksdagen antar följande lydelse av "19 §" i lag om disciplinförseelser av krigsmän:

För att — — — auditörer. Auditörerna skall vara lagfarna och *ha avlagt domared*. De förordnas av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer.

I motion 1985/86: 50 av Martin Olsson m. fl. (c) hemställs att riksdagen beslutar att i värnpliktslagen införa en bestämmelse innebärande att värnpliktig är skyldig att ersätta förlust eller annan skada som han uppsåtligen eller av oaktsamhet, vilken ej är ringa, vållat i fråga om materiel, som har utlämnats till honom för personligt bruk.

I motion 1985/86: 51 av Bengt Harding Olson (fp) hemställs

1. att riksdagen beslutar att frågan om i vilka fall åtalsanmälan får underlåtas avgörs i samma ordning som gäller för offentligt anställda enligt 12 kap. 1 § lagen om offentligt anställda,

2. att riksdagen beslutar att auditörs yttrande skall inhämtas innan påföljden "extratjänst" beslutas,

3. att riksdagen beslutar att förutsättningarna för att få verkställa en icke lagakraftvunnen disciplinpåföljd skall skärpas i enlighet med motionens förslag,

4. att riksdagen beslutar att förutsättningen för att få verkställa kroppsvisitation skall skärpas i enlighet med motionens förslag,

5. att riksdagen beslutar att krigsman skall ha rätt till biträde i enlighet med motionens förslag.

Motion väckt under den allmänna motionstiden 1985

I motion 1984/85: 2782 av Lars Werner m. fl. (vpk) yrkas, med hänvisning till vad som anförts i motion 1984/85: 2781, att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till den särskilda militära bestraffningsrättens avskaffande.

Inledning

Frågan om en mer genomgripande reform av det militära ansvarssystemet har sedan länge aktualiserats i olika sammanhang (se t. ex. SOU 1969: 20 och JuU 1972: 28).

En sådan reform har övervägts av en av chefen för justitiedepartementet med stöd av regeringens bemyndigande tillkallad kommitté, militärsvarskommittén. Denna har redovisat sitt arbete i betänkandet (SOU 1983: 2) Nytt militärt ansvarssystem. Betänkandet har remissbehandlats.

De förslag som läggs fram i propositionen bygger på betänkandet och remissbehandlingen därav.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att det nuvarande militära disciplinansvarssystemet, som är reglerat i militära rättegångslagen (1948: 472) och lagen (1973: 18) om disciplinstraff för krigsmän och som omfattar särskilda straffbestämmelser i brottsbalken (BrB), ersätts med ett utomstraffrättsligt ansvarssystem. Det nya ansvarssystemet innebär att yrkesofficerare, reservofficerare och andra, som är anställda vid försvarsmakten, i fredstid likställs med övriga statsanställda och underkastas reglerna om disciplinansvar i lagen (1976: 600) om offentlig anställning. För värnpliktiga, kvinnor som genomgår officersutbildning, hemvärnsmän m. fl. som är tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten utan att vara anställda föreslås en ny lag om disciplinförseelser av krigsmän. Enligt den nya lagen skall förseelser i tjänsten av sådan militär personal beivras genom disciplinpåföljd, som beslutas av tjänstgöringsmyndigheten i administrativ ordning. I krig skall den nya lagen vara tillämplig på alla som är tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten, således också på den fast anställda personalen. Benämningen krigsman behålls men reserveras för dem som lyder under det nya militära ansvarssystemet.

Samtidigt föreslås i propositionen bl. a. att flertalet av de särskilda reglerna i 21 kap. BrB om brott av krigsmän upphävs. Värnpliktiga som åsidosätter vissa grundläggande skyldigheter, t. ex. att lyda order eller att inställa sig för tjänstgöring, skall kunna dömas enligt en ny straffbestämmelse om värnpliktsbrott i värnpliktslagen (1941: 967). Några av de straffbestämmelser som för närvarande upptas i 21 kap. BrB bibehålls i sak men flyttas till andra kapitel i balken. Bestämmelserna i 21 kap. BrB föreslås i fortsättningen omfatta endast brott av krigsmän i krig. Till detta kapitel överförs därför de i 22 kap. BrB befintliga, för krigsmän avsedda straffbestämmelserna. Återstående bestämmelser i 22 kap., som gäller envar och omfattar brotten landsförräderi m. m., behålls i sak oförändrade.

Vidare föreslås i propositionen att gällande regler om rätt för militär myndighet att åläggas krigsmän ersättningsskyldighet, s. k. ersättningsmål, slopas. Någon ändring av reglerna om skadeståndsskyldighet för militär personal föreslås inte.

Propositionen upptar förslag till följdändringar i ett stort antal lagar.
Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1986.

JuU 1985/86: 24

Utskottets allmänna synpunkter beträffande det militära ansvarssystemet

Sedan länge har i vårt land funnits en särskild straff- och processlagstiftning för det militära försvaret. För brott av krigsmän finns sålunda inte bara särskilda straffbestämmelser, utan också en speciell påföljdsform, disciplinstraff. Påföljden består av fritidsstraff eller disciplinbot. I stället för disciplinstraff kan tillrättavisning åläggas; tillrättavisningsformerna är varning, extratjänst, utegångsförbud och landgångsförbud.

Även beträffande den processuella handläggningen av ansvarsfrågorna gäller en särreglering. Mål som rör det särskilda straffansvaret för krigsmän handläggs i regel som militära brottmål. Sådana mål handläggs vid allmän domstol, om de inte skall handläggas som disciplinmål. I disciplinmålen är det en befattningshavare vid försvarsmakten som prövar frågan om straff för brottet. Beslut i disciplinmål kan överklagas till allmän domstol.

Det disciplinära ansvarssystem som tillämpas inom försvarsmakten skiljer sig i åtskilliga hänseenden från vad som gäller för civila arbetstagare hos staten. Efter 1975 års ämbetsansvarsreform är civila stats tjänstemän underkastade ett disciplinansvar som vilar på en privaträttslig syn på den offentliga tjänsten; detta disciplinansvar har således inte straffrättslig karaktär. För vissa anställda inom försvarsmakten, framför allt civil personal, gäller redan detta ansvarssystem. Bestämmelserna på området finns i lagen om offentlig anställning.

Som har beskrivits i det föregående innebär den reform som föreslås i propositionen att det nuvarande militära disciplinansvarssystemet ersätts med ett nytt utomstraffrättsligt ansvarssystem.

I *motion 48* yrkas avslag på propositionen. Motionärerna erinrar om att det i riksdagen motionsvägen (mot. 1984/85: 452) har förts fram krav på att ämbetsansvaret skall återinföras för tjänstemän i offentlig tjänst. Mot den bakgrunden motsätter sig motionärerna att man för försvarsmaktens anställda militära personal inför ett utomstraffrättsligt ansvarssystem. I motionen framhålls vidare att det är angeläget att det finns ett enhetligt ansvarssystem för värnpliktiga och anställd militär personal i försvaret, något som förslaget i propositionen inte innebär. Utan något däremot svarande särskilt yrkande riktas i motionen även kritik mot den föreslagna utformningen av militäransvarsreglerna i visst hänseende och mot att den särskilda krigsrättsorganisationen föreslås bli avskaffad.

I *motion 2782* begärs att den nuvarande särskilda militära bestraffningsrätten avskaffas.

Utskottet kan för sin del till att börja med konstatera att det sedan länge har stått klart att det militära ansvarssystemet behöver reformeras. Försvarsmakten har alltmer kommit att betraktas som en integrerad del av samhället i övrigt. Behovet av ett särskilt straffrättsligt ansvarssystem på

området gör sig därför inte längre gällande på samma sätt som tidigare. En naturlig utgångspunkt för en reform är att reglerna på det militära området bör anpassas till det regelsystem som gäller i övrigt i samhället.

Beträffande den anställda militära personalen bör enligt utskottets mening vägledande för en reform på området vara att det för dem så långt det är möjligt skall gälla samma ansvarsregler som för andra anställda hos staten. Det är, såsom departementschefen konstaterar, betydligt mera som förenar de anställda inom skilda delar av statsförvaltningen än som skiljer dem åt till följd av olika tjänsteförhållanden.

Med anledning av vad som i motion 48 sägs om ämbetsansvarets betydelse i sammanhanget vill utskottet erinra om att den särskilda straffrättsliga ordning som råder inom det militära försvaret är av ett annat slag och syftar till att tillgodose andra ändamål än det straffrättsliga ämbetsansvaret som offentliga tjänstemän, och då även militära befattningshavare, är underkastade. Mot den bakgrunden anser utskottet – till skillnad från motionärerna – att det förhållandet att en översyn av ämbetsansvaret har aktualiserats för statsmakterna (se KU 1985/86: 11 y) inte behöver inverka på bedömningen av militäransvarets utformning.

Den syn på saken som utskottet med det anförda gett uttryck för innebär att utskottet ansluter sig till grundtanken i det reformförslag som upptas i propositionen, nämligen att den särskilda straff- och processrättsliga ordning som gäller inom det militära försvaret i princip bör frångås och i huvudsak ersättas med ett utomstraffrättsligt ansvarssystem.

En konsekvens av förslaget i propositionen blir att det under fredstid kommer att gälla skilda regler för anställda på militära tjänster och för bl. a. värnpliktiga. Med anledning av den kritik mot en sådan ordning som framförs i motion 48 vill utskottet framhålla att för de båda nämnda grupperna avses gälla ett principiellt likartat ansvarssystem som vilar på utomstraffrättslig grund. Den enda nämnvärda skillnad som kommer att finnas gäller de påföljder som kan komma i fråga för förseelser i tjänsten. Betydelsen av denna skillnad får dock inte överdrivas. Ty i den praktiska tillämpningen torde annat inte komma i fråga än att anställda på militära tjänster och värnpliktiga med motsvarande befälsställning åläggs disciplinpåföljd av i sak samma slag, fast med stöd av olika författningar. Utskottet anser att de skillnader i övrigt som finns mellan de olika regelsystem inte innebär sådana principiella eller praktiska nackdelar som motionärerna gör gällande.

Vad utskottet nu anför innebär att utskottet inte ställer sig bakom yrkandet i motion 48 om avslag på propositionen. Som framgår av framställningen i det följande ställer sig utskottet inte heller bakom den kritik i övrigt mot förslag i propositionen som, utan något däremot svarande särskilt yrkande, förs fram i motionen. Utskottet avstyrker bifall till motion 48.

Innebörden av ställningstagandena i det föregående är vidare att justitieutskottet, lika med försvarsutskottet, i princip kan godta den reform av det militära ansvarssystemet som föreslås i propositionen. Reformen innebär, som har sagts tidigare, att det på det militära området i huvudsak införs ett

utomstraffrättsligt ansvarssystem liknande det som gäller inom den civila statsförvaltningen. Yrkandet i motion 2782 om att den militära bestraffningsrätten skall avskaffas får därmed i princip anses vara tillgodosett, och motionen föranleder därför inte något ytterligare uttalande från utskottets sida.

Till olika enskildheter i den i propositionen föreslagna lagstiftningen om disciplinförseelser av krigsmän liksom till vissa andra särskilda frågor som har aktualiserats i ärendet återkommer utskottet i det följande.

Disciplinpåföljdernas närmare utformning

Bestämmelser om disciplinpåföljder upptas i 10–15 §§ förslaget till lag om disciplinförseelser av krigsmän. Enligt 10 § är disciplinpåföljderna varning, extratjänst, löneavdrag och utgångsförbud.

Enligt 12 § innebär extratjänst bl. a. att den felande vid högst fem tillfällen utöver den vanliga tjänsten skall utföra handräckning eller någon annan särskild uppgift.

Om utgångsförbud anges i 14 § att det innebär förbud för den som är förlagd inom ett kasernområde, läger eller motsvarande område att under en bestämd tid på fritid vistas utanför det område som är upplåtet åt en viss avdelning eller utanför en del av ett sådant område. För den som är förlagd ombord på ett fartyg skall utgångsförbudet avse förbud att lämna fartyget. Utegångsförbud får omfatta minst sju och högst femton dagar.

Militäransvarskommitténs förslag innefattade möjlighet att ålägga utgångsförbud för en tid av minst en och högst femton dagar.

I anslutning till sina överväganden rörande den minsta tid som påföljden utgångsförbud bör ha konstaterar departementschefen (prop. s. 61) bl. a. att enligt gällande ordning skillnaden mellan extratjänst och ett kortare utgångsförbud inte alltid varit särskilt tydlig. Båda påföljderna har för den felande uppfattats som en inskränkning i rörelsefriheten under fritiden, låt vara i kombination med arbetsplikt i det ena fallet. I detta hänseende innebär enligt departementschefen militäransvarskommitténs förslag inte någon skillnad.

Departementschefen förklarar att han för sin del ifrågasätter om det är motiverat med två påföljdsformer som till sin reella innebörd skiljer sig åt så litet som extratjänsten och det korta utgångsförbudet gör. Enligt hans mening är det att föredra att kortvariga inskränkningar i rörelsefriheten alltid förenas med skyldighet att utföra arbete av något slag; en sådan påföljd bör benämnas extratjänst. Det rena utgångsförbudet utan någon skyldighet att utföra tjänsteuppgifter bör då, fortsätter departementschefen, utformas efter förebild från det nuvarande fritidsstraffet, dvs. ha en viss minsta längd. I sammanhanget nämner departementschefen att det nuvarande fritidsstraffet kan avse 8–15 dagar medan motsvarande tid för tillrättavisningsformen utgångsförbud är 1–7 dagar.

En lämplig avvägning mellan de båda påföljderna extratjänst och utgångsförbud är enligt departementschefens bedömning att extratjänsten får avse högst fem tillfällen och att utgångsförbud får åläggas för 7–15 dagar.

Frågan om utgångsförbudets längd tas upp av försvarsutskottet, som uppger att representanter för överbefälhavaren inför utskottet har förordat militäransvarskommitténs förslag.

Enligt försvarsutskottet har överbefälhavaren – med hänvisning till att flertalet ålagda utgångsförbud uppgår till högst fem dagar – slagit vakt om att den nuvarande tillämpningen skall behållas. Överbefälhavaren har ansett att ett slopande av de korta utgångsförbuden skulle innebära att handlingsfriheten i fråga om att ålägga lämplig påföljd i det enskilda fallet blir alltför begränsad. Överbefälhavaren har i sammanhanget pekat på att det ibland är svårt att finna lämpliga uppgifter för extratjänst. En möjlighet att ge korta utgångsförbud kan enligt överbefälhavaren minska risken för s. k. grå bestraffning.

Försvarsutskottet förklarar att utskottet kan ansluta sig till överbefälhavarens syn på behovet att kunna använda korta utgångsförbud som disciplinpåföljd. Utöver vad överbefälhavaren anfört har försvarsutskottet påpekat att ett avskaffande av möjligheten att besluta om korta utgångsförbud möjligen kan bidra till ökad användning av svårare disciplinpåföljder. Detta skulle i så fall enligt vad försvarsutskottet framhåller innebära en icke önskad upptrappning av disciplinpåföljderna. Det finns därför skäl som talar för att lägga militäransvarskommitténs förslag till grund för bestämmelserna om utgångsförbud i den föreslagna lagen.

Justitieukskottet delar den uppfattning i saken som kommit till uttryck i försvarsutskottets yttrande. Det innebär att latituden för disciplinpåföljden utgångsförbud bör bestämmas till minst en och högst femton dagar. 14 § bör utformas i enlighet härmed.

En konsekvens av det nu gjorda ställningstagandet bör enligt utskottets uppfattning bli att militäransvarskommitténs förslag i övrigt som berör utgångsförbud i 1–5 dagar i sak genomförs.

I enlighet härmed bör ändringar i förhållande till förslaget i propositionen göras i delegationsbestämmelsen i 21 §, i bestämmelsen om verkställighetsförbud i vissa fall på tjänstefria dagar i 33 § och i bestämmelsen om inhibition i omprövningsärenden i 47 §.

Den ändring som utskottet anser bör ske beträffande delegationsbestämmelsen innebär att lägre chefer får befogenhet att – i nära överensstämmelse med vad som i sak gäller enligt nuvarande ordning – ålägga utgångsförbud i högst fem dagar.

Enligt förslaget i propositionen får extratjänst inte verkställas på tjänstefria dagar. Den av utskottet föreslagna ändringen i 33 §, som innebär att inte heller utgångsförbud som avser högst fem dagar får verkställas på tjänstefria dagar, ger utskottet anledning att tillägga följande. Verkställighet av extratjänst och utgångsförbud skall ske i en följd, se 34 §. I anslutning till paragrafen uttalar departementschefen (s. 115) att utgångsförbud skall avse ett visst antal dagar i följd utan avbrott. Extratjänsten skall, enligt vad departementschefen anför, också verkställas utan andra avbrott än dem som föranleds av mellankommande tjänstefria dagar. Detta uttalande om verkställighetsavbrott för tjänstefria dagar – som skall ses mot bakgrund av 33 § – har enligt utskottets uppfattning motsvarande giltighet i fråga om verkställighet av utgångsförbud som avser högst fem dagar.

I 16–18 §§ förslaget till lag om disciplinförseelser av krigsmän upptas bestämmelser om åtalsanmälan m. m. i sådana fall då en disciplinförseelse också utgör brott enligt straffrättsliga bestämmelser.

Enligt huvudregeln i 16 § skall gälla att, om en krigsman kan antas ha begått en disciplinförseelse och han genom sitt förfarande kan misstänkas även ha gjort sig skyldig till brott, han skall anmälas till åtal för brottet, om inte annat följer av 17 §.

Av 17 § första stycket följer att åtalsanmälan inte behöver göras i fråga om dels brott för vilka svårare straff än böter inte föreskrivs, dels ett antal uppräknade brott i brottsbalken vilka har både böter och fängelse i straffskalan. I paragrafens andra stycke anges att åtalsanmälan dock alltid skall göras bl. a. om det finns skäl att anta att påföljden inte kommer att stanna vid böter.

I *motion 51* berörs utformningen av 17 §. Motionären förespråkar att det i fråga om åtalsanmälan bör gälla samma regler som för den civila statsförvaltningen enligt lagen om offentlig anställning. Motionsyrkandet innebär således att disciplinförfarande bör kunna komma i fråga endast för bötesbrott.

I *motion 48* kritiseras – utan något däremot svarande yrkande – den reglering beträffande åtalsanmälan som föreslås i propositionen. Motionärerna anser att förslaget kommer att leda till oklarhet i den praktiska tillämpningen.

Utskottet vill för sin del till en början framhålla att den i propositionen föreslagna ordningen innebär att ett disciplinförfarande inte kan komma i fråga i andra fall än när någon har åsidosatt vad han på grund av reglementen, instruktioner, förmäns order eller i övrigt skall iaktta i tjänsten (7 § i det i propositionen upptagna förslaget). Om en krigsman under sin tjänstgöring gör sig skyldig till brott utan att det föreligger ett sådant åsidosättande som nu sagts, får disciplinförfarandet enligt den föreslagna ordningen således inte användas.

Utgör en disciplinförseelse tillika brott enligt strafflagstiftningen anser utskottet att huvudregeln, såsom föreslås i propositionen, bör vara att åtalsanmälan skall göras. Det bör emellertid finnas möjligheter att göra avsteg från denna huvudregel.

Yrkandet i *motion 51* går ut på att ett undantag från skyldigheten att göra åtalsanmälan bör utformas efter förebild av vad som gäller enligt lagen om offentlig anställning. Med anledning härav vill utskottet till att börja med erinra om att regleringen i den lagen innebär att åtalsanmälan skall göras i huvudsak endast i fråga om brott för vilka är föreskrivet fängelse. En sådan uttrycklig begränsning anser utskottet mindre lämplig i detta sammanhang; huvudregeln om åtalsanmälan bör således i princip gälla oberoende av vilket straff som är stadgat för brottet.

Det huvudsakliga syftet med yrkandet i *motion 51* är att disciplinförfarande inte skall kunna avse ett brott för vilket är stadgat fängelse; åtalsan-

mälan skall med andra ord inte få underlåtas i ett sådant fall. Utskottet har i och för sig förståelse för önskemålet i motionen om att det i sammanhanget bör dras en principiell gräns mellan bötesbrott å ena sidan och grövre brott å den andra sidan. Samtidigt ställer sig utskottet tveksamt till att, såsom motionären förespråkar, frågan om vad som skall kunna beivras i disciplinär ordning och vad som bör handläggas av rättsväsendets organ skall avgöras med utgångspunkt i straffskalan för ett brott. Ett sådant betraktelsesätt anser utskottet leda till en icke önskvärd formell begränsning av möjligheterna att använda disciplinförfarandet. Vad som i sammanhanget är angeläget är att få till stånd en reglering enligt vilken disciplinförfarandet i princip inte används vid annan brottslighet än sådan som kan betecknas som klart mindre allvarlig.

De brott, som räknas upp i det förslag som upptas i propositionen och för vilka straffskalan innefattar även fängelse, omfattar beteenden som många gånger måste betecknas som *bagatellartade*. Utskottet anser att det skulle stå mindre väl i överensstämmelse med militärensvarsreformens syfte, om de beteenden som det här gäller skulle föranleda åtalsanmälan i alla lägen. I samma riktning verkar också intresset av att rättsväsendets resurser koncentreras till mera allvarlig brottslighet. Den avgränsning som i sammanhanget måste göras bör, såsom föreslås i propositionen, ta sig uttryck i en föreskrift om att åtalsanmälan alltid skall göras om det finns skäl att anta att påföljden inte kommer att stanna vid böter.

Det nu anförda innebär att utskottet inte kan ställa sig bakom önskemålet i motion 51. Utskottet avstyrker därför bifall till den motionen i nu behandlad del.

Mot den reglering i fråga om åtalsanmälan som föreslås i propositionen riktas kritik även i motion 48. Kritiken går ut på att den föreslagna ordningen kommer att leda till oklarhet i den praktiska tillämpningen. – Enligt utskottets mening innebär förslaget i propositionen att frågan om vilka förfaranden som skall kunna beivras i disciplinär ordning och vilka som skall föranleda åtalsanmälan har getts en tillfredsställande lösning både från sakliga och från formella utgångspunkter; utskottet anser inte att det finns fog för den i motionen framförda kritiken rörande förslaget.

Utskottets ställningstagande i det föregående innebär att utskottet i sak godtar den reglering i fråga om konkurrensen mellan disciplinansvar och allmänna straffbestämmelser som föreslås i propositionen. I 17 och 18 §§ bör dock göras smärre redaktionella jämkningar av lagtexten.

I propositionen berörs något en sak som anknyter till den aktuella regleringen, nämligen frågan om disciplinmyndighetens möjlighet att till åklagaren överlämna ett ärende i ett sådant fall när skyldighet därtill inte föreligger. Departementschefen yttrar i denna sak (s. 64) att det nya disciplinsystem som föreslås förutsätter ett enhetligt administrativt förfarande. Överlämnande av disciplinärenden till åtal bör därför enligt departementschefen ske endast efter en formell prövning av förutsättningarna för detta; om ärendet är sakligt eller juridiskt komplicerat eller om krigsmannen har förnekat förseelsen är därvid utan betydelse.

Utskottet vill för sin del understryka att det är angeläget att det sker en

enhetlig rättstillämpning på området, och utskottet kan i huvudsak ansluta sig till vad departementschefen uttalar om förutsättningarna för att överlämna ett ärende till åklagare. — I sammanhanget skall tilläggas att det någon gång kan finnas goda skäl att göra åtalsanmälan även i sådana situationer när detta formellt sett inte behöver ske. Ett exempel härpå erbjuder det fall att krigsmannens förfarande innefattar flera brottsliga gärningar av vilka vissa kan handläggas som disciplinärende och andra skall anmälas till åtal. Enligt grunderna för straffprocessordningen bör enligt utskottets mening i ett sådant fall åtalsanmälan i regel gälla samtliga gärningar.

Auditörsmedverkan m. m.

Enligt det nuvarande militära disciplinansvarssystemet utövas bestraffningsrätten vanligtvis av förbandscheferna. För att bl. a. biträda de bestraffningsberättigade cheferna vid handläggningen av disciplinmålen finns auditörer. Endast den som uppfyller villkoren för att utöva domartjänst och som har avlagt domared får för närvarande tjänstgöra som auditör.

Den som har bestraffningsrätt i disciplinmål har också rätt att ålägga tillrättavisning. Sådan rätt har dessutom vissa lägre chefer som t. ex. kompanichefer över underlydande personal med högst furirs tjänstegrad. Vid handläggningen av en fråga om att ålägga tillrättavisning biträder inte auditören.

Det förslag till nya disciplinbestämmelser för krigsmän som läggs fram i propositionen innebär att auditörer skall medverka i disciplinärendena i ungefär samma omfattning som enligt det system som gäller i dag. I 22 § första stycket förslaget till lag om disciplinförseelser av krigsmän upptas således föreskrifter om att det skall finnas auditörer för att biträda de myndigheter som har att handlägga disciplinärenden. Enligt det behörighetskrav som uppställs i paragrafens andra stycke skall auditörerna vara lagfarna.

Enligt 23 § första stycket gäller som huvudregel att yttrande skall inhämtas från auditören innan en disciplinpåföljd beslutas eller en åtalsanmälan görs. Ett sådant yttrande behövs dock inte i sådana fall då beslut, efter delegation från myndighetschefen, fattas av en lägre chef.

Enligt delegationsbestämmelsen i 21 § får lägst kompanichef eller motsvarande chef pröva frågor om disciplinansvar för personal som står under deras befäl. Förutsättningarna härför är enligt förslaget i propositionen att det förfarande som saken gäller inte kan antas utgöra brott, att förseelsen har erkänts och att den inte bör medföra svårare påföljd än varning eller extratjänst. Som framgår av utskottets ställningstagande i det föregående förordar utskottet en ändring i delegationsbestämmelsen i 21 § som innebär att beslutsbefogenheten för lägre chefer skall omfatta också möjlighet att ålägga utgångsförbud i högst fem dagar.

I *motion 49* begärs att behörighetsvillkoren för auditörer skall omfatta krav på att auditören har avlagt domared.

I *motion 51* riktas kritik mot den i propositionen föreslagna ordningen att

kompanichef eller motsvarande chef skall kunna besluta om extratjänst utan att höra auditören i ärendet.

JuU 1985/86: 24

Utskottet behandlar först den i motion 51 berörda frågan om auditörsmedverkan i sådana fall då ett ärende avgörs av lägre chef enligt 21 §. Mera allmänt vill utskottet i sammanhanget uttala att det är angeläget inte minst från rättssäkerhetssynpunkt att juristmedverkan sker vid handläggningen av disciplinärenden enligt den nya ordningen. Lagförslaget bygger också på ett sådant synsätt genom den i 23 § upptagna huvudregeln om en obligatorisk auditörsmedverkan.

I likhet med vad som föreslås i propositionen anser utskottet dock att kravet på auditörsmedverkan inte behöver omfatta handläggningen av varje disciplinärende. Beslutsbefogenheten i vissa ärenden skall enligt förslaget kunna delegeras till lägst kompanichef eller motsvarande chef. Kännetecknande för dessa ärenden är att de skall vara av enklare beskaffenhet, något som tar sig uttryck framför allt i kravet på att förseelsen är erkänd och på att den inte kan antas utgöra brott. Redan med hänsyn till dessa begränsningar anser utskottet att det från rättssäkerhetssynpunkt inte är påkallat med auditörsmedverkan vid kompanichefs m. fl. handläggning av dessa ärenden. En motsatt ordning skulle för övrigt såsom försvarsutskottet påpekar medföra stora praktiska problem. Härtill kommer att de disciplinpåföljder som kan komma i fråga i sammanhanget inte är av nämnvärt ingripande beskaffenhet. Som en jämförelse kan nämnas att påföljderna närmast motsvarar de nuvarande tillrättavisningsformerna extratjänst och utgångsförbud/landgångsförbud, vilka åläggs utan medverkan av auditör.

Det nu anförda innebär att justitieutskottet i likhet med försvarsutskottet inte kan ansluta sig till den i motion 51 framförda uppfattningen i nu berört hänseende. Samtidigt vill justitieutskottet erinra om att det intresse som bär upp motionen i viss mån tillgodoses genom att auditörsmedverkan är obligatorisk vid myndighetens omprövning enligt 46 § av beslut om disciplinpåföljd som har fattats av kompanichef m. fl.

Sammantaget innebär justitieutskottets ställningstagande att utskottet avstyrker bifall till motion 51 i här behandlad del. Utskottet godtar i sak den reglering i fråga om auditörsmedverkan som föreslås i propositionen. I 23 § bör dock göras en smärre redaktionell jämkning av lagtexten.

Vad härefter gäller den fråga som tas upp i motion 49 om behörighetsvillkoren för auditörer vill utskottet understryka att det nya ansvarssystemet kommer att leda till att ökade krav ställs på auditörerna. Mot den bakgrunden anser utskottet, i linje med motionsönskemålet, det värdefullt att auditörerna har erfarenhet som domare. Som utskottet ser saken är meningen med förslaget i propositionen inte heller att kravet härpå i praktiken skall frångås utan endast att göra det möjligt att vid behov kunna förordna annan jurist än domare med erforderliga kunskaper och erfarenheter. Mot en sådan ordning har utskottet inte några erinringar.

Utskottet finner sålunda inte skäl tillstyrka bifall till motion 49. Utskottet godtar lagförslaget i propositionen såvitt gäller 22 §.

För närvarande gäller att beslut om disciplinstraff skall verkställas utan hinder av att beslutet inte har vunnit laga kraft. Motsvarande gäller beträffande ålagda tillrättavisningar. Grunden för denna ordning är dels att en snabb verkställighet i hög grad anses bidra till att upprätthålla disciplinen, dels att den felande har ett intresse av att verkställigheten inte skjuts framåt i tiden.

I det förslag till lag om disciplinförseelser av krigsmän som läggs fram i propositionen finns i 32–38 §§ bestämmelser om verkställighet av disciplinpåföljd.

Enligt 32 § första stycket skall som huvudregel gälla att beslut om disciplinpåföljd skall verkställas så snart det har vunnit laga kraft. Har krigsmannen överklagat beslutet eller begärt omprövning av ett beslut, föreligger således hinder för verkställighet tills ärendet slutligt avgjorts.

I 32 § andra stycket upptas dock en regel enligt vilken det är möjligt att förordna att beslut om extratjänst eller utgångsförbud skall verkställas trots att beslutet inte har vunnit laga kraft. Förutsättningen för ett sådant förordnande, som skall göras i beslutet om disciplinpåföljd, är att omedelbar verkställighet behövs av hänsyn till ordningen inom försvarsmakten eller av någon annan särskild anledning. – Förordnande om omedelbar verkställighet kan göras även när beslut om disciplinpåföljd meddelas av lägre chef enligt delegationsbestämmelsen i 21 §.

I *motion 51* begärs en skärpning av förutsättningarna för omedelbar verkställighet av beslut om disciplinpåföljd. Motionären förespråkar att omedelbar verkställighet bör få ske endast om det av synnerliga skäl behövs med hänsyn till ordningen inom försvarsmakten eller eljest av sådana skäl; 32 § andra stycket bör ändras i enlighet härmed.

Utskottet godtar i sak den i propositionen föreslagna huvudregeln i 32 § första stycket om att beslut om disciplinpåföljd inte får verkställas förrän beslutet har vunnit laga kraft. Förslaget innebär ett närmande till den ordning som gäller enligt motsvarande regelsystem på andra håll.

Enligt utskottets mening är det emellertid nödvändigt att inom det militära ansvarssystemet ha möjlighet att förordna om omedelbar verkställighet. Den undantagsregel härom som föreslås i propositionen är förestavad av behovet att upprätthålla ordningen inom försvaret. Hänsynen härtill kan anses väga särskilt tungt under beredskaps- och krigsförhållanden. Regeln syftar också till att komma till rätta med de missförhållanden som kan uppkomma, om överklaganden används för att förhala verkställigheten. I propositionen anförs sålunda (s. 114) att om det vid beslutstillfället finns grundad anledning att anta att den felande kommer att överklaga uteslutande i syfte att få verkställigheten uppskjuten, det kan finnas skäl att förordna om omedelbar verkställighet. En annan situation som enligt vad som sägs i propositionen kan föranleda förordnande om omedelbar verkställighet är att krigsmannens uttryckning är nära förestående. Såsom försvarsutskottet påpekar kan det också ligga i krigsmannens intresse att få en disciplinpåföljd verkställd omedelbart.

Justitiekammaren har inte någon erinran mot att det i den nya lagen upptas en undantagsregel om omedelbar verkställighet av vissa disciplinpåföljder – extratjänst och utgångsförbud – med den innebörd och de syften som nu angetts. I huvudsaklig överensstämmelse med vad försvarskammaren yttrar anser justitiekammaren att det inte är vare sig nödvändigt eller ändamålsenligt att, såsom förespråkas i motion 51, göra andra begränsningar av förutsättningarna för förordnande om omedelbar verkställighet än som uppställts enligt förslaget i propositionen. Med anledning av motionen vill utskottet fästa uppmärksamhet på de möjligheter till inhibition som lagen erbjuder såväl vid omprövningsfallen (47 §) som vid överklaganden (52 §). Såsom departementschefen påpekar (s. 123) kan reglerna härom sägas utgöra en viss spärr mot att beslut om omedelbar verkställighet meddelas utan att det är motiverat av de särskilda skäl härför som krävs.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 51 i här behandlad del.

Utskottet tillstyrker samtidigt det förslag i propositionen rörande regler om verkställighet av disciplinpåföljd som upptas i 32 §. I paragrafens första stycke bör dock göras ett tillägg av innebörd att det är i förhållande till krigsmannen som beslutet skall ha vunnit laga kraft för att kunna verkställas. Detta tillägg är nödvändigt med hänsyn till den talerätt i disciplinärenden som – i enlighet med vad som sägs längre fram i detta betänkande – skall tillkomma justitieombudsmännen och justitiekanslern (se 55 § i det i bilaga 5 upptagna lagförslaget).

Kroppsvsitation

I 45 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om disciplinföreselser av krigsmän upptas bestämmelser om bl. a. kroppsvsitation av krigsmän.

Förutsättningen för kroppsvsitation är enligt paragrafens första stycke att det finns anledning anta att en krigsman olovligen bär på sig föremål som tillhör försvarsmakten eller som han annars inte får inneha. Han kan då underkastas kroppsvsitation för eftersökande av föremålen. Förordnande om kroppsvsitation skall ges av den som enligt särskilda föreskrifter är förman.

Paragrafens andra stycke reglerar vilka andra undersökningar än kroppsvsitation som militära förmän får besluta om för att söka efter föremål som krigsmän inte får inneha. Sådana undersökningar får avse skåp, väskor och annan egendom som tillhör eller disponeras av krigsmannen. Som förutsättning för att en undersökning skall få företas skall gälla att det finns anledning anta att ett föremål som inte får innehållas förvaras i det utrymme som undersökningen avser.

I motion 51 begärs en skärpning av villkoren för att få utföra kroppsvsitation. Enligt motionären bör uppställas krav på skäligen misstanke om olovligt innehav av aktuella föremål.

Enligt utskottets mening är försvarsmaktens verksamhet av sådan natur att det i princip måste finnas möjligheter för de militära myndigheterna att i

vissa särskilda situationer använda tvångsmedel av straffprocessuell art mot krigsmän som gör sig skyldiga till överträdelse av gällande föreskrifter eller misstänks för sådana överträdelse.

Bakgrunden till de bestämmelser om kroppsvisitation m. m. som föreslås i propositionen är framför allt de under senare tid alltmer uppmärksammade problem som hänger samman med tillgrepp av farlig militärmateriel. I propositionen anges (s. 74) att vapen, ammunition, sprängämnen, rökfacklor m. m. olovligen förs ut från militära områden och därefter förorsakar skador eller risk för skador ute i samhället. I vissa fall som främst har gällt rökfacklor skall också omfattande skador ha åstadkommit. Ett särskilt problem i sammanhanget är enligt vad som framhålls i propositionen att sådana föremål som nu avses har medförts på allmänna färdmedel – dvs. även på flygplan – av värnpliktiga på permissions- och utryckningsresor m. m. Därvid har det uppkommit en påtaglig risk för säkerheten ombord.

Beträffande resorna har det också såsom nämns i propositionen förekommit att enskilda värnpliktiga varit berusade efter förtäring av medförda alkoholdrycker. I åtskilliga fall har dessa värnpliktigas beteende helt naturligt upplevts som störande av övriga resenärer. Under främst flygresor skall också i enstaka fall säkerheten ha äventyrats av berusade värnpliktiga.

I likhet med försvarsutskottet ser justitieutskottet allvarligt på de angivna problemen. De föreslagna bestämmelserna får sålunda anses tillgodose ett angeläget behov. Justitieutskottet är därför, i överensstämmelse med försvarsutskottet, berett att i princip godta att militära chefer ges en lagstadgad befogenhet att förordna om kroppsvisitation av krigsmän och vissa undersökningar beträffande skåp och andra förvaringsutrymmen som tillhör eller disponeras av krigsmän.

Med tanke på att framför allt kroppsvisitation är ett tvångsmedel som innebär långtgående ingrepp i den personliga integriteten är det i linje med vad som sägs i motion 51 viktigt att bestämmelserna på området avgränsas på ett godtagbart sätt. En sådan avgränsning kan i och för sig åstadkommas på olika sätt.

Förslaget i propositionen innebär att tillämpningsområdet för kroppsvisitation är begränsat till att gälla endast föremål av visst slag. Kroppsvisitation skall sålunda få ske endast för att söka efter föremål som krigsmannen olovligen bär på sig och som tillhör försvarsmakten eller som han annars inte får inneha. Bestämmelserna har enligt vad som understryks i propositionen (s. 119) sitt huvudsakliga tillämpningsområde vid eftersökande av sådana föremål – vapen, sprängmedel o. d. – som kan åstadkomma skada vid otillåten användning samt vid kontroll av att alkoholdrycker inte förs in på förbanden med ordnings- och säkerhetsproblem som följd. I sistnämnda hänseende får givetvis, såsom försvarsutskottet påpekar, kroppsvisitation tillgripas för att eftersöka också narkotika. – Vid misstanke om tillgrepp där det mera är fråga om ekonomisk skada för försvarsmakten än säkerhetsmässiga risker bör enligt vad som anges i propositionen det ankomma på myndigheterna inom rättsväsendet att med stöd av rättegångsbalken vidta de åtgärder som kan behövas.

Efter det anförda kan utskottet konstatera att de i propositionen föreslagna bestämmelserna om kroppsvisitation har avgränsats på ett nöjaktigt sätt vad gäller de föremål som får eftersökas. Utöver vad som anförts i propositionen vill utskottet i detta hänscende särskilt understryka vikten av att tvångsmedlet kroppsvisitation i princip inte används för att eftersöka andra föremål än sådana som är ägnade att äventyra ordningen eller säkerheten. Att underkasta någon kroppsvisitation med avseende på andra föremål som det må vara otillåtet att inneha bör enligt utskottets mening ske endast undantagsvis. Det kan i detta sammanhang för övrigt erinras om att de militära myndigheterna inte har tillagts någon rätt att ta egendom i beslag, något som också manar till återhållsamhet vid tillämpning av bestämmelserna om kroppsvisitation.

Enligt förslaget i propositionen skall kroppsvisitation kunna företas om det finns anledning anta att en krigsman bär på sig föremål av aktuellt slag. I motion 51 förespråkas att det bör föreligga en högre grad av misstanke härom; i bestämmelserna bör sålunda uppställas krav på skälig misstanke. Utskottet har i och för sig förståelse för motionsönskemålet. Samtidigt måste det, såsom försvarsutskottet gör, konstateras att ett krav på skälig misstanke om olovligt innehav av ett föremål skulle göra det svårt att t. ex. anordna effektiva kontroller av de värnpliktiga inför en hemresa med flyg, tåg eller båt; det är ju inte minst vid sådana tillfällen som det finns behov av åtgärder av det slag som här avses. Med hänsyn till det begränsade tillämpningsområde som bestämmelserna om kroppsvisitation kommer att få anser justitieutskottet att det inte är nödvändigt att till bestämmelserna knyta ett sådant krav på misstankens styrka som motionären förespråkar. I detta hänseende kan för övrigt erinras om att det enligt motsvarande regler i rättegångsbalken (28 kap. 11 §) i princip inte erfordras annan grad av misstanke för kroppsvisitation av en misstänkt än som enligt propositionen föreslås gälla för den nu aktuella bestämmelsen i 45 §.

Sammanfattningsvis innebär det anförda att utskottet inte kan biträda förslaget i motion 51. Utskottet avstyrker alltså bifall till motionen såvitt här är i fråga. Utskottet godtar de i propositionen föreslagna bestämmelserna i 45 § om kroppsvisitation m. m.

Rätt till biträde i disciplinärenden

I motion 51 begärs att det i lagen om disciplinförseelser av krigsmän uttryckligen skall anges att en krigsman är berättigad att i ett disciplinärende anlita biträde och att myndigheten skall hjälpa honom att vid behov skaffa sig ett biträde.

Utskottet vill framhålla att det är självklart att en krigsman i princip är berättigad att anlita biträde i ett ärende enligt den nya lagstiftningen. Att det i den inte har intagits några uttryckliga regler i ämnet måste ses mot bakgrund av att det redan finns grundläggande bestämmelser i förvaltningslagen (1970: 290) om rätt för den som för talan i ärende att anlita ombud eller biträde. Bestämmelserna där är, vid sidan av de handläggningsregler som finns enligt den nya lagen, tillämpliga på disciplinärenden m. m. hos militära myndigheter. Det förslag till ny förvaltningslag som

nyligen förelagts riksdagen innefattar inga ändringar i de avseenden som nu berörts (prop. 1985/86: 80).

Det sagda innebär enligt utskottets mening att det inte finns något egentligt behov av att för handläggningen av disciplinärenden ha en särskild regel av det slag som begärs i motionen. Detsamma gäller i fråga om den handläggning av ärenden om ersättningskyldighet som utskottet längre fram i detta betänkande föreslår skall ankomma på militärmyndighet.

I sammanhanget vill utskottet något beröra den till motionsspörsmålet angränsande frågan om behovet av särskilda åtgärder för att stärka de värnpliktigas ställning i disciplinärendena. Saken behandlas i propositionen, där departementschefen (s. 70) bl. a. konstaterar att rättshjälpslagen (1972: 427) i och för sig lämnar utrymme för allmän rättshjälp åt t. ex. en värnpliktig som är föremål för ett disciplinförfarande. Det torde dock enligt vad departementschefen anför i ett disciplinärende inte komma i fråga att en värnpliktig annat än undantagsvis bedöms ha sådant behov av juridiskt bistånd som avses i rättshjälpslagen; behovet av sakkunnig hjälp får därför tillgodoses på något annat sätt.

En lösning är därvid, fortsätter departementschefen, att till de värnpliktigas förfogande ställa ekonomiska medel som kan användas för att bekosta t. ex. generella insatser för att stärka de värnpliktigas ställning i disciplinärendena. Enligt departementschefen bör lämpligen ett visst belopp kunna disponeras av de värnpliktigas centrala förtroendeorgan, dvs. av centrala värnpliktsrådet. Det bör ankomma på regeringen att meddela närmare föreskrifter om användningen av beloppet.

Utskottet kan instämma i departementschefens uppfattning att den angivna lösningen är det lämpligaste sättet att åtminstone inledningsvis tillgodose de värnpliktigas behov av särskilda stödåtgärder. Utskottet utgår från att det inom ramen för denna lösning också finns utrymme för att ställa erforderlig juridisk sakkunskap till förfogande för värnpliktsrådet. Frågan om lämpliga stödåtgärder i detta hänseende kan behöva tas upp till nya överväganden sedan tillräcklig erfarenhet av det nya systemet vunnits.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 51 i här behandlad del.

Talerätt för JO och JK i ärenden om disciplinförseelse

I samband med 1975 års ämbetsansvarsreform tillades justitieombudsmannen (JO) och justitiekanslern (JK) rätt att överklaga disciplinmyndighets beslut. De grundläggande bestämmelserna härom återfinns i 7 § lagen (1975: 1057) med instruktion för justitieombudsmännen och i 7 § lagen (1975: 1339) om justitiekanslerns tillsyn. I 16 kap. 3 § första stycket lagen om offentlig anställning görs beträffande JO:s och JK:s rätt att söka ändring i bl. a. beslut om disciplinansvar en hänvisning till de nyss nämnda båda lagarna. Vidare anges att talan skall väckas inom fyra veckor från det beslutet har meddelats. Enligt paragrafens andra stycke får med anledning av JO:s eller JK:s talan disciplinpåföljd dock åläggas eller skärpas endast om det är påkallat från allmän synpunkt.

Genom lagstiftning år 1980 har JO och JK tillagts talerätt över beslut i disciplinärenden enligt lagen (1980: 11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. I 40 § andra och tredje styckena den lagen upptas bestämmelser härom liknande dem som finns i 16 kap. 3 § lagen om offentlig anställning.

Konstitutionsutskottet tar i sitt yttrande i ärendet upp frågan om rätt för JO att vid domstol föra talan mot beslut om disciplinpåföljd enligt den föreslagna lagen om disciplinförseelser av krigsmän. Inledningsvis konstaterar konstitutionsutskottet att förslaget inte innehåller några bestämmelser om talerätt för JO; frågan behandlas inte heller vare sig av militäransvarskommittén eller i propositionen. Vidare erinrar konstitutionsutskottet om att 1983 års JO-utredning i sitt betänkande (SOU 1985: 26) JO-ämbetet En översyn uttalat (s. 216) att det är svårt att finna några skäl som talar för att JO på det militära området inte skulle tillerkännas rätt att föra talan mot disciplinbeslut; något förslag i saken kunde utredningen dock inte lägga fram, eftersom militäransvarskommitténs arbete inte var avslutat.

Konstitutionsutskottet förespråkar att det i lagen om disciplinförseelser av krigsmän bör tas in en bestämmelse av vilken det framgår att JO har den aktuella talerätten i fråga om krigsmän under JO:s tillsyn.

Justitieutskottet vill tillägga följande i denna sak.

Bestämmelserna i 7 § lagen med instruktion för justitieombudsmännen om JO:s talerätt beträffande disciplinmyndighets beslut har getts en allmän avfattning. Då bestämmelserna infördes tog de emellertid i praktiken sikte på beslut enligt lagstiftning som föregick lagen om offentlig anställning (se KU 1975/76: 22 s. 71). Till följd härav har det ansetts råda oklarhet om JO:s talerätt utanför detta område. Talerätten på hälso- och sjukvårdsområdet har ansetts bli fastlagd genom den i 40 § andra stycket lagen om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. intagna hänvisningen till bestämmelserna i JO:s instruktion om talerätt för JO. Någon ändring av innehållet i dessa bestämmelser gjordes inte i samband därmed (se SoU 1979/80: 16 s. 13 ff).

Vid den reglering som nu skall göras för det militära området bör enligt utskottets mening förfaras på motsvarande sätt som skedde beträffande JO:s talerätt på hälso- och sjukvårdsområdet.

Som framgår av den i detta avsnitt inledningsvis gjorda redovisningen gäller i allt väsentligt samma regler om talerätt för JO som för JK. Den nu aktuella regleringen bör därför gälla också beträffande JK.

Det anförda innebär att en bestämmelse i saken bör tas in i lagen om disciplinförseelser av krigsmän. Efter mönster av vad som gäller på hälso- och sjukvårdsområdet bör den utformas som en hänvisning till vad som är föreskrivet i lagen med instruktion för justitieombudsmännen och i lagen om justitiekanslerns tillsyn. Av föreskrifterna i dessa lagar och i förordningen (1975: 1345) med instruktion för justitiekanslern framgår vilka befattningshavare inom försvaret som på grund av att de står under JO:s och JK:s tillsyn kan komma att beröras av bestämmelsen (se lagförslag 19). Av dessa lagar framgår vidare att talerätten inte kan omfatta omprövning av beslut enligt 46 § i lagförslaget. – Det bör i bestämmelsen också anges att talan skall väckas inom fyra veckor från det beslutet har meddelats.

I likhet med vad som för närvarande gäller enligt lagen om offentlig anställning och lagen om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. bör vidare föreskrivas att med anledning av JO:s eller JK:s talan disciplinpåföljd får åläggas eller skärpas endast om det är påkallat från allmän synpunkt. – Om JO-utredningens förslag att slopa den angivna inskränkningen i de båda nämnda lagarna genomförs (se SOU 1985: 26 s. 44 och 47) får givetvis göras en motsvarande ändring i den av utskottet nu förordade bestämmelsen.

Den av utskottet här förordade bestämmelsen bör tas in som 55 § i den nya lagen och ges den avfattning som framgår av bilaga 5.

Skadeståndsansvaret för värnpliktiga m. fl.

I skadeståndshänseende likställs värnpliktiga och vissa andra tjänstgöringsskyldiga inom försvarsmakten med arbetstagare. Genom införandet av skadeståndslagen (1972: 207) år 1972 blev arbetstagares skadeståndsansvar kraftigt begränsat. Före lagens ikraftträdande hade arbetstagare i allmänhet fullt skadeståndsansvar när han genom fel eller försummelse i sin tjänst vållat arbetsgivare eller tredje man skada. Enligt 4 kap. 1 § skadeståndslagen är arbetstagare numera ansvarig för skada som han vållar genom fel eller försummelse i tjänsten endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.

År 1981 beslutade riksdagen att det borde göras en översyn av skadeståndsskyldigheten för värnpliktiga och annan personal inom försvarsmakten (LU 1980/81: 13, rskr. 318).

Militäransvarskommittén har haft i uppdrag att utföra den av riksdagen begärda översynen. Kommittén föreslog i sitt betänkande att i värnpliktslagen (1941:967) skulle införas en särskild skadeståndsregel beträffande materiel som utlämnats för personligt bruk. Regeln innebär att värnpliktiga och kvinnor som genomgår militär grundutbildning blir skyldiga att ersätta förlust av eller annan skada på materiel som vållats uppsåtligen eller av oaktsamhet. I fråga om värnpliktigas m. fl. ansvar för andra skador föreslogs däremot inte någon skärpning. Inte heller föreslogs någon ändring i reglerna beträffande de fast anställdas skadeståndsansvar.

I propositionen förordas inte någon ändring av skadeståndsansvaret för värnpliktiga. De krav på synnerliga skäl som nuvarande lagstiftning innehåller som förutsättning för skadeståndsskyldighetens inträdande bör således enligt propositionen finnas kvar.

I *motion 47* begärs att militäransvarskommitténs förslag vad gäller värnpliktigas m. fl. skadeståndsansvar skall genomföras.

Även i *motion 50* yrkar motionärerna att militäransvarskommitténs förslag i saken skall genomföras, dock med den ändringen att skadeståndsansvar inte skall inträda vid ringa oaktsamhet.

Lagutskottet förordar i sitt yttrande att justitieutskottet avstyrker bifall till motionerna 47 och 50. Inte heller försvarsutskottet biträder förslagen i motionerna.

Justitieutskottet kan i likhet med lagutskottet till att börja med konstatera att det inte finns anledning att överväga någon skärpning av skadeståndsansvaret för de anställda inom försvarsmakten. Inte heller kan en skärpning anses motiverad i fråga om värnpliktigas och andra personalkategoriernas ansvar för personskador och för skador på gemensam materiel. Saken ställer sig emellertid något annorlunda när det gäller de värnpliktigas ansvar för personlig utrustning. Årligen tillfogas försvarsmakten betydande förluster på grund av att materiel som lämnats ut till de värnpliktiga under grundutbildningen försvinner eller skadas. Enligt vad som sägs i lagutskottets yttrande uppgick under budgetåret 1983/84 det sammanlagda förlustvärdet för sådan materiel till ca 10,2 milj. kr., varav drygt 7,1 milj. kr. avsåg förluster under grundutbildningen inom armén; den materiel som försvinner utgörs till stor del av egendom som kan betecknas som särskilt begärlig, exempelvis vindrockar, skjortor, sovsäckar, bajonetter och kile.

Såväl lagutskottet som försvarsutskottet ger uttryck för uppfattningen att materielförlusterna inom försvarsmakten utgör ett allvarligt problem genom de kostnader förlusterna orsakar. Brister i utrustningen återverkar också på de enskilda soldaternas och förbandens förmåga att lösa sina uppgifter. Det är därför, framhåller de båda utskotten, angeläget att man i görlig mån motverkar att sådana förluster uppkommer. Justitieutskottet kan instämma i detta. Samtidigt kan konstateras att det under senare år har vidtagits åtskilliga åtgärder i detta syfte. Sålunda har man inom försvarsmakten försökt stärka de värnpliktigas känsla av ansvar för den personliga utrustningen genom anvisningar för handhavandet av materielen och genom täta materiellkontroller. Andra åtgärder som genomförts är exempelvis försök med försäljning till de värnpliktiga av begärlig egendom.

I likhet med vad lagutskottet anför anser justitieutskottet att materielförlusterna i viss utsträckning kan förklaras av de begränsade möjligheterna att avkräva ersättning av de värnpliktiga som ansvarar för materielen. Vid sidan av andra åtgärder skulle därför såsom lagutskottet påpekar ett genomförande av motionärernas förslag kunna leda till att försvarets kostnader för materielförluster sänktes. Som framhålls av departementschefen (s. 88) och lagutskottet är emellertid en särslagstiftning om värnpliktigas skadeståndsansvar förenad med såväl praktiska som principiella nackdelar. Departementschefen pekar på att det t. ex. är diskutabelt med skilda skadeståndsregler för anställd resp. värnpliktig personal inte minst mot bakgrund av att den värnpliktige inte har någon möjlighet att själv avgöra vilken utrustning han skall ta emot och att han ekonomiskt sett ofta är sämre ställd än den anställda. Det kan såsom lagutskottet gör också hävdas att det kan upplevas som orättvist att en värnpliktig men inte en anställd blir ersättningsskyldig då utrustning förloras under likartade former: det kan vidare te sig omotiverat för de värnpliktiga att ansvaret för personlig utrustning är strängare än för den – oftast betydligt värdefullare – egendom som utlämnas för gemensamt bruk.

Vid en samlad bedömning av de skäl som kan anföras för och emot den ordning som föreslås i motionerna anser justitieutskottet – i likhet med lagutskottet – att nackdelarna är så beaktansvärda att någon ändring inte

bör komma till stånd. Liksom hittills får man inom försvarsmakten försöka att komma till rätta med materielförlusterna genom andra åtgärder. I det avseendet kan nämnas att den nya lagstiftningen om disciplinförseelser bör göra det möjligt att i större utsträckning än hittills tillgripa disciplinåtgärder i syfte att motverka materielförluster.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 47 i här behandlad del och till motion 50.

Handläggningen av ersättningsfrågor

Enligt gällande rätt kan frågor om ersättningsskyldighet för förlust av eller skada på militär egendom handläggas vid de militära myndigheterna i särskild ordning, s. k. ersättningsmål. Reglerna härom innebär i huvudsak följande. Om skadebeloppet inte överstiger 1500 kr. får den som har bestraffningsrätt i disciplinmål ålägga honom underställd personal – både anställda och värnpliktiga och andra som för närvarande anses som krigsmän – att ersätta skadan. Bör ersättningsskyldighet inte åläggas, får avskrivning ske av beloppet, om det inte överstiger 5000 kr. Beslutanderätten kan vid mindre skador delegeras till andra befattningshavare. Beslut om åläggande av ersättningsskyldighet får överklagas till tingsrätt.

Militäransvarskommittén föreslog i sitt betänkande att i de fall skadeståndsskyldighet förelåg enligt den av utredningen föreslagna skadeståndsregeln i värnpliktslagen (se föregående avsnitt) ersättningsfrågan skulle handläggas av militär myndighet. Beslutet skulle kunna överklagas till försvarets civilförvaltning. Beträffande övriga ersättningsärenden, dvs. de då 4 kap. 1 § skadeståndslagen skulle tillämpas, föreslog kommittén att förfarandet med ersättningsmål skulle avskaffas.

Enligt propositionen finns det inte anledning att behålla förfarandet med ersättningsmål när skadeståndsskyldigheten skall bedömas enligt 4 kap. 1 § skadeståndslagen. I konsekvens med det ställningstagande som intagits i propositionen till frågan om de värnpliktigas ansvar för personlig utrustning bör de militära myndigheternas rätt att besluta om skadeståndsskyldighet upphöra helt. Propositionen innebär att frågor om ersättningsskyldighet för skador på och förlust av militär materiel i fortsättningen skall handläggas som andra ersättningsanspråk som staten har.

I *motion 47* begärs att militäransvarskommitténs förslag beträffande handläggningen av ersättningsfrågor skall genomföras i sak.

Lagutskottet anser i sitt yttrande att övervägande skäl talar för att ersättningsmålen bör behållas i fråga om materiel som utlämnas för personligt bruk. Lagutskottet yttrar att det inte finns anledning att i förevarande hänseende göra någon skillnad mellan värnpliktiga och andra som kommer att omfattas av den nya lagen om disciplinförseelser av krigsmän. Lagutskottet förordar således att bestämmelser om handläggning av ersättningsärenden tas in i den nya lagen.

Justitieutskottet kan instämma i de överväganden rörande ersättningsmålen som görs i lagutskottets yttrande (bilaga 2). Justitieutskottet delar därmed lagutskottets uppfattning att det i den nya lagen bör tas in bestäm-

melser om handläggningen av ersättningsärenden. Detta ställningstagande innebär att önskemålet i motion 47 i denna del i allt väsentligt är tillgodosett.

Till lagutskottets yttrande är som bilaga fogat ett förslag till bestämmelser om handläggningen av ersättningsärenden som bör tas in i den nya lagen. Justitiekammaren, som i sak godtar lagutskottets förslag, förordar att en viss, huvudsakligen redaktionell överarbetning av bestämmelserna görs.

I detta hänseende skall först nämnas att bestämmelserna bör betecknas som 56–62 §§ i den nya lagen. Vidare kan särskilt nämnas att det i huvudbestämmelsen om myndighets rätt att besluta om ersättningsskyldighet för tydlighets skull bör uttryckligen anges att det är fråga om ersättningsskyldighet enligt skadeståndslagen (56 §). Även i bestämmelsen om överklagande bör göras det förtydligandet att bestämmelsen tar sikte endast på handläggningen i tingsrätt (61 §). – Bestämmelserna bör ges den lydelse som framgår av bilaga 5.

När det gäller den närmare motiveringen till bestämmelserna hänvisas till lagutskottets yttrande (s. 84 f). Beträffande vad som där sägs vill justitiekammaren endast tillägga följande. Som lagutskottet föreslår bör kompanichefer m. fl. ges möjlighet att besluta om ersättningsskyldighet när det är fråga om mindre värdefull materiel (57 § andra stycket). För detta förutsätts inte, såsom för prövningen av frågor om disciplinansvar, något särskilt beslut om delegation av myndighetschefen. Det ligger i sakens natur att möjligheten för kompanichefer m. fl. att ålägga ersättningsskyldighet endast avser personal under deras befäl. Det bör, såsom lagutskottet föreslår, ankomma på regeringen att bestämma en beloppsgräns för kompanichefers m. fl. beslutanderätt. I linje med vad lagutskottet uttalar anser justitiekammaren att gränsen för närvarande lämpligen bör vara 500 kr.

Övergångsbestämmelserna

I propositionen föreslås att den nya lagstiftningen skall träda i kraft den 1 juli 1986. Försvarsutskottet förordar på anförda skäl att ikraftträdandet flyttas fram till den 1 juni 1987.

Justitiekammaren har inte någon erinran mot den tidpunkt för reformens ikraftträdande som försvarsutskottet förordar; den nya lagen om disciplinförseelser av krigsmän bör således träda i kraft den 1 juni 1987.

När det sedan gäller övergångsbestämmelserna i övrigt till lagen vill justitiekammaren anföra följande.

Såsom föreslås i propositionen skall lagen gälla även handlingar som har begåtts före ikraftträdandet. Detta innebär att lagens bestämmelser om disciplinansvar och disciplinpåföljder skall tillämpas även på gärningar som har inträffat före den 1 juni 1987. Det kan här nämnas att motsvarande skall i förekommande fall gälla i fråga om ansvarsreglerna i lagen om offentlig anställning. Beträffande de aktuella ändringarna i BrB är dock att märka att till dessa föreslås i propositionen en övergångsbestämmelse som innebär att äldre bestämmelser skall gälla i fråga om disciplinstraff som har

ålagts före ikraftträdandet. Härutöver gäller som departementschefen anför (s. 137) bestämmelserna i 5 § första och andra styckena lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken. Av dessa bestämmelser följer bl. a. att om ny lag gäller när dom meddelas den nya lagen skall tillämpas om den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff.

Utskottet kan med det anförda konstatera att det står klart vilka materiella regler som efter ikraftträdandet skall tillämpas i fråga om handlingar eller gärningar som inträffat dessförinnan, och utskottet godtar regleringen i detta avseende.

Enligt övergångsbestämmelserna till lagen om disciplinförseelser av krigsmän skall bl. a. militära rättegångslagen upphävas. Den nya lagens övergångsbestämmelse om att lagen skall gälla även handlingar som begåtts före ikraftträdandet innebär därmed att även lagens bestämmelser om förfarandet skall tillämpas i fråga om sådana handlingar som inträffat före ikraftträdandet. Förslaget överensstämmer i detta hänseende med allmänt vedertagna grunder för nyregleringar på processrättens område, och utskottet kan därför i princip ansluta sig till förslaget. Om ett förfarande i disciplinmål eller ersättningsmål hunnit inledas, skall således huvudregeln vara den att den nya lagens regler om förfarandet tillämpas efter ikraftträdandet. Detsamma skall gälla i fråga om tillrättavisningsärenden.

I sammanhanget kan utskottet emellertid konstatera att den angivna ordningen i fråga om förfarandet inte täcker alla de olika upptänkliga situationer som kan föreligga vid lagens ikraftträdande. Det sagda gäller i fråga om beslut enligt militära rättegångslagen som har meddelats före ikraftträdandet men som vid tidpunkten härför inte har vunnit laga kraft. Med de övergångsbestämmelser som föreslås i propositionen torde i fråga om vissa sådana beslut regler för ett fortsatt förfarande helt komma att saknas. Så blir fallet t. ex. beträffande beslut om disciplinstraff för anställda inom försvarsmakten och andra som enligt den nya regleringen inte längre är krigsmän. I fråga om ålagda tillrättavisningar leder den föreslagna ordningen till komplikationer beträffande den som efter ikraftträdandet inte längre är krigsman. Beträffande beslut som rör värnpliktiga och andra som även efter ikraftträdandet är krigsmän innebär den föreslagna ordningen att ovisshet kan uppstå om vilka förfaranderegler som skall tillämpas.

Det nu anförda leder utskottet till uppfattningen att det i fråga om beslut om disciplinstraff och tillrättavisning som har meddelats före lagens ikraftträdande är nödvändigt att alltjämt tillämpa de förfaranderegler som finns i militära rättegångslagen. Övergångsbestämmelserna bör ändras i enlighet härmed.

Såsom lagutskottet föreslår bör motsvarande gälla i fråga om beslut i ersättningsmål som har meddelats före ikraftträdandet.

Utformningen av lagen om disciplinförseelser av krigsmän

I det föregående har utskottet förordat vissa sakliga ändringar i det förslag till lag om disciplinförseelser av krigsmän som läggs fram i propositionen. Dessa ändringar gäller bestämmelsen om disciplinpåföljden utgångsförbud i 14 §, delegationsbestämmelsen i 21 §, bestämmelsen om verkställig-

hetsförbud i 33 §, bestämmelsen om inhibition i omprövningsärenden i 47 § samt övergångsbestämmelserna. Ett visst tillägg har förordats i reglerna om verkställighet av disciplinpåföljd i 32 § första stycket. – Det har också angetts att redaktionella jämkningar bör göras i bestämmelserna om åtalsanmälan m. m. i 17 och 18 §§ samt om auditörsmedverkan i 23 §.

Utskottet har vidare föreslagit att i lagen skall tas in, såsom 55 §, en bestämmelse om JO:s och JK:s talerätt samt, såsom 56–62 §§, bestämmelser om ersättningsärenden.

Enligt utskottets mening bör även vissa andra jämkningar vidtas. I detta avseende vill utskottet särskilt nämna följande.

Bestämmelserna i lagen är tillämpliga på krigsmän. I åtskilliga bestämmelser anges detta uttryckligen. Lagen är emellertid i vissa hänseenden tillämplig även i fråga om den som på grund av t. ex. uttryckning inte längre är krigsman. Så är enligt 8 § uttryckligen fallet i fråga om åläggande av disciplinpåföljd. Det är uppenbart att också andra bestämmelser i lagen skall ha motsvarande tillämpning i fråga om den som inte längre är krigsman; detta gäller t. ex. bestämmelserna om handläggningen av ärenden och om klagan över beslut. Samtidigt kan det konstateras att bestämmelserna om tvångsmedel tar sikte uteslutande på den som är krigsman.

Enligt utskottets uppfattning bör i lagen tas in en bestämmelse av vilken det uttryckligen framgår att den som inte längre är krigsman får med tillämpning av lagen åläggas disciplinpåföljd och ersättningsskyldighet för förfarande under tid då han var krigsman. I bestämmelsen bör anges att i sådant fall skall gälla vad lagen föreskriver beträffande krigsman, dock att bestämmelserna om tvångsmedel inte får tillämpas. En bestämmelse med detta innehåll bör tas in som 7 § under de inledande bestämmelserna. Med den lydelse som utskottet föreslår kan samtidigt 8 § i det i propositionen framlagda förslaget utgå. Därmed behöver i det förslaget bara en paragraf ges ny beteckning (7 § betecknas som 8 §).

Utöver vad nu sagts bör vissa bestämmelser i lagen jämkas i redaktionellt eller språkligt hänseende. Detta gäller 8 (7 § enligt förslaget i propositionen), 30, 38, 39, 44 och 46 §§. Ändringen i 30 § rörande sättet för underrättelse om myndighets beslut har skett med utgångspunkt i motsvarande föreskrift i det förslag till ny förvaltningslag som förelagts riksdagen i proposition 1985/86: 80. Med hänsyn till att den nya lagen också skall gälla ersättningsärenden bör lagens rubrik ändras något.

De ändringar och tillägg beträffande lagförslaget som utskottet i enlighet med det anförda anser skall ske bör utformas på det sätt som framgår av det i bilaga 5 intagna lagförslaget.

Utskottet har – som anförts inledningsvis – i ärendet inhämtat yttrande från lagrådet över ett lagförslag som överensstämmer med det i bilaga 5. Lagrådet har lämnat förslaget utan erinran (bilaga 4).

Krigsrättsorganisationen

Enligt den ordning som gäller i dag skall domstols handläggning av militära brottmål under krigsförhållanden ske under särskilda organisatoriska former. Bestämmelser härom finns bl. a. i 15 kap. militära rättegångslagen.

Den nuvarande ordningen innebär att i den utsträckning regeringen bestämmer krigsrätt i stället för allmän underrätt skall vara domstol för avdelning av försvarsmakten. Krigsrätten består av en lagfaren krigsdomare såsom ordförande samt nämnd. Enligt kungörelsen (1954: 493) angående krigsrätter m. m. skall krigsrätt vara inrättad vid militära staber och vara domstol för de avdelningar som bestäms av överbefälhavaren. – Den nuvarande ordningen innebär vidare att som åklagare skall tjänstgöra en krigsfiskal, som närmast får anses vara knuten till krigsrätten, och att utredningsförfarandet till stor del förutsätts ske vid krigsrätten.

Förslaget i propositionen – som i detta hänseende överensstämmer med vad militäransvarskommittén föreslagit – innebär att krigsrättsorganisationen avskaffas.

I *motion 48* tas – utan något däremot svarande särskilt yrkande – avstånd från förslaget att avskaffa krigsrättsorganisationen.

I propositionen (s. 90–92) redovisas ingående de överväganden som ligger bakom förslaget att avskaffa krigsrättsorganisationen. Skälen härför är i korthet följande.

Nuvarande lagstiftning synes i väsentliga delar vara uppbyggd efter ett inkvisitoriskt synsätt så till vida som åklagaren närmast anses vara knuten till krigsrätten och att utredningsförfarandet till stor del förutsätts ske vid krigsrätten; organisationen påminner i stora drag om det rättegångsförfarande som fanns innan den nuvarande rättegångsbalken trädde i kraft. – Den militära krigsrättsorganisationen är vidare till stora delar föråldrad, och det är tveksamt om den är ändamålsenlig. De krav som ställs på den brottsutredande verksamheten torde knappast kunna tillgodoses inom ramen för den nu gällande militära rättsvårdsorganisationen. Det sätts också i fråga om den gällande krigsrättsorganisationen är förenlig med principen om domstolarnas självständighet och oberoende.

För sin del tillägger departementschefen att krigsrättsorganisationen strider mot principen i totalförsvarsplaneringen att det samhällsorgan som har en viss uppgift i fred skall ha samma uppgifter i krig. Han uttalar vidare sin tveksamhet till att ansvaret för de mycket allvarliga och komplicerade militära brottmål som det kan vara frågan om bör ligga på en tillfällig domstolsorganisation.

Departementschefen pekar samtidigt på de fördelar som är förenade med nuvarande organisation främst vad gäller snabb handläggning nära fältförbanden. Vissa av dessa fördelar kan inte utan vidare uppnås med en ny ordning där det civila samhällets rättsväsende har tagit över krigsrätternas uppgifter. Enligt departementschefens mening är det dock främst från principiella utgångspunkter att föredra att brottmålen även när de har anknytning till militära förhållanden handläggs av ordinarie civila organ. Hans slutsats blir därför att krigsrättsorganisationen bör avskaffas.

Utskottet delar departementschefens bedömning i frågan. Med anledning av motion 48 vill utskottet samtidigt framhålla att ett avskaffande av krigsrättsorganisationen kommer att ställa särskilda krav på krigsplanläggningen av vårt civila rättsväsende. Några särskilda åtgärder för detta ändamål påkallas dock inte från riksdagens sida för närvarande. Motionen ger inte anledning till ytterligare uttalande av utskottet.

Återstående lagförslag i propositionen

Utöver det förslag till lagstiftning rörande disciplinförseelser av krigsmän som utskottet har behandlat i det föregående läggs i propositionen fram förslag till ändringar i 18 lagar. Bortsett från förslaget till ändring i BrB har lagförslagen huvudsakligen karaktär av följdändringar.

Utskottet har i det föregående förordat att lagen om disciplinförseelser av krigsmän, m. m. bör träda i kraft den 1 juni 1987. Tidpunkten för ikraftträdandet av övriga lagförslag bör ändras i enlighet härmed.

Lagförslag 12 i propositionen gäller en ändring i 1 § lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. Genom beslut av riksdagen tidigare under innevarande riksmöte (prop. 1984/85:212, TU 1985/86:6, rskr. 1985/86:71) har detta lagrum fr. o. m. den 1 januari 1987 givits en ändrad lydelse (SFS 1986:170) betingad av samtidigt beslutade ändringar i luftfartslagen (1957:297). Den ändrade lydelsen bör beaktas på sätt framgår av utskottets hemställan nedan.

Ett av de framlagda förslagen gäller lagen med instruktion för justitieombudsmännen (lagförslag 19). Förslaget omfattar bl. a. ett tillägg till 21 § tredje stycket.

I det lagrummet upptas för närvarande bestämmelser om att justitieombudsman (JO) får utfärda skriftlig anmaning enligt 14 kap. 1 § lagen om offentlig anställning. En anmaning av sådant slag gäller även som underrättelse enligt 29 § lagen om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. Anmaning som nu sagts har enligt de båda lagarna funktion bl. a. som preskriptionshindrande åtgärd.

Det genom propositionen föreslagna tillägget till paragrafen innebär att skriftlig anmaning från JO även skall gälla som underrättelse enligt 25 § lagen om disciplinförseelser av krigsmän. Föreskrifterna i den paragrafen innebär att en krigsman under handläggningen av ett disciplinärende muntligen eller skriftligen skall underrättas om vad som anförs mot honom; huvudregeln är dock att underrättelsen skall ske vid ett muntligt förhör. Enligt 9 § i lagen innebär underrättelsen att preskription i ett disciplinärende avbryts.

Konstitutionsutskottet berör i sitt yttrande förslaget till ändring i 21 § tredje stycket lagen med instruktion för justitieombudsmännen och anser att förslaget bör justeras så att det inbegriper inte bara skriftlig utan också muntlig underrättelse från JO.

Justitieutskottet vill för sin del ifrågasätta huruvida det, med utgångspunkt i syftet med föreskrifterna i lagen om disciplinförseelser av krigsmän, m. m., finns något egentligt behov av att öppna möjlighet för JO att lämna en muntlig underrättelse i de aktuella fallen. Föreskrifterna om muntlig underrättelse tar sikte på det normala förhållandet att det är den militära myndigheten som handhar ärendet. Med de funktioner som JO avses komma att ha i sammanhanget och med tanke på de former under vilka han regelmässigt verkar, anser utskottet det vara mest ändamålsenligt att underrättelse från JO skall vara skriftlig.

Med de nyss förordade ändringarna tillstyrker utskottet bifall till de i detta avsnitt berörda lagförslagen.

Utöver vad som sagts i det föregående har utskottet inte något att anföra med anledning av propositionen eller motionerna.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *avslag på proposition 1985/86: 9*
att riksdagen avslår motion 1985/86: 48,

2. beträffande *utgångsförbud m. m.*

att riksdagen med anledning av propositionen antar 14, 21, 33 och 47 §§ i det i bilaga 5 upptagna förslaget till lag om disciplinförseelser av krigsmän, m. m. med den såsom Utskottets förslag betecknade lydelsen,

3. beträffande *åtalsanmälan*

att riksdagen med avslag på motion 1985/86: 51 i denna del (yrkande 1) och med anledning av propositionen antar 17 § i det under moment 2 nämnda lagförslaget med den såsom Utskottets förslag betecknade lydelsen,

4. beträffande *auditörsmedverkan*

att riksdagen med avslag på motion 1985/86: 51 i denna del (yrkande 2) och med anledning av propositionen antar 23 § i det under moment 2 nämnda lagförslaget med den såsom Utskottets förslag betecknade lydelsen,

5. beträffande *behörighetsvillkoren för auditörer*

att riksdagen med avslag på motion 1985/86: 49 och med bifall till propositionen antar 22 § i det under moment 2 nämnda lagförslaget,

6. beträffande *verkställighet av disciplinpåföljd*

att riksdagen med anledning av propositionen antar 32 § första stycket i det under moment 2 nämnda lagförslaget med den såsom Utskottets förslag betecknade lydelsen,

7. beträffande *omedelbar verkställighet*

att riksdagen med avslag på motion 1985/86: 51 i denna del (yrkande 3) och med bifall till propositionen antar 32 § andra stycket i det under moment 2 nämnda lagförslaget,

8. beträffande *kroppsvsitation*

att riksdagen med avslag på motion 1985/86: 51 i denna del (yrkande 4) och med bifall till propositionen antar 45 § i det under moment 2 nämnda lagförslaget,

9. beträffande *rätt till biträde i disciplinärenden*

att riksdagen avslår motion 1985/86: 51 i denna del (yrkande 5),

10. beträffande *talerätt för JO och JK*

att riksdagen antar 55 § i det under moment 2 nämnda lagförslaget,

11. beträffande *skadeståndsansvaret för värnpliktiga m. fl.*

att riksdagen avslår motion 1985/86: 47 i denna del (yrkande 1) och motion 1985/86: 50,

12. beträffande *handläggningen av ersättningsfrågor*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:47 i denna del (yrkande 2) antar 56–62 §§ i det under moment 2 nämnda lagförslaget,

13. beträffande *övergångsbestämmelserna*

att riksdagen med anledning av propositionen antar övergångsbestämmelserna i det under moment 2 nämnda lagförslaget med den såsom Utskottets förslag betecknade lydelsen.

14. att riksdagen med anledning av propositionen antar rubriken till det under moment 2 nämnda lagförslaget samt 7, 8, 18, 30, 38, 39, 44 och 46 §§ i samma lagförslag med den såsom Utskottets förslag betecknade lydelsen,

15. att riksdagen med bifall till propositionen antar det under moment 2 nämnda lagförslaget i den mån det inte omfattas av utskottets hemställan i det föregående.

16. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken, dock med de ändringarna att *dels* i 20 kap. 2 § andra stycket 3 och i 33 kap. 9 § tredje stycket orden "lagen (1985:00) om disciplinförseelser av krigsmän" byts ut mot "lagen (1986:000) om disciplinförseelser av krigsmän, m. m.", *dels* tidpunkten för lagens ikraftträdande bestäms till den 1 juni 1987.

17. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1976:600) om offentlig anställning, dock med de ändringarna att *dels* i 10 kap. 4 § 1 orden "lagen (1985:00) om disciplinförseelser av krigsmän" byts ut mot "lagen (1986:000) om disciplinförseelser av krigsmän, m. m.", *dels* tidpunkten för lagens ikraftträdande bestäms till den 1 juni 1987.

18. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1974:515) om ersättning vid frihetsinskränkning, dock med de ändringarna att *dels* i 2 § orden "lagen (1985:00) om disciplinförseelser av krigsmän" byts ut mot "lagen (1986:000) om disciplinförseelser av krigsmän, m. m.", *dels* tidpunkten för lagens ikraftträdande bestäms till den 1 juni 1987.

19. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1975:1057) med instruktion för justitieombudsmännen, dock med de ändringarna att *dels* i 21 § tredje stycket orden "lagen (1985:00) om disciplinförseelser av krigsmän" byts ut mot "lagen (1986:000) om disciplinförseelser av krigsmän, m. m.", *dels* tidpunkten för lagens ikraftträdande bestäms till den 1 juni 1987.

20. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m., dock med de ändringarna att *dels* i 1 § första stycket orden "13 kap. 6 § luftfartslagen (1957:297)" byts ut mot "13 kap. 1 § luftfartslagen (1957:297)", *dels* tidpunkten för lagens ikraftträdande bestäms till den 1 juni 1987.

21. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967), dock med den ändringen att tidpunkten för lagens ikraftträdande bestäms till den 1 juni 1987.

22. att riksdagen antar de genom propositionen framlagda förslagen till

a. lag om ändring i lagen (1980:1021) om militär grundutbildning för kvinnor,

b. lag om ändring i rättegångsbalken,

c. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),

d. lag om ändring i lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.,

e. lag om ändring i lagen (1974:202) om beräkning av strafftid m. m.,

f. lag om ändring i lagen (1975:688) om skydd för viss tjänsteutövning,

g. lag om ändring i polislagen (1984:387),

h. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429),

i. lag om ändring i lagen (1957:668) om utlämning för brott,

k. lag om ändring i lagen (1953:770) om folkrättsliga reglers iakttagande i fråga om ansvar för brott av vissa utlänningar,

l. lag om ändring i lagen (1957:132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.,

m. lag om ändring i lagen (1942:87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m.,

dock med den ändringen att tidpunkten för lagarnas ikraftträdande bestäms till den 1 juni 1987.

23. att riksdagen avslår motion 1984/85:2782 i den mån den inte tillgodosetts genom vad utskottet hemställt ovan.

Stockholm den 15 april 1986

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Göran Franck (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Svensson (m), Birthe Sörestedt (s), Elving Andersson (c), Göran Magnusson (s) och Eva Johansson (s).

1. Avslag på propositionen (mom. 1)

Björn Körlof (m), Sven Munke (m) och Arne Svensson (m) anser

dels att de delar av utskottets yttrande som börjar på s. 46 med "Utskottet kan" och slutar på s. 60 med "bilaga 5" samt som börjar på s. 62 med rubriken "Handläggningen av ersättningsfrågor" och slutar på s. 68 med "eller motionerna" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill för sin del mera allmänt uttala att det i och för sig framstår som eftersträvansvärt att få till stånd en reformering av det nuvarande militära ansvarssystemet som i sina grunddrag gällt sedan år 1948. Försvarsmakten har alltmer – både från totalförsvarssynpunkt och från mera allmänna förvaltningsmässiga aspekter – kommit att i väsentliga hänseenden integreras i samhället i övrigt. Det kan därför hävdas att behovet av ett särskilt straffrättsligt ansvarssystem för försvarsmakten inte längre gör sig gällande på samma sätt som tidigare. Det går emellertid inte att bortse från att verksamheten inom försvarsmakten – särskilt under krigsförhållanden och under viss fredstida övningsverksamhet – ställer särskilda krav på lydnad, ordning och iakttagande av säkerhetsföreskrifter. Utgångspunkten för en reform är därför att reglerna på det militära området under hänsynstagande till de särskilda förhållanden som nämnts anpassas till det regel-system som gäller i övrigt i samhället.

Beträffande den anställda militära personalen bör en strävan i reformarbetet på området vara att det för dem så långt det är möjligt skall gälla samma ansvarsregler som för andra anställda hos staten. Vad nu sagts har särskild giltighet när det gäller omfattningen av det straffrättsliga ansvaret för fel i tjänsten.

Som framhålls i motion 48 har frågan om ett återinförande av ämbetsansvaret aktualiserats för statsmakterna. Ett beslut av riksdagen om en översyn av det straffrättsliga ansvaret för tjänstemän på det statliga och kommunala området är att vänta redan under innevarande riksmöte; en utgångspunkt för denna översyn kan förutses bli att en reell skärpning av straffansvaret kommer till stånd (se KU 1985/86: 11 y).

I detta läge och med hänsyn till det samband som föreligger mellan ansvarssystemet för den civila förvaltningen och det för den anställda militära personalen anser sig utskottet inte kunna ställa sig bakom förslaget att riksdagen nu skall besluta om en genomgripande reform av det militära ansvarssystemet som innebär att det straffrättsliga ansvaret i allt väsentligt slopas. Enligt utskottets uppfattning bör resultatet av den översyn som riksdagen kommer att begära avvaktas innan ställning tas till en reform av det militära ansvarssystemet.

Redan med hänsyn till det nu anförda anser utskottet sålunda att den i propositionen föreslagna reformen nu inte bör genomföras.

För ett sådant ställningstagande talar även den kritik i sak som kan riktas mot viktiga delar av förslagen i propositionen. I detta hänseende vill utskottet bl. a. peka på att propositionen innebär att det i fredstid avses gälla skilda regler för anställda på militära tjänster och för bl. a. värnplik-

tiga. En sådan ordning framstår för utskottet som olämplig. Nackdelarna framträder särskilt tydligt när värnpliktiga och anställda tjänstgör tillsammans i krigsorganiserade förband. Trots att de fullgör likartad tjänstgöring med samma ansvar kommer de att vara underkastade skilda disciplinregler med bl. a. olika slag av disciplinpåföljder. Utskottet anser att en sådan ordning inte bör tillskapas. Tvärtom är det, såsom understryks i motion 48, angeläget att det kommer att råda ett enhetligt ansvarssystem för hela försvarsmakten.

När det gäller den föreslagna lagen om disciplinförseelser av krigsmän anser utskottet att invändningar kan riktas bl. a. mot regleringen beträffande åtalsanmälan i sådana fall då en disciplinförseelse också utgör brott enligt straffrättsliga bestämmelser. I detta hänseende innebär förslaget följande.

Enligt 16 § skall som huvudregel gälla att, om en krigsman kan antas ha begått en disciplinförseelse och han genom sitt förfarande kan misstänkas även ha gjort sig skyldig till brott, han skall anmälas till åtal för brottet, om inte annat följer av 17 §.

Av 17 § första stycket följer att åtalsanmälan inte behöver göras i fråga om dels brott för vilka svårare straff än böter inte föreskrivs, dels ett antal uppräknade brott i brottsbalken vilka har både böter och fängelse i straffskalan. I paragrafens andra stycke anges att åtalsanmälan dock alltid skall göras bl. a. om det finns skäl anta att påföljden inte kommer att stanna vid böter.

Enligt utskottets mening innebär den sålunda föreslagna regleringen att det inte kommer att råda någon skarp gräns mellan vilka förfaranden som skall anmälas till åtal och vilka som skall kunna beivras i disciplinär ordning. I praktiken kommer det med en sådan ordning att uppstå oklarhet i fråga om hur ett enskilt fall skall behandlas. Något sådant kan, i linje med vad som sägs i motion 48, inte godtas med hänsyn till det grundläggande kravet på att rättstillämpningen skall vara förutsebar.

Av förslagen i propositionen följer att den nuvarande krigsrättsorganisationen skall avskaffas. Systemet med krigsrätter innebär i korthet att under krigsförhållanden krigsrätt i stället för allmän underrätt skall vara domstol för avdelning av försvarsmakten. Krigsrätter skall vara inrättade vid militära staber. Som åklagare tjänstgör en krigsfiskal, som närmast får anses vara knuten till krigsrätten. Utredningsförfarandet förutsätts till stor del ske vid krigsrätten.

Utskottet vill i sammanhanget erinra om de stora krav som kommer att ställas på rättsväsendet under ett krigsläge. Verksamheten inom rättskipningen måste då kunna tillgodose högt ställda anspråk på bl. a. flexibilitet, rörlighet och snabbhet i avgörandena. Dessa anspråk anser utskottet att krigsrättsorganisationen kan tillgodose framför allt till följd av krigsrätternas närhet till fältförbanden. Även om det från principiella utgångspunkter i förstone kan synas tilltalande att även brottmål med anknytning till militära förhållanden handläggs av ordinarie civila organ inom rättsväsendet, anser utskottet att det med en sådan ordning inte finns förutsättningar att kunna tillgodose de krav som en krissituation ställer. Mot den bakgrun-

den finner utskottet det betänkligt att krigsrättsorganisationen likväl föreslås bli avskaffad.

Sammanfattningsvis anser utskottet att riksdagen med bifall till motion 48 bör avslå propositionen och de därtill anknyttande motionerna 47 (yrkande 2), 49, 51 och 2782.

dels att utskottets hemställan under moment I bort ha följande lydelse:

1. *beträffande avslag på proposition 1985/86:9*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86: 48 avslår propositionen samt motion 1985/86: 47 (yrkande 2), motion 1985/86: 49, motion 1985/86: 51 och motion 1984/85: 2782.

2. Skadeståndsansvaret för värnpliktiga m. fl. (mom. 11)

Karin Ahrland (fp), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Svensson (m) och Elving Andersson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 61 med "Såväl lagutskottet" och slutar på s. 62 med "motion 50" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening utgör materielförlusterna ett allvarligt problem genom att de orsakar försvarsmakten stora och onödiga kostnader. Brister i utrustningen återverkar också på de enskilda soldaternas och förbandens förmåga att lösa sina uppgifter. Det är därför enligt utskottets mening ytterst angeläget att förlusterna begränsas så långt som det är möjligt. Under senare år har åtskilliga åtgärder vidtagits i detta syfte. Sålunda har man inom försvarsmakten försökt stärka de värnpliktigas känsla för ansvar för deras personliga utrustning genom anvisningar för handhavandet och materielkontroller. Andra åtgärder som genomförts är exempelvis försök med försäljning till de värnpliktiga av begärlig egendom.

Trots vidtagna åtgärder av angivet slag framgår av de uppgifter som lämnats i lagutskottets yttrande att materielförlusterna alltjämt är betydande och att de dessutom tenderar att öka. Som lagutskottet framhöll år 1980 måste kostnaderna för materielförlusterna delvis bero på att ersättning för uppkomna förluster och skador inte kan avkrävas de värnpliktiga eller andra vid försvarsmakten tjänstgörande personer. Denna uppfattning delas också av departementschefen i förevarande ärende. Enligt justitieutskottets mening torde åtgärder av den art som hittills genomförts inte vara tillräckliga om man skall få till stånd en rimlig reduktion av kostnaderna för försvarets materielförluster.

I likhet med motionärerna anser utskottet att ett genomförande av militärensvarskommitténs förslag bör kunna leda till att försvarets kostnader för materielförluster minskas. Det bör vidare kunna medföra att de värnpliktigas känsla av ansvar för materielen förstärks, något som är önskvärt även med hänsyn till försvarsmaktens möjligheter att lösa sina uppgifter. Förslaget har också tillstyrkts av försvarets civilförvaltning. Starka skäl talar därför för att ett ökat skadeståndsansvar för de värnpliktiga bör införas i enlighet med militärensvarskommitténs förslag. Ansvar bör dock

inte ifrågakomma vid ringa oaktsamhet. Som kommittén föreslagit bör kvinnor som genomgår grundutbildning för anställning som officerare jämsställas med värnpliktiga.

Med hänvisning till det anförda förordar utskottet att det, med anledning av motion 47 i nu behandlad del och motion 50, i värnpliktslagen tas in en bestämmelse av innebörd att värnpliktig är skyldig att ersätta förlust eller annan skada som han uppsåtligen eller av oaktsamhet som inte är ringa vållar i fråga om materiel, som har utlämnats till honom för personligt bruk.

dels att utskottets hemställan under moment 11 bort ha följande lydelse:

11. beträffande *skadeståndsansvaret för värnpliktiga m.fl.*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86: 47 i denna del (yrkande 1) och motion 1985/86: 50 godkänner vad utskottet anför i detta hänseende.

3. Värnpliktslagen (mom. 21)

Karin Ahrland (fp), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Svensson (m) och Elving Andersson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation 2 – att utskottets hemställan under moment 21 bort ha följande lydelse:

21. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967), dock *att* såsom en ny 32 a § i lagen intas en bestämmelse av följande lydelse:

Värnpliktig skall vårda och ansvara för materiel som han har hand om. Han är skyldig att ersätta förlust eller annan skada som han uppsåtligen eller av oaktsamhet som inte är ringa vållar i fråga om materiel, som har utlämnats till honom för personligt bruk.

att därav betingad ändring vidtas i lagens ingress samt *att* tidpunkten för lagens ikraftträdande bestäms till den 1 juni 1987.

Särskilt yttrande

Kroppsvsitation (mom. 8)

Karin Ahrland (fp) och Hans Petersson i Röstånga (fp) anför:

De grundläggande principerna i fråga om rättssäkerhet och respekt för den personliga integriteten måste självfallet vara vägledande också för de villkor som gäller för värnpliktiga och andra krigsmän. Om man sätter viktiga principer åt sidan för krigsmän kan detta negativt påverka deras syn på rättssamhället.

De föreslagna bestämmelserna om möjlighet att företa kroppsvsitation av krigsmän kan visserligen sägas tillgodose ett angeläget behov när det gäller att söka komma till rätta med de säkerhetsmässiga problem som sammanhänger med tillgrepp av farlig militärmateriel. Samtidigt måste man komma ihåg, såsom påtalas i motion 51, att kroppsvsitation innebär en allvarlig integritetskränkning. Den enskilde måste ha rätt till en skyddad

sfär där det kan tänkas att man har personliga tillhörigheter som man inte önskar exponera inför andra. Kraven på förutsättningarna för kroppsvisitation måste därför ställas högt.

Vi utgår från att ett sådant synsätt kommer att prägla militärmyndigheternas tillämpning av bestämmelserna; kroppsvisitation bör i princip inte komma till användning annat än för att eftersöka sådana föremål som är ägnade att äventyra ordningen eller säkerheten. Vidare måste i linje med vad som sägs i motion 51 särskilt tillses att kroppsvisitation endast sker när det verkligen finns anledning misstänka att en krigsman bär på sig föremål av aktuellt slag.

Konstitutionsutskottets yttrande

1985/86:3 y

över lag om disciplinförseelser av krigsmän m. m.
(prop. 1985/86:9 jämte motioner)

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har hemställt om konstitutionsutskottets yttrande över proposition 1985/86:9 om lag om disciplinförseelser av krigsmän m. m. jämte de med anledning av propositionen väckta motionerna 1985/86:47 av Allan Ekström (m), 1985/86:48 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m), 1985/86:49 av Gunilla André och Elving Andersson (c), 1985/86:50 av Martin Olsson m. fl. (c) och 1985/86:51 av Bengt Harding Olson (fp) samt den under allmänna motionstiden 1985 väckta motionen 1984/85:2782 av Lars Werner m. fl. (vpk) om avskaffande av den militära bestraffningsrätten.

I propositionen föreslås ett i stora delar nytt militärt ansvarssystem. Alla anställda vid försvarsmakten skall i fredstid följa samma regler som gäller offentligt anställda i allmänhet. För värnpliktiga och vissa andra kategorier av personal inom försvarsmakten införs ett nytt utomstraffrättsligt disciplinsystem intaget i förslag till lag om disciplinförseelser av krigsmän. Det föreslagna disciplinsystemet innebär att förseelser i yrkesutövningen beivras genom en disciplinpåföljd som meddelas i administrativ ordning genom beslut av tjänstgöringsmyndigheten. Beslut om disciplinpåföljd skall kunna överklagas till tingsrätt och vidare till hovrätt, som är slutinstans. I krig skall disciplinsystemet omfatta alla som är tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten. Förslaget innebär en omfattande avkriminalisering i fråga om de gärningar som för närvarande är straffbelagda i främst 21 kap. brottsbalken. Det nuvarande särskilda straffansvaret för militär personal behålls dock för krigsförhållanden enligt nuvarande principer. Reformen föreslås träda i kraft den 1 juli 1986.

I *motion 1985/86:48* av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) erinras om att moderata samlingspartiet tidigare under året i en partimotion hemställt att ämbetsansvaret skall återinföras i offentlig tjänst. Mot denna bakgrund motsätter sig motionärerna regeringens förslag i propositionen.

Utskottet

Utskottet vill till en början – med anledning av innehållet i motion 1985/86:48 – anföra följande: Den i motionen nämnda partimotionen – motion 1984/85:452 av Ulf Adelson m. fl. (m) – har hänvisats till utskottet. Yrskandet om återinförande av ämbetsansvaret (yrk. 8) har framställts under

hänvisning till att JO:s ställning bör stärkas. I ett nyligen till justitieutskottet avgivet yttrande (KU 1985/86:1 y) om vissa frågor rörande tjänsteansvaret i offentlig verksamhet m. m. (prop. 1984/85:117 delvis jämte motioner) har angivits att utskottet kommer att behandla frågan om tjänsteansvarets framtida utformning i samband med beredningen av JO-utredningens betänkande JO-ämbetet – En översyn (SOU 1985:26). Ärendet beräknas bli slutbehandlat under 1986. I det sammanhanget kommer motion 1984/85:452 (yrk. 8) att prövas.

Vad härefter gäller de genom proposition 1985/86:9 framlagda förslagen begränsar utskottet sitt yttrande till de avsnitt som innehåller särskilda bestämmelser för riksdagens ombudsmän. I förslaget till lag om ändring i lagen (1975:1057) med instruktion för justitieombudsmännen (författningsförslag 19) föreslås ändrad lydelse av 2 § andra stycket och 21 § tredje stycket. Ändringsförslaget beträffande 2 § föranleder inte någon erinran. I 21 § tredje stycket föreslås tillägg av en tredje mening, varefter bestämmelsen skulle få följande lydelse:

Kan det misstänkas att befattningshavare som sägs i 7 § gjort sig skyldig till förseelse, för vilken disciplinpåföljd bör åläggas, och kan det befaras att skriftlig anmaning enligt 14 kap. 1 § första stycket lagen (1976:600) om offentlig anställning ej kan tillställas honom inom två år efter förseelsen, får ombudsman utfärda sådan anmaning. Anmaning som nu har sagts gäller även som underrättelse enligt 29 § lagen (1980:11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. Första meningen har motsvarande tillämpning i fråga om underrättelse enligt 25 § lagen (1985:00) om disciplinförseelser av krigsmän.

Underrättelse enligt 25 § lagen om disciplinförseelser av krigsmän skall enligt förslaget antingen vara muntlig eller skriftlig. Genom den i det föreslagna tillägget gjorda hänvisningen till första meningen i 21 § tredje stycket JO-instruktionen synes emellertid endast skriftlig underrättelse komma att inbegripas. Enligt utskottets mening bör lagbestämmelsen justeras så att den kommer att omfatta båda lagen av underrättelser.

Utskottet tar vidare upp frågan om rätt för JO att vid domstol föra talan mot beslut om disciplinpåföljd enligt den föreslagna lagen om disciplinförseelser av krigsmän. I JO:s instruktion finns bestämmelser om JO:s talerätt beträffande disciplinmyndighets beslut intagna i 7 § första stycket, som har följande lydelse:

Har myndighet meddelat beslut mot befattningshavare i ärende om tillämpningen av särskilda bestämmelser för tjänstemän i lag eller annan författning om disciplinansvar eller om avskedande eller avstängning från tjänsten på grund av brottslig gärning eller tjänsteförseelse, får ombudsman föra talan vid domstol om ändring i beslutet. Närmare bestämmelser om sådan talan meddelas i lag eller annan författning.

Beträffande bestämmelsen, som tillkom i samband med 1975 års JO-reform, anförde utskottet (KU 1975/76:22 s. 71) att bestämmelsen getts en allmän avfattning men att den i praktiken tog sikte på beslut enligt statstjänstemannalagen och kommunaltjänstemannastadgan. (Dessa författningar har från den 1 januari 1977 i huvudsak ersatts av lagen om offentlig anställning.) Den föreslagna lagen om disciplinförseelser av krigsmän innehåller inte några

bestämmelser om talerätt för JO och varken i propositionen eller i det betänkande av militäransvarskommittén, som propositionen bygger på, behandlas frågan. Enligt 1983 års JO-utredning, som i sitt betänkande redovisade de delar av militäransvarskommitténs betänkande som direkt berörde JO, var det svårt att finna några skäl som talade för att JO på förevarande område inte skulle ha talerätt (SOU 1985:26 s. 216). JO-utredningen konstaterade emellertid att den inte kunde lägga fram något förslag i saken, eftersom militäransvarskommitténs betänkande var under beredning. Utskottet anser att det i lagen om disciplinförseelser av krigsmän bör intas en bestämmelse av vilken det framgår att JO har den diskuterade talerätten, självfallet dock under den förutsättningen att fråga är om krigsman under JO:s tillsyn.

I övrigt föranleder inte ärendet något särskilt uttalande från utskottets sida, något som bl. a. innebär att utskottet inte tagit ställning till de i ärendet föreliggande motionerna.

Stockholm den 12 november 1985

På konstitutionsutskottets vägnar

Olle Svensson

Närvarande: Olle Svensson (s), Anders Björck (m), Yngve Nyquist (s), Wivi-Anne Cederqvist (s), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Kurt Ove Johansson (s), Anita Modin (s), Börje Stensson (fp), Gunnar Biörck i Värmdö (m), Sören Lekberg (s), Bengt Kindbom (c), Nils Berndtson (vpk), Ulla Pettersson (s) och Elisabeth Fleetwood (m).

Lagutskottets yttrande

1985/86:1 y

om lag om disciplinförseelser av krigsmän m. m.
(prop. 1985/86:9)

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har hemställt om lagutskottets yttrande över proposition 1985/86:9 om lag om disciplinförseelser av krigsmän m. m. jämte de med anledning av propositionen väckta motionerna 1985/86:47 av Allan Ekström (m), 1985/86:48 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m), 1985/86:49 av Gunilla André och Elving Andersson (c), 1985/86:50 av Martin Olsson m. fl. (c) och 1985/86:51 av Bengt Harding Olson (fp) samt den under allmänna motionstiden 1985 väckta motionen 1984/85:2782 av Lars Werner m. fl. (vpk) om avskaffande av den militära bestraffningsrätten.

I propositionen föreslås att det nuvarande militära disciplinansvarssystemet, som är reglerat i militära rättegångslagen (1948:472) och lagen (1973:18) om disciplinstraff för krigsmän, ersätts med ett utomstraffrättsligt ansvarssystem. De nya reglerna innebär att yrkesofficerare, reservofficerare och andra, som är anställda vid försvarsmakten, i fredstid likställs med övriga statsanställda och underkastas reglerna om disciplinansvar i lagen (1976:600) om offentlig anställning. För värnpliktiga, kvinnor som genomgår officersutbildning, hemvärnsmän m. fl. som är tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten utan att vara anställda införs en ny lag om disciplinförseelser av krigsmän. Enligt den nya lagen skall förseelser i tjänsten av sådan militär personal beivras genom disciplinpåföljd, som beslutas av tjänstgöringsmyndigheten i administrativ ordning. I krig blir den nya lagen tillämplig på alla som är tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten, således också på den fast anställda personalen. Benämningen krigsman behålls men reserveras för dem som lyder under det nya militära ansvarssystemet. Vidare föreslås i propositionen bl. a. att de särskilda reglerna i 21 kap. brottsbalken om brott av krigsmän endast skall gälla i krigstid samt att värnpliktiga som åsidosätter vissa grundläggande skyldigheter, t. ex. att följa order och att inställa sig för tjänstgöring, skall kunna dömas för värnpliktsbrott. Slutligen föreslås i propositionen att gällande regler om rätt för militär myndighet att ålägga krigsmän ersättningskyldighet, s. k. ersättningsmål, slopas. Någon ändring av reglerna om skadeståndsskyldighet för militär personal föreslås däremot inte. Reformen föreslås träda i kraft den 1 juli 1986.

Till grund för förslagen i propositionen ligger det av militäransvarskommittén (MAK) år 1983 avgivna betänkandet (SOU 1983:2) Nytt militärt ansvarssystem. Betänkandet har remissbehandlats.

I motionerna 47 och 50 yrkas att i värnpliktslagen skall införas en särskild

regel om skadeståndsskyldighet för värnpliktiga. I motion 47 begärs också att systemet med ersättningsmål skall bibehållas när det gäller egendom som utlämnats till värnpliktiga för personligt bruk. Motionärerna i motion 48 yrkar avslag på propositionen i dess helhet. I motionerna 49 och 51 begärs vissa ändringar av den föreslagna lagen om disciplinförseelser av krigsmän och i motion 2782 yrkas att den militära bestraffningsrätten avskaffas.

Företrädare för försvarets civilförvaltning (FCF) har inför lagutskottet anfört synpunkter på förslagen i propositionen och motionerna när det gäller de värnpliktigas skadeståndsansvar och handläggningen av ersättningsärenden.

Lagutskottet har beslutat att avge yttrande över propositionen och motionerna såvitt avser frågorna om skadeståndsskyldighet och handläggning av ersättningsärenden.

Lagutskottet får anföra följande.

Med arbetstagare likställs i *skadeståndshänseende* värnpliktiga och andra som fullgör i lag föreskriven tjänstgöring samt kvinnor som genomgår utbildning för att få anställning som officerare vid försvarsmakten.

Genom införandet av skadeståndslagen (1972:207) blev arbetstagares skadeståndsansvar kraftigt begränsat. Före lagens ikraftträdande hade arbetstagare i allmänhet fullt skadeståndsansvar när han genom fel eller försummelse i sin tjänst vållat arbetsgivare eller tredje man skada. Enligt 4 kap. 1 § är arbetstagare numera ansvarig för skada som han vållar genom fel eller försummelse i tjänsten endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.

Vid 1980/81 års riksmöte behandlade lagutskottet en motion av Allan Ekström vari begärdes att 4 kap. 1 § skadeståndslagen skulle ändras så att arbetstagares ansvar för skada på omhändertagd egendom skärptes. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1980/81:13) fann lagutskottet på närmare anförda skäl att det var erforderligt att gällande bestämmelser blev föremål för översyn. Enligt utskottets mening saknades det emellertid anledning att göra någon generell översyn av reglerna i 4 kap. 1 § skadeståndslagen. Översynen borde därför inskränka sig till skadeståndsskyldigheten för värnpliktiga och annan personal inom försvarsmakten. Utskottet hemställde att det anförda skulle ges regeringen till känna. I en reservation (s) hemställdes att riksdagen skulle avslå motionen.

Regeringen gav sedermera MAK i uppdrag att utföra den av riksdagen begärda översynen. MAK föreslog i sitt betänkande att i värnpliktslagen skulle införas en särskild skadeståndsregel beträffande materiel som utlämnats för personligt bruk. Regeln innebär att värnpliktiga och kvinnor som genomgår militär grundutbildning blir skyldiga att ersätta förlust av eller annan skada på sådan egendom som vållats uppsåtligen eller av oaktsamhet. I fråga om värnpliktigas m. fl. ansvar för andra skador föreslogs däremot inte någon skärpning. Inte heller föreslogs någon ändring i reglerna beträffande de fast anställdas skadeståndsansvar. I propositionen förordas, som tidigare nämnts, att MAK:s förslag om en ny skadeståndsregel inte genomförs och att nuvarande regler alltså behålls.

Motionären i motion 47 (m) yrkar (yrkande 1) att riksdagen beslutar

införa den av MAK föreslagna skadeståndsregeln. Motionären hänvisar till vad han anförde i 1980 års motion i saken och till vad MAK anført om att ett skärpt skadeståndsansvar skulle kunna medföra såväl bättre materielldisciplin bland de värnpliktiga som en ej obetydlig kostnadsbesparing för försvarsmakten.

Även i motion 50 (c) hänvisas till MAK:s uttalanden. Vidare återopas att utredningsförslaget i denna del tillstyrks av åtskilliga remissinstanser. Motionärerna anser att det finns starka skäl för en skärpning av de värnpliktigas skadeståndsansvar. En sådan skärpning är ägnad att för de värnpliktiga understryka vikten av att de vårdar den materiel som de får hand om. Enligt motionärerna bör en lagändring kunna leda till att materielförlusterna begränsas och ses som en uppmuntran för alla dem som försöker undvika materielförluster. Motionärerna yrkar att MAK:s förslag genomförs, dock med den ändringen att skadeståndsansvar inte skall uppkomma vid ringa oaktsamhet.

Lagutskottet konstaterar till en början att det inte finns anledning att överväga någon skärpning av skadeståndsansvaret för de anställda inom försvarsmakten. Inte heller kan en skärpning anses motiverad i fråga om värnpliktigas och andra personalkategoriernas ansvar för personskador och för skador på gemensamt materiel. Saken ställer sig emellertid något annorlunda när det gäller de värnpliktigas ansvar för personlig utrustning. Årligen tillfogas försvarsmakten betydande förluster på grund av att materiel som lämnats ut till de värnpliktiga under grundutbildningen försvinner eller skadas. Enligt vad FCF upplyst uppgick under budgetåret 1983/84 det sammanlagda förlustvärdet för sådan materiel till ca 10,2 milj. kr., varav drygt 7,1 milj. kr. avsåg förluster under grundutbildningen inom armén. Den materiel som försvinner utgörs till stor del av egendom som kan betecknas som särskilt begärlig, exempelvis vindrockar, skjortor, sovsäckar, bajonetter och kikare.

Enligt utskottets mening utgör materielförlusterna ett allvarligt problem genom att de orsakar försvarsmakten onödiga kostnader. Brister i utrustningen återverkar också på de enskilda soldaternas och förbandens förmåga att lösa sina uppgifter. Det är därför angeläget att man i görlig mån motverkar att sådana förluster uppkommer. Under senare år har också åtskilliga åtgärder vidtagits i detta syfte. Sålunda har man inom försvarsmakten försökt stärka de värnpliktigas känsla av ansvar för deras personliga utrustning genom anvisningar för handhavandet av materielen och genom täta materiellkontroller. Andra åtgärder som genomförts är exempelvis försök med försäljning till de värnpliktiga av begärlig egendom.

I likhet med vad utskottet hävdade år 1980 och vad föredragande statsrådet anför anser utskottet att materielförlusterna i viss utsträckning kan förklaras av de begränsade möjligheterna att avkräva ersättning av de värnpliktiga som ansvarar för materielen. Vid sidan av andra åtgärder skulle därför ett genomförande av motionärernas förslag kunna leda till att försvarets kostnader för materielförluster sänktes. Som både föredragande statsrådet och MAK framhåller är emellertid en särslagstiftning om värnpliktigas skadeståndsansvar förenad med såväl praktiska som principiella nackdelar. Föredragande statsrådet pekar på att det t. ex. är diskutabelt med skilda

ansvarsregler för anställd resp. värnpliktig personal inte minst mot bakgrund av att den värnpliktige inte har någon möjlighet att själv avgöra vilken utrustning han skall ta emot och att han ekonomiskt sett ofta är sämre ställd än den anställde. Utskottet vill också framhålla att det kan upplevas som orättvist att en värnpliktig men inte en anställd blir ersättningskyldig då utrustning förloras under likartade former. Det kan vidare te sig omotiverat för de värnpliktiga att ansvaret för personlig utrustning är strängare än för den – oftast betydligt värdefullare – egendom som utlämnas för gemensamt bruk. Detta kan på sikt medföra att de värnpliktiga blir mindre benägna att iaktta aktsamhet beträffande den gemensamma materielen och att materielförlusterna för sådan egendom ökar.

Vid en samlad bedömning av de skäl som kan anföras för och emot den av motionärerna föreslagna lagändringen har utskottet kommit till den uppfattningen att nackdelarna med förslaget är så beaktansvärda att någon ändring inte bör komma till stånd. Liksom hittills får man inom försvarsmakten försöka att komma till rätta med materielförlusterna genom andra åtgärder. Utskottet förordar därför att motion 47 yrkande 1 och motion 50 avstyrks av justitieutskottet.

Utskottet övergår härefter till frågan om *avskaffande av ersättningsmålen*.

Enligt gällande rätt kan frågor om ersättningskyldighet för förlust av eller skada på militär egendom handläggas vid de militära myndigheterna i särskild ordning, s. k. ersättningsmål. Reglerna innebär i huvudsak följande. Om skadebeloppet inte överstiger 1 500 kr. får den som har bestraffningsrätt i disciplinmål ålägga honom underställd personal – både anställda och värnpliktiga och andra som för närvarande anses som krigsmän – att ersätta skadan. Om ersättningskyldighet inte bör åläggas någon, får avskrivning ske av beloppet om det inte överstiger 5 000 kr. Beslutsrätten kan vid mindre skador delegeras till andra befattningshavare. Beslut om åläggande av ersättningskyldighet får överklagas vid tingsrätt. Om förutsättningarna för avskrivning eller åläggande av ersättningskyldighet inte är för handen skall ärendet hänskjutas till vederbörande centrala förvaltningsmyndighet, t. ex. försvarets materielverk. Denna myndighet får besluta om avskrivning. Finns det anledning att föra skadeståndstalan skall dock myndigheten överlämna ärendet till FCF som då får väcka talan vid domstol.

MAK föreslog i sitt betänkande att i de fall skadeståndsskyldighet förelåg enligt den av utredningen föreslagna skadeståndsregeln i värnpliktslagen ersättningsfrågan skulle handläggas av militär myndighet. Beslutet skulle kunna överklagas till FCF. Beträffande övriga ersättningsärenden, dvs. de då 4 kap. 1 § skadeståndslagen skulle tillämpas, föreslog MAK att förfarandet med ersättningsmål avskaffades.

I propositionen anför föredragande statsrådet att han delar MAK:s uppfattning att det inte finns anledning att behålla förfarandet med ersättningsmål när skadeståndsskyldigheten skall bedömas enligt 4 kap. 1 § skadeståndslagen. I konsekvens med ställningstagandet till frågan om de värnpliktigas ansvar för sin personliga utrustning bör enligt statsrådet de militära myndigheternas rätt att besluta om skadeståndsskyldighet upphöra helt. Propositionen innebär att frågor om ersättningskyldighet för skador på och förlust av militär materiel i fortsättningen skall handläggas som andra

ersättningsanspråk som staten har. I samtliga de fall skadeståndsansvar kan uppkomma får alltså FCF föra talan vid domstol om inte den skyldige kan förmås att betala frivilligt.

I motion 47 (m) begärs att MAK:s förslag beträffande ersättningsmålen skall genomföras (yrkande 2). Motionären påpekar att domstolsförfarandet sannolikt inte kommer att anlitas särskilt ofta i ersättningsärenden som gäller personlig utrustning. Risken för att behöva betala skadestånd blir enligt motionären således praktiskt taget obefintlig, något som kommer att ytterligare öka försvarets kostnader för materielförlusterna.

Utskottet kan i princip ansluta sig till uppfattningen att förfarandet med ersättningsmål bör avskaffas. När det gäller anställd militär personal torde det sålunda inte med fog kunna hävdas att behovet i fredstid av ett särskilt förfarande för handläggning av skadeståndsärenden är större än vad som fallet är beträffande andra statsanställda, för vilka några särregler inte gäller. Också i fråga om sådan militär personal som i fredstid avses bli omfattade av de nya reglerna om disciplinansvar, dvs. bl. a. värnpliktiga och hemvärnsmän, talar övervägande skäl för att ersättningsmålen slopas såvitt avser ansvaret för personskador och skador på egendom som utlämnats för gemensamt bruk. Utskottet har i det föregående uttalat sig för att några särskilda skadeståndsregler inte bör gälla beträffande värnpliktigas m. fl. ansvar för personlig utrustning, och i konsekvens med detta ställningstagande kan det i och för sig finnas fog för att några särskilda förfaranderegler i sådana skadeståndsärenden inte bör finnas. Enligt utskottets mening finns det emellertid flera skäl som talar för att ersättningsmålen bör behållas för skadeärenden som avser värnpliktigas personliga utrustning. De värnpliktiga utgör den största personalkategorin inom försvarsmakten och flertalet ersättningsärenden avser dessa. Både för myndigheterna och de värnpliktiga har förfarandet med ersättningsmålen flera fördelar. Det medger sålunda att frågor om disciplinansvar och ersättningskyldighet kan prövas i ett sammanhang. Vidare är handlägningsformen jämförd med ett domstolsförfarande förhållandevis enkel och billig. En fördel är också att ersättningsfrågan i allmänhet kan avgöras innan den värnpliktige avslutat sin tjänstgöring. För de värnpliktiga innebär dessutom förfarandet de fördelarna att de ensamma har rätt att överklaga beslutet och att några rättegångskostnader inte uppstår.

Utskottet vill vidare framhålla att vissa nackdelar kan uppkomma om ersättningsmålen helt slopas. Antalet fall då ersättningskyldighet åläggs är i och för sig mycket begränsat men det förekommer i inte ringa utsträckning att betalning erläggs frivilligt av de värnpliktiga. Enligt vad som upplysts av FCF var budgetåret 1983/84 det sammanlagda beloppet som utdömdes i ersättningsmål 75 000 kr. medan 1,5 milj. kr. betalades frivilligt. Om möjligheten för förbandschefer m. fl. att besluta om ersättningsansvar slopas kan det som MAK och även FCF framhållit befaras att benägenheten att betala frivilligt avtar. Som motionären påpekat är vidare ersättningsbeloppen vid förlust av personlig utrustning i allmänhet så låga – i genomsnitt 100 kr. enligt FCF – att domstolsprövning i flertalet fall inte torde komma i fråga. Sammantaget finns det alltså risk för att ett slopande av ersättningsmålen i fråga om de värnpliktigas ansvar för personlig utrustning leder till att

försvarets kostnader för materielförluster kommer att öka.

Enligt utskottets mening talar övervägande skäl för att ersättningsmålen bör behållas i fråga om materiel som utlämnas för personligt bruk. Någon anledning att i förevarande hänseende göra någon skillnad mellan värnplikti- ga och andra som kommer att omfattas av den nya lagen om disciplinförseel- ser kan utskottet inte finna. Utskottet förordar således att bestämmelser om handläggning av ersättningsärenden tas in i den nya lagen. Ställningstagandet innebär att motion 47 yrkande 2 tillgodoses i allt väsentligt.

Regler för ersättningsärenden bör kunna utformas i huvudsaklig överens- stämmelse med MAK:s förslag. Reglerna bör tas in sist i lagen under en särskild rubrik och bli tillämpliga när materiel som har utlämnats till krigsman för personligt bruk gått förlorad eller blivit skadad. Bestämmelser- na kommer således att gälla inte bara dem som i fredstid är att anse som krigsmän utan också dem som i krigstid faller under lagen om disciplinförse- elser. Med uttrycket "materiel som utlämnats för personligt bruk" bör avses främst utrustning som vederbörande kvitterar ut för en längre tids använd- ning. Men också sådan utrustning som utlämnas för mera tillfälligt bruk under t. ex. en övning bör kunna hänföras under denna bestämmelse förutsatt att utrustningen utkvitterats individuellt och kan sägas vara avsedd att användas endast av krigsmannen. Materiel av mera dyrbart slag såsom bilar m. m. bör inte omfattas av bestämmelsen. Råder tveksamhet huruvida viss materiel är avsedd för personligt bruk bör ersättningsärendet inte handläggas vid myndigheten.

Med hänsyn till att värdet av den personliga utrustningen i varje enskilt fall är förhållandevis lågt torde någon beloppsgräns för handläggningen av ersättningsmål, motsvarande den nuvarande 1 500-kronorsgränsen, inte vara erforderlig. Behörig att besluta om ersättningsskyldighet bör vara den som har rätt att ålägga disciplinpåföljd. Liksom för närvarande bör kompa- nichefer m. fl. få rätt att besluta när det är fråga om mindre värdefull materiel. Regeringen bör få bestämma en beloppsgräns för sådan befatt- ningshavares beslutanderätt. Enligt utskottets mening synes en lämplig gräns vara 500 kr. Auditören bör medverka vid handläggningen av sådana ersättningsärenden som inte avgörs på kompanichefsnivå.

För handläggningen av ersättningsärendena bör kunna gälla samma regler som för disciplinärenden, vilket bl. a. innebär att förhör skall hållas. I allmänhet bör frågan om disciplinansvar och ersättningsskyldighet handläg- gas samtidigt i ett ärende. När särskilda skäl föreligger bör ersättningsfrågan dock kunna handläggas separat. Sålunda kan det vara motiverat att ersättningsfrågan handläggs för sig när den är komplicerad och kräver en mera ingående utredning medan disciplinärendet är av enkel beskaffenhet och kan avgöras snabbt. Liksom för närvarande bör i lagen uttryckligen slås fast att ersättningsskyldighet inte får åläggas när det också är fråga om ansvar för brott och denna fråga handläggs av åklagare eller domstol. En sådan regel återfinns inte i MAK:s förslag men är motiverad av hänsyn till att ett eventuellt åtal mot krigsmannen för den handling som föranlett skadan eller förlusten bör handläggas samtidigt med skadestandsfrågan. I likhet med vad som föreslås gälla beträffande disciplinärenden bör ersättningsärenden som avgjorts på kompanichefsnivå kunna omprövas av myndigheten på begäran

av krigsmannen. Till skillnad från MAK anser utskottet vidare att beslut i ersättningsärenden bör överklagas till tingsrätt och inte till FCF. Visserligen finns det vissa skäl som talar för FCF som fullföljdsinstans. Främst av det skälet att en handling kan föranleda både disciplinpåföljd och ersättningskyldighet bör emellertid fullföljdsreglerna vara enhetliga. Vid överklagande av beslut i ersättningsärenden bör reglerna om klagan över beslut i disciplinmål kunna tillämpas. Vissa särskilda regler om förfarandet vid tingsrätten synes dock erforderliga. Då talan förs mot beslut i disciplinärende skall enligt propositionen lagen om handläggning av domstolsärenden tillämpas. Denna ordning bör gälla också när talan förs mot ett beslut som innefattar både åläggande av disciplinpåföljd och ersättningskyldighet. När tingsrätten handlägger en fråga om ersättningskyldighet utan samband med fråga om disciplinansvar bör däremot reglerna om handläggning av tvistemål tillämpas, vilket bl. a. innebär att lagen om rättegången i tvistemål om mindre värden kan bli tillämplig. Att tvistemålsreglerna bör gälla är enligt utskottets mening motiverat av hänsyn till våra förpliktelser enligt den europeiska konventionen angående de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Av samma skäl bör införas en regel om att i fall då talan förs mot ett beslut om både disciplinpåföljd och ersättningskyldighet skadestandsfrågan på begäran av krigsmannen skall avskiljas från disciplinärendet och handläggas i den för tvistemål bestämda ordningen.

De nya reglerna om handläggning av ersättningsärenden bör kompletteras med en särskild övergångsbestämmelse som tar sikte på de fall då ersättningskyldighet ålagts före ikraftträdandet men avgörandet inte hunnit vinna laga kraft. I fråga om fullföljd av talan mot sådana beslut och handläggningen vid allmän domstol bör bestämmelserna i militära rättegångslagen alltjämt tillämpas.

Förslag till erforderliga bestämmelser om handläggning av ersättningsärenden framläggs av utskottet i *bilaga* till yttrandet.

Utöver det anförda föranleder propositionen och motionerna inte några uttalanden från utskottets sida.

Stockholm den 21 januari 1986

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Inger Hestvik (s), Bengt Harding Olson (fp), Gunnar Thollander (s), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s), Ewa Hedkvist Petersen (s) och Ewy Möller (m).

Avvikande mening

JuU 1985/86: 24
Bilaga 2

Per-Olof Strindberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Marianne Karlsson (c) och Ewy Möller (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 3 med "Enligt utskottets" och slutar på s. 4 med "av justitieutskottet" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening utgör materieförlusterna ett allvarligt problem genom att de orsakar försvarsmakten stora och onödiga kostnader. Brister i utrustningen återverkar också på de enskilda soldaternas och förbandens förmåga att lösa sina uppgifter. Det är därför enligt utskottets mening ytterst angeläget att förlusterna begränsas så långt som det är möjligt. Under senare år har åtskilliga åtgärder vidtagits i detta syfte. Sålunda har man inom försvarsmakten försökt stärka de värnpliktigas känsla för ansvar för deras personliga utrustning genom anvisningar för handhavandet av materielkontroller. Andra åtgärder som genomförts är exempelvis försök med försäljning till de värnpliktiga av begärlig egendom.

Trots vidtagna åtgärder av angivet slag framgår av de uppgifter som FCF lämnat att materieförlusterna alltjämt är betydande och att de dessutom tenderar att öka. Som utskottet framhöll år 1980 måste kostnaderna för materieförlusterna delvis bero på att ersättning för uppkomna förluster och skador inte kan avkrävas de värnpliktiga eller andra vid försvarsmakten tjänstgörande personer. Denna uppfattning delas också av föredragande statsrådet. Enligt utskottets mening torde åtgärder av den art som hittills genomförts inte vara tillräckliga om man skall få till stånd en rimlig reduktion av kostnaderna för försvarets materieförluster.

I likhet med motionärerna anser utskottet att ett genomförande av MAK:s förslag bör kunna leda till att försvarets kostnader för materieförluster minskas. Det bör vidare kunna medföra att de värnpliktigas känsla av ansvar för materielen förstärks, något som är önskvärt även med hänsyn till försvarsmaktens möjligheter att lösa vissa uppgifter. Förslaget har också tillstyrkts av FCF. Starka skäl talar därför för att ett ökat skadeståndsansvar för de värnpliktiga bör införas i enlighet med MAK:s förslag. Ansvar bör dock inte ifrågakomma vid ringa oaktsamhet. Som MAK föreslagit bör kvinnor som genomgår grundutbildning för anställning som officerare jämföras med värnpliktiga.

Med hänvisning till det anförda förordar lagutskottet att riksdagen med bifall till motion 47 yrkande 1 och motion 50 beslutar att ett tillägg till värnpliktslagen införs i enlighet med MAK:s förslag, dock med den ändringen att skadeståndsansvar inte skall uppkomma vid ringa oaktsamhet.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 5 som börjar med "Utskottet kan" och slutar med "inte uppstår" bort ha följande lydelse:

Utskottet kan i princip ansluta sig till uppfattningen att förfarandet med ersättningsmål bör avskaffas. När det gäller anställd militär personal torde det sålunda inte med fog kunna hävdas att behovet i fredstid av ett särskilt förfarande för handläggning av skadeståndsärenden är större än vad som

fallet är beträffande andra statsanställda, för vilka några särregler inte gäller. Också i fråga om sådan militär personal som i fredstid avses bli omfattade av de nya reglerna om disciplinansvar, dvs. bl. a. värnpliktiga och hemvärnsmän, talar i och för sig övervägande skäl för att ersättningsmålen slopas såvitt avser ansvaret för personskador och skador på egendom som utlämnats för gemensamt bruk. Utskottet har emellertid i det föregående uttalat sig för att särskilda skadeståndsregler bör införas beträffande värnpliktigas m. fl. ansvar för personlig utrustning. Redan på grund härav finns det skäl för att behålla nuvarande förfaranderegler i sådana skadeståndsärenden. Enligt utskottets mening finns det också andra skäl som talar för att ersättningsmålen bör behållas för skadeärenden som avser värnpliktigas personliga utrustning. De värnpliktiga utgör den största personalkategorin inom försvarsmakten och flertalet ersättningsärenden avser dessa. Både för myndigheterna och de värnpliktiga har förfarandet med ersättningsmålen flera fördelar. Det medger sålunda att frågor om disciplinansvar och ersättningsskyldighet kan prövas i ett sammanhang. Vidare är handlägningsformen jämförd med ett domstolsförfarande förhållandevis enkel och billig. En fördel är också att ersättningsfrågan i allmänhet kan avgöras innan den värnpliktige avslutat sin tjänstgöring. För de värnpliktiga innebär dessutom förfarandet de fördelarna att de ensamma har rätt att överklaga beslutet och att några rättegångskostnader inte uppstår.

Förslag till bestämmelser om handläggning av ersättningsärenden, avsedda att införas i regeringens förslag till lag om disciplinförseelser av krigsmän

Handläggning av ersättningsärenden

55 § Om materiel, som försvarsmakten har utlämnat till en krigsman för personligt bruk, går förlorad eller skadas, får den myndighet som enligt 19 § skall pröva frågor om disciplinansvar eller åtalsanmälan besluta om ersättningskyldighet för honom.

56 § I fråga om rätten att besluta på myndighetens vägnar tillämpas 20 §. Om förlusten eller skadan inte sammanlagt överstiger ett visst belopp, som regeringen bestämmer, får ersättningskyldighet åläggas av chef som avses i 21 §.

57 § Inleds ett disciplinärende mot en krigsman och kan det förfarande som ärendet avser föranleda ersättningskyldighet för honom, skall frågan om åläggande av ersättningskyldighet prövas i disciplinärendet såvida inte särskilda skäl talar mot det.

Om krigsmannen skäligen kan misstänkas för brott, som skall anmälas till åtal enligt 16 och 17 §§, får ersättningskyldighet på grund av gärningen inte åläggas enligt denna lag.

58 § Bestämmelserna i 23–30 §§ tillämpas vid handläggningen av ersättningsärenden.

59 § En krigsman som har ålagts ersättningskyldighet av chef som avses i 21 § får begära omprövning av beslutet hos myndigheten. Bestämmelserna i 46 § skall därvid tillämpas.

60 § Myndighetens beslut om åläggande av ersättningskyldighet får överklagas av krigsmannen genom besvär hos tingsrätt. Bestämmelserna i 48–51 §§, 53 § första stycket första meningen och andra stycket samt 54 § gäller vid sådan besvärstalan. Om en besvärstalan avser endast fråga om ersättningskyldighet skall dock vad som är stadgat om rättegången i tvistemål tillämpas. Avser talan ett beslut om både disciplinpåföljd och ersättningskyldighet skall tingsrätten, om krigsmannen begär det eller det annars är påkallat, handlägga frågan om ersättningskyldighet som särskilt mål i den för tvistemål stadgade ordningen.

61 § Beslut om ersättningskyldighet som meddelats enligt 55 § får verkställas sedan det har vunnit laga kraft.

Denna lag --- juli 1986.

Genom lagen --- för krigsmän.

Den nya --- äldre bestämmelser. Om beslut i ersättningsmål har meddelats före ikraftträdandet, skall vidare militära rättegångslagen tillämpas i fråga om fullföljd av talan mot beslutet och förfarandet vid domstolen.

Om det --- nya bestämmelsen.

Försvarsutskottets yttrande

1985/86:3 y

över proposition 1985/86:9 om lagen om disciplinförseelser av krigsmän m. m.

Till Justitieutskottet

Justitieutskottet har hemställt om försvarsutskottets yttrande över proposition 1985/86:9 om lag om disciplinförseelser av krigsmän m. m. jämte de med anledning av propositionen väckta motionerna 1985/86:47-51 och den under allmänna motionstiden 1985 väckta motionen 1984/85:2782.

Bakgrund

I propositionen föreslås att riksdagen upphäver det nuvarande militära disciplinansvarssystemet, som är reglerat i militära rättegångslagen (1948:472) och lagen (1973:18) om disciplinstraff för krigsmän. För alla anställda vid försvarsmakten föreslås i fredstid gälla samma regler om disciplinansvar som för övriga statsanställda enligt lagen (1976:600) om offentlig anställning. Tjänstgörande värnpliktiga och vissa andra icke anställda föreslås i både fred och krig omfattas av ett nytt utomstraffrättsligt disciplinsystem enligt en ny lag om disciplinförseelser av krigsmän. Med krigsman avses den som omfattas av det särskilda militära disciplinsystemet. I krigstid avses detta system omfatta alla som är tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten.

Det föreslagna disciplinsystemet innebär att förseelser beivras genom en disciplinpåföljd som meddelas i administrativ ordning genom beslut av tjänstgöringsmyndigheten. Beslut om disciplinpåföljd skall kunna överklagas till tingsrätt och vidare till hovrätt, som är slutinstans.

Den som bryter mot de grundläggande reglerna om värnplikt – t. ex. genom att vägra fullgöra tjänstgöring – skall enligt propositionen dömas för värnpliktsbrott enligt en ny bestämmelse (39 §) i värnpliktslagen. 21 kap. brottsbalken föreslås omfatta endast brott av krigsmän i krig. Till nämnda kapitel överförs nuvarande straffbestämmelser i 22 kap. brottsbalken rörande brott som inte kan begås av andra än krigsmän.

I propositionen föreslås också att den nuvarande krigsrättsorganisationen avskaffas. Krigsrätternas och krigsfiskalernas uppgifter kommer därigenom att överföras till det civila rättsväsendet.

Reformen föreslås träda i kraft den 1 juli 1986.

Förslagen i propositionen grundas på militäransvarskommitténs (MAK) förslag i betänkandet (SOU 1983:2) Nytt militärt ansvarssystem och remissbehandlingen därav.

Ett effektivt militärt försvar förutsätter en god anda och en god disciplin inom försvarsmakten. Detta åstadkoms främst genom ändamålsenlig utbildning och god information om vår säkerhetspolitik och vårt totalförsvar. Därigenom motiveras de värnpliktiga för sina krigsuppgifter och får tilltro till förmågan hos de vapen som de skall kunna bruka. Av betydelse är också att de som tas i anspråk inom det militära försvaret känner ekonomisk trygghet både för egen del och för sina närmaste anhöriga. Även om det är faktorer av detta slag som i första hand skapar en god anda och ökar effektiviteten inom försvarsmakten gör de speciella förhållanden som präglar den militära verksamheten det likväl nödvändigt att också ha tillgång till särskilda korrekionsmedel. Genom sådana skapas en yttersta garanti för att den nödvändiga ordningen inom försvarsmakten kan upprätthållas.

Ett militärt disciplinansvar framstår som särskilt nödvändigt i krig, men har betydelse redan i den fredstida verksamheten.

Mot bakgrund av det anförda kan försvarsutskottet inte stödja motion 1984/85:2782 (vpk) i den mån den syftar till ett avskaffande av varje form av militärt ansvarssystem.

Försvarsutskottet anser att det förslag till nytt militärt ansvarssystem som läggs fram i propositionen och i sina huvuddrag har redovisats i det föregående är väl förankrat i vår rättsordning och står i samklang med de regler som i övrigt gäller i samhället. Avvägningen i förslaget mellan försvarsmaktens behov av snabbhet och effektivitet och kravet på rättssäkerhet för den enskilde finner utskottet vara riktig. Regeringens förslag kan därför enligt utskottets bedömning i allt väsentligt läggas till grund för ett nytt militärt ansvarssystem. Av det anförda framgår att utskottet inte är berett att ställa sig bakom yrkandet i motion 48 (m) om avslag på propositionen i dess helhet. Utskottet upphåller sig i det följande vid vissa detaljer i regeringsförslaget som utskottet anser sig böra kommentera med anledning av bl. a. framförda motionsyrkanden.

Enligt 10 § i förslaget till lag om disciplinförseelser av krigsmän är disciplinpåföljderna varning, extratjänst, löneavdrag och utgångsförbud. Enligt 14 § skall utgångsförbud kunna åläggas för en tid av minst sju och högst femton dagar. Militäransvarskommittén (MAK) föreslog att denna disciplinåtgärd skall omfatta minst en och högst femton dagar. Avsteget i propositionen från utredningsförslaget hänger samman med departementschefens uppfattning att kortvariga inskränkningar i rörelsefriheten alltid bör förenas med skyldighet att utföra arbete av något slag. Påföljden extratjänst fyller detta krav medan korta utgångsförbud från denna utgångspunkt blir överflödiga. Enligt regeringsförslaget kan under vissa villkor beslut om extratjänst delegeras från myndighetschefen till en annan chef, dock lägst en kompanichef eller motsvarande chef. Propositionens förslag innebär en delvis annan lösning än den som MAK har förordat. Enligt MAK avses delegering av beslutanderätt till kompaniechefsnivån också böra omfatta beslut om löneavdrag i högst tio dagar och utgångsförbud i högst fem dagar.

Representanter för överbefälhavaren har inför utskottet beträffande utgångsförbudet förordat MAK:s förslag och, under hänvisning till att flertalet ålagda utgångsförbud uppgår till högst fem dagar, slagit vakt om

nuvarande tillämpning. Om de korta utgångsförbuden (1–5 dagar) skulle slopas anser överbefälhavaren att handlingsfriheten att ålägga lämplig påföljd i det enskilda fallet skulle bli alltför begränsad. Det är ibland svårt att hitta lämpliga uppgifter för extratjänst. En möjlighet att ge korta utgångsförbud kan enligt överbefälhavaren minska risken för s. k. grå bestraffning.

Försvarsutskottet kan ansluta sig till överbefälhavarens syn på behovet att kunna använda korta utgångsförbud som disciplinpåföljd. Utöver vad överbefälhavaren anfört vill utskottet påpeka att ett avskaffande av möjligheten att besluta om korta utgångsförbud möjligen kan bidra till ökad användning av svårare disciplinpåföljder. Detta skulle i så fall innebära en icke önskad upptrappning av disciplinpåföljderna. Det finns därför skäl som talar för att lägga MAK:s förslag till grund för bestämmelserna om utgångsförbud i lagen om disciplinförseelser av krigsmän.

Ett yrkande (yrk. 3) i motion 51 (fp) gäller verkställigheten av disciplinpåföljd. Genom 32 § i regeringens förslag till lag om disciplinförseelser av krigsmän öppnas möjlighet att verkställa beslut om extratjänst eller utgångsförbud trots att beslutet inte har vunnit laga kraft. Denna möjlighet avses kunna utnyttjas om det behövs av hänsyn till ordningen inom försvarsmakten eller av någon annan särskild anledning. Av specialmotiveringen framgår att syftet med bestämmelsen är att komma till rätta med de missförhållanden som kan uppkomma om det blir en tendens att överklaganden används för att förhåla verkställigheten. En annan situation då det kan övervägas att besluta om omedelbar verkställighet är när krigsmannens uttryckning är nära förestående. Enligt motion 51 måste utgångspunkten vara att ett beslut skall ha vunnit laga kraft innan det verkställs. Möjligheten till undantag härifrån bör enligt motionären begränsas i större utsträckning än som sker i regeringens förslag. Motionären anser att det bör föreligga synnerliga skäl för att beslut i disciplinärenden som avses i 32 § skall kunna verkställas innan de har vunnit laga kraft.

Försvarsutskottet delar motionärens uppfattning att den grundläggande principen bör vara att ett beslut om disciplinpåföljd skall verkställas först sedan det vunnit laga kraft. Samma inställning låter departementschefen – i strid med flera remissinstansers uppfattning – också tydligt komma till uttryck i propositionen. Man kan dock inte bortse från att det undantagsvis kan behöva beslutas om omedelbar verkställighet, en uppfattning som motionären också delar. Godtagbara skäl härför anges i specialmotiveringen till 32 §. I vissa fall kan det också ligga i den felandes intresse att få en disciplinpåföljd verkställd omedelbart. Enligt utskottets mening tar regeringens lagförslag hänsyn till de synpunkter som nyss anförts på ett godtagbart sätt. En ändring i lagtexten enligt motionärens yrkande är därför inte påkallad.

Även beträffande förutsättningarna för kroppsvisitation förordas i motion 51 (yrk. 4) en skärpning i förhållande till regeringens förslag. Enligt lagförslaget (45 §) får krigsman kroppsvisiteras om det finns anledning anta att denne olovligen bär på sig föremål som tillhör försvarsmakten eller som han annars inte får inneha. Motionären anser att det bör krävas skäligen misstanke om olovligt innehav av sådant föremål för att kroppsvisitation skall få vidtas.

Försvarsutskottet ser allvarligt på de skador eller risker för skador som värnpliktiga avsiktligt eller av vårdslöshet har orsakat i samhället genom att använda t. ex. rökfacklor som de olovligen har fört med sig. Bestämmelsen i 45 § innebär ökade möjligheter att komma till rätta med sådana problem. Mot denna bakgrund tillgodoser den ett angeläget behov. Samtidigt är utskottet medvetet om att en kontroll enligt 45 § kan uppfattas som ett intrång i den personliga integriteten. Utskottet har därför förståelse för kraven i motion 51 på större begränsning i möjligheten att använda kroppsvsitation än lagförslaget anger. Vid en samlad bedömning kan försvarsutskottet likväl inte tillstyrka den utformning av bestämmelsen som motionären föreslår. Ett krav på skälig misstanke om olovligt innehav av ett föremål skulle göra det svårt att t. ex. anordna effektiva kontroller av de värnpliktiga och deras bagage inför en hemresa med flyg, tåg eller båt. Det torde inte minst vara vid sådana tillfällen som det finns behov av åtgärder av det slag som bestämmelsen avser. Det bör i sammanhanget erinras om att paragrafen i första hand är avsedd att tillämpas när man söker föremål som vapen, sprängmedel osv. som kan åstadkomma skador vid otillåten användning samt vid kontroll av att alkoholdrycker inte förs in till förbanden med ordnings- och säkerhetsproblem som följd. För att undvika sådana problem bör självfallet också kunna eftersökas t. ex. narkotika.

I motion 51 (yrk. 2) framförs också förslag om att yttrande från auditör skall inhämtas i större utsträckning än som förutsätts i regeringsförslaget. Vidare föreslås att lagen om disciplinförseelser av krigsmän skall kompletteras med en föreskrift om krigsmäns rätt till juridiskt biträde (yrk. 5). Försvarsutskottet kan inte biträda dessa förslag. Ett utnyttjande av auditörer i den omfattning som motionären föreslår skulle medföra stora praktiska problem. Utskottet vill också peka på att enligt propositionen avses medel ställas till centrala värnpliktsrådets förfogande för att åtminstone inledningsvis tillgodose de värnpliktigas behov av särskilda stödåtgärder. Utskottet kan inte heller biträda yrkandet i motion 49 (c) om att auditör endast skall utses bland domare. De kunskaper och den erfarenhet som krävs av en auditör kan, som departementschefen framhåller, även finnas hos jurister som inte är domare.

Utskottet övergår till att behandla tjänstgörande värnpliktigas m. fl. skadeståndsansvar. Detta regleras för närvarande i skadeståndslagen (1972:207), som i detta hänseende likställer de värnpliktiga med arbetstagare. Det innebär att en värnpliktig är ansvarig för skada som han vållar genom fel eller försummelse i tjänsten endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, den värnpliktiges ställning, den skadelidandes intressen och övriga omständigheter (4 kap. 1 § skadeståndslagen).

MAK föreslog att det nuvarande kravet på synnerliga skäl för att ålägga de värnpliktiga skadeståndsskyldighet avskaffas när det gäller förlust av eller skada på personlig utrustning. I fråga om sådan förlust skall myndigheten enligt MAK också behålla sin rätt att besluta om ersättningskyldighet. Besluten skall kunna överklagas till försvarets civilförvaltning.

I propositionen föreslås att den nuvarande ordningen för tjänstgörande värnpliktigas skadeståndsansvar behålls och att man helt avskaffar den

nuvarande möjligheten att efter ett förfarande vid de militära myndigheterna ålägga ersättningsansvar.

Mot ställningstagandet i propositionen rörande de värnpliktigas skadeståndsansvar reses invändningar i motionerna 47 (m) och 50 (c). Motionärerna förordar en skärpning av de värnpliktigas skadeståndsskyldighet i enlighet med MAK:s förslag.

Försvarsutskottet anser det vara angeläget att begränsa materieförlusterna inom försvarsmakten så långt som det är möjligt. I propositionen pekas på möjligheten att möta problemet med materieförluster genom ett ökat stöd av de värnpliktigas ansvarskänsla, t. ex. genom klara anvisningar för materielens handhavande och täta materielkontroller. Detta är enligt utskottets mening ett synsätt som bättre stämmer överens med nutida värderingar än den skärpning av ersättningsskyldigheten som MAK har förordat och motionärerna föreslår. Disciplinära åtgärder torde också i större utsträckning än hittills kunna användas för att motarbeta materieförluster.

Utskottet vill slutligen ta upp frågan om förslagens genomförande. I propositionen föreslås att det nya ansvarssystemet skall träda i kraft den 1 juli 1986. Innan de nya reglerna kan börja tillämpas måste verkställighetsföreskrifter m. m. utarbetas och en omfattande personalutbildning genomföras. Detta arbete beräknas ta sådan tid i anspråk att ikraftträdandet bör senareläggas. Denna uppfattning har överbefälhavarens stöd. Enligt hans uppfattning är den 1 juni 1987 en lämplig tidpunkt att införa det nya systemet. Därigenom kan de nya bestämmelserna börja tillämpas på det stora antal värnpliktiga som börjar sin grundutbildning under juni månad. Också försvarsutskottet förordar att ikraftträdandet sker den 1 juni 1987.

Försvarsutskottet räknar med att justitieutskottet utarbetar de förändringar i lagtext som blir nödvändiga om försvarsutskottets yttrande vinner stöd av justitieutskottet.

Stockholm den 5 december 1985

På försvarsutskottets vägnar

Lennart Blom

Närvarande: Lennart Blom (m), Olle Göransson (s), Roland Brännström (s), Kerstin Ekman (fp), Gunnar Björk i Gävle (c), Evert Hedberg (s), Göthe Knutson (m), Ingemar Konradsson (s), Ingvar Björk (s), Hans Lindblad (fp), Olle Aulin (m), Iréne Vestlund (s), Gunhild Bolander (c), Christer Skoog (s) och Barbro Evermo (s).

1. Avslag på propositionen

Lennart Blom, Göthe Knutson och Olle Aulin (alla m) anser att den del av yttrandet som på s. 2 börjar med "Försvarsutskottet anser" och slutar med "framförda motionsyrkanden" bort ha följande lydelse:

Regeringens förslag innebär att anställda inom försvarsmakten i disciplinärt hänseende skall behandlas som alla andra offentligt anställda. Därmed blir utformningen av tjänsteansvaret i offentlig verksamhet av stor betydelse i sammanhanget. Denna fråga har aktualiserats av moderata samlingspartiet genom ett yrkande i motion 1984/85:452 om återinförande av ämbetsansvar för tjänstemän i offentlig tjänst. Av konstitutionsutskottets yttrande (KU 1985/86:3y) över den nu behandlade propositionen och därtill knutna motioner framgår att tjänstemannaansvarets framtida utformning och därmed ifrågavarande motionsyrkande kommer att under år 1986 prövas av konstitutionsutskottet i samband med dess beredning av JO-utredningens betänkande JO-ämbetet – En översyn (SOU 1985:26). Utskottet anser att riksdagens ställningstagande på grundval av konstitutionsutskottets förslag i denna viktiga fråga bör avvaktas innan en ändring av det nuvarande militära ansvarssystemet genomförs. Denna ståndpunkt ligger i linje med vad som anförs i motion 48 om återinförande av det särskilda tjänstemannaansvaret. I nämnda motion framhålls vidare bl. a. att de föreslagna reglerna rörande åtalsanmälan inte är godtagbara samt att den föreslagna krigsrättsorganisationen bör behållas. Även denna kritik i motion 48, som utskottet i allt väsentligt ansluter sig till, talar för att propositionen avslås i sin helhet. För den händelse riksdagen likväl beslutar om införande av ett nytt militärt ansvarssystem på grundval av propositionen lämnar utskottet i det följande vissa synpunkter på regeringsförslaget med anledning av bl. a. framförda motionsyrkanden.

2. Kroppsvisitation av krigsmän

Kerstin Ekman (fp) och Hans Lindblad (fp) anser att den del av yttrandet som på s. 4 börjar med "Försvarsutskottet ser" och slutar med "t. ex. narkotika" bort ha följande lydelse:

Enligt *försvarsutskottets* mening måste samhällets principer rörande rättssäkerhet och personlig integritet vara vägledande också för de villkor som gäller för värnpliktiga och andra krigsmän. Om man sätter viktiga principer åt sidan för krigsmän kan detta negativt påverka de värnpliktigas syn på rättssamhället.

Som påtalas i motion 51 är kroppsvisitation alltid en allvarlig integritetskränkning. Den enskilde måste ha rätt till en skyddad sfär allra närmast. Där kan det tänkas att man har personliga tillhörigheter som man inte önskar exponera inför andra. Kravet på de situationer när kroppsvisitation skall få förekomma måste därför ställas högre än vad som sker i lagförslaget.

Av flygsäkerhetsskäl finns möjligheter att vid flygplatser kräva långtgående kontroller av enskilda resenärer. I sådana sammanhang synes flertalet

berörda också godta granskningar som man inte skulle acceptera i vardagslivet i övrigt. På motsvarande sätt bör också värnpliktiga kunna underkastas särskilda kontroller inför flygresor. I övriga fall däremot bör kroppsvisitation inte kunna utföras om det inte finns "skälig misstanke" om olovligt innehav av vapen eller annat farligt föremål.

3. Materielansvaret för tjänstgörande värnpliktiga

Lennart Blom (m), Gunnar Björk i Gävle (c), Göthe Knutson (m), Olle Aulin (m) och Gunhild Bolander (c) anser att den del av yttrandet som på s. 5 börjar med "Försvarsutskottet anser" och slutar med "motarbete materielförluster" bort ha följande lydelse:

Försvarsutskottet ser allvarligt på de omfattande materielförlusterna inom försvarsmakten. De är enligt utskottets mening alltför stora och tenderar enligt senaste uppgifter att öka. Lämpliga åtgärder för att komma till rätta med problemet har föreslagits av MAK. Kommitténs förslag ligger i linje med och har initierats på grundval av försvarsutskottets yttrande (1980/81:2y) och lagutskottets betänkande (1980/81:13) om skadeståndsansvaret för omhändertagd egendom.

I enlighet med sitt tidigare ställningstagande biträder försvarsutskottet i denna del motionerna 47 (m) och 50 (c). Ett ökat skadeståndsansvar för de värnpliktiga bör införas i enlighet med MAK:s förslag. Vederbörande myndighet bör enligt utskottets mening behålla rätten att besluta om sådant ersättningsansvar.

Vad nyss förordats om ett ökat materielansvar för tjänstgörande värnpliktiga bör enligt utskottets mening snarast komma till stånd oavsett hur riksdagen tar ställning till propositionen.

Närvarande: f. d. justitierådet Hult, regeringsrådet Dahlman, justitierådet Gad.

Enligt protokoll vid sammanträde den 18 februari 1986 med riksdagens justitieutskott har utskottet beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om disciplinförseelser av krigsmän, m. m.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Olof Egerstedt.

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Av justitieutskottet framlagt förslag

Regeringens förslag

Utskottets förslag

Förslag till

Lag om disciplinförseelser
av krigsmän

Lag om disciplinförseelser
av krigsmän, *m. m.*

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag är tillämplig på krigsmän.

2 § Följande personal är krigsmän:

1. värnpliktiga under den tid då de är tjänstgöringsskyldiga enligt värnpliktslagen (1941:967),
2. kvinnor som genomgår utbildning enligt lagen (1980:1021) om militär grundutbildning för kvinnor,
3. de som genomgår utbildning vid förberedande officersskola eller annan utbildning för att få militär anställning vid försvarsmakten,
4. hemvärnsmän under den tid då de är tjänstgöringsskyldiga,
5. de som genom krigsfrivilligavtal eller annat avtal åtagit sig att tjänstgöra frivilligt i befattningar i försvarsmaktens krigsorganisation, under den tid då de är tjänstgöringsskyldiga,
6. anställda i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst, när de tjänstgör utomlands.

3 § Kommer riket i krig, är följande personal krigsmän:

1. alla som är tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten,
2. polismän som utan att vara tjänstgöringsskyldiga vid försvarsmakten är skyldiga att delta i rikets försvar,
3. skyddsvakter som förordnats med stöd av 10 § lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret *m. m.*,
4. alla som annars vistas vid avdelningar av försvarsmakten, när avdelningarna är i fält eller verkar under liknande förhållanden,
5. medlemmar av den organiserade motståndsrörelsen.

4 § Om riket är i krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i, får regeringen föreskriva att den personal som anges i 3 § skall vara krigsmän.

5 § När det inte längre föreligger sådana förhållanden som avses i 3 och 4 §§, skall regeringen föreskriva att annan personal än den som nämns i 2 § skall upphöra att vara krigsmän.

6 § Föreskrifterna i denna lag om krigsmän skall också tillämpas på

1. krigsfångar,
2. krigsdeltagare som har internerats vid krig under vilket riket är neutralt,

3. utlänningar som vistas bland krigsfångar eller internerade krigsdeltagare för att utöva sjukvård eller andlig vård.

7§ Den som inte längre är krigsman får med tillämpning av denna lag åläggas disciplinpåföljd och ersättningsskyldighet för förfurande under tid då han var krigsman. I sådant fall skall gälla vad lagen föreskriver beträffande krigsman, dock att bestämmelserna i 39–45 §§ ej får tillämpas.

Disciplinförseelser

Disciplinansvar

7§ En krigsman som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter vad han på grund av reglementen, instruktioner eller förmäns order eller i övrigt skall iaktta i tjänsten skall åläggas disciplinpåföljd för disciplinförseelse. Någon påföljd skall dock inte åläggas, om felet är ringa.

8§ En krigsman som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter vad han på grund av reglementen, instruktioner eller förmäns order eller i övrigt skall iaktta i tjänsten skall åläggas disciplinpåföljd för disciplinförseelse. I ringa fall skall dock inte åläggas någon påföljd.

8§ *Disciplinpåföljd får åläggas även den som vid tiden för beslutet inte längre är krigsman.*

9§ Disciplinpåföljd får inte åläggas någon, om han inte inom två år från förseelsen har underrättats enligt 25 § om vad som anförs mot honom eller fått motsvarande underrättelse från riksdagens ombudsman eller justitiekanslern.

Disciplinpåföljder

10§ Disciplinpåföljderna är varning, extratjänst, löneavdrag och utgångsförbud.

11§ Varning innebär att den felande erinras om att han för framtiden skall iaktta sina skyldigheter i tjänsten.

12§ Extratjänst innebär att den felande vid högst fem tillfällen utöver den vanliga tjänsten skall utföra handräckning eller någon annan särskild uppgift. Vid varje tillfälle får högst fyra timmar tas i anspråk för uppgiften. Om extratjänsten inte avser annat än jour- eller beredskapstjänstgöring, får dock tiden fram till den vanliga tjänstens början nästa dag tas i anspråk.

Extratjänsten får inte vara sådan att den inverkar skadligt på den felandes hälsa eller tjänstbarhet.

13§ Löneavdrag får bestämmas för högst trettio dagar och innebär avdrag på dagersättning eller motsvarande ersättning. Om något sådant avdrag inte kan göras, skall den felande betala ett belopp som motsvarar avdraget.

För den som erhåller dagersättning skall löneavdraget motsvara dagersättningen utan tillägg. För övriga skall löneavdraget bestämmas till viss andel av utgående ersättning. Andelen skall utgöra högst en fjärdedel av ersättningen per dag. Avdraget får dock inte understiga ett belopp motsvarande dagersättning utan tillägg.

14§ Utegångsförbud innebär förbud för den som är förlagd inom ett kasernområde, läger eller motsvarande område att under en bestämd tid, minst *sju* och högst femton dagar, på fritid vistas utanför det område som är upplåtet åt en viss avdelning eller utanför en del av ett sådant område.

För den som är förlagd ombord på ett fartyg skall utgångsförbudet avse förbud att lämna fartyget.

15§ Löneavdrag får åläggas tillsammans med utgångsförbud, om det krävs av hänsyn till ordningen inom försvarsmakten.

Åtalsanmälan m. m.

16§ Om en krigsman kan antas ha begått en disciplinförseelse och han genom sitt förfarande skäligen kan misstänkas även ha gjort sig skyldig till brott, skall han anmälas till åtal för brottet, om inte annat följer av 17 §.

17§ Åtalsanmälan behöver inte göras i fråga om

1. brott för vilka svårare straff än böter inte föreskrivs,
2. följande brott i brottsbalken, nämligen ofredande (4 kap. 7 §), snatteri (8 kap. 2 §), egenmäktigt förfarande (8 kap. 8 §), bedrägligt beteende (9 kap. 2 §), undandräkt (10 kap. 2 §), olovligt förfogande (10 kap. 4 §), olovligt brukande (10 kap. 7 §), svikande av försvarspflicht (18 kap. 6 §), lydnadsbrott (21 kap. 5 §) och rymning (21 kap. 7 §).

Åtalsanmälan skall dock alltid göras, om

1. brottet riktar sig mot någon utanför försvarsmakten,
2. målsäganden har förklarat att han avser att föra talan om enskilt anspråk.
2. målsäganden har förklarat att han avser att föra talan om enskilt anspråk. *eller*
3. det finns skäl att anta att påföljden inte kommer att stanna vid böter.

18§ Om någon åtgärd har vidtagits för att *väcka* åtal mot en krigsman, får ett disciplinärende inte inledas eller fortsättas i fråga om det förfarande som avses med åtgärden.

18§ Om någon åtgärd har vidtagits för att *anställa* åtal mot en krigsman, får ett disciplinärende inte inledas eller fortsättas i fråga om det förfarande som avses med åtgärden.

Beslutande myndigheter

19§ Frågor om disciplinansvar eller åtalsanmälan prövas av den myndighet där krigsmannen tjänstgör eller senast har tjänstgjort, om regeringen inte föreskriver något annat.

20 § Ärenden som avses i 19 § skall avgöras av myndighetschefen eller, efter regeringens förordnande, av någon annan chef vid myndigheten med lägst överstelöjtnants eller kommandörkaptens tjänstegrad.

21 § Myndighetschefen får överlämna åt andra chefer vid myndigheten, dock lägst en kompanichef eller motsvarande chef, att pröva frågor om disciplinansvar för personal som står under deras befäl, under förutsättning att

1. förfarandet inte kan antas utgöra brott,

2. förseelsen har erkänts och *inte* bör medföra svårare påföljd än varning eller extratjänst.

2. förseelsen har erkänts och

3. förseelsen *inte* bör medföra svårare påföljd än varning eller extratjänst eller utgångsförbud i högst fem dagar.

22 § För att biträda de myndigheter som har att handlägga disciplinärenden skall finnas auditorer.

Auditorerna skall vara lagfarna. De förordnas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

23 § Innan en disciplinpåföljd beslutas eller en åtalsanmälan görs, skall yttrande inhämtas från auditören. Ett sådant yttrande behövs dock inte i ärenden som avgörs på det sätt som anges i 21 §.

Auditören är medansvarig för de beslut som myndigheten fattar på hans tillstyrkan.

23 § Innan en disciplinpåföljd beslutas eller en åtalsanmälan görs, skall yttrande inhämtas från auditören. Ett sådant yttrande behövs dock inte i ärenden som avgörs av chef som avses i 21 §.

Handläggningen av disciplinärenden

24 § Disciplinärenden skall handläggas skyndsamt.

25 § Myndigheten skall hålla muntligt förhör med krigsmannen. Denne skall därvid underrättas om vad som anförs mot honom. Om muntligt förhör inte kan anses behövligt, får underrättelsen ske skriftligen, varvid krigsmannen skall uppmanas att yttra sig i saken.

Om det behövs, skall även anmälare och andra som kan lämna uppgifter i saken höras muntligen eller skriftligen.

Protokoll skall föras över förhören.

26 § Vid muntligt förhör med krigsmannen skall ett förhörsvittne om möjligt vara närvarande.

27 § Om myndigheten finner att ett vittne eller en sakkunnig bör höras vid domstol eller att någon bör föreläggas att förete en skriftlig handling eller ett föremål som bevis, skall myndigheten ansöka om detta hos den tingsrätt inom vars område den person vistas som skall höras eller på annat sätt berörs av åtgärden. I fråga om sådana åtgärder skall i tillämpliga delar gälla vad som föreskrivs i rättegångsbalken om bevisupptagning utom huvudförhandling.

28 § Krigsmannen skall innan ärendet avgörs få del av vad som har kommit fram under utredningen och beredas tillfälle att yttra sig över det, om det inte är uppenbart obehövt.

29 § Myndighetens beslut skall grundas på vad som har kommit fram under utredningen.

Av beslutet skall framgå de skäl som bestämt utgången.

30 § Krigsmannen skall underrättas om myndighetens beslut och auditörens yttrande. Han skall även underrättas om hur han skall göra om han vill begära ändring av beslutet. *Underrättelse får ske genom delgivning.*

30 § Krigsmannen skall underrättas om myndighetens beslut och auditörens yttrande. Han skall även underrättas om hur han skall göra om han vill begära ändring av beslutet.

Myndigheten bestämmer om underrättelsen skall ske muntligt, genom vanligt brev, genom delgivning eller på något annat sätt. Underrättelsen skall dock alltid ske skriftligt, om krigsmannen begär det.

31 § Om det av särskilda skäl inte krävs någon disciplinpåföljd, får ärendet avskrivas.

Verkställighet av disciplinpåföljd

32 § Beslut om disciplinpåföljd skall verkställas snarast möjligt efter det att beslutet har vunnit laga kraft.

Om det behövs av hänsyn till ordningen inom försvarsmakten eller av någon annan särskild anledning, får det i beslut om extratjänst eller utgångsförbud förordnas att beslutet skall verkställas trots att det inte har vunnit laga kraft.

33 § Extratjänst får inte verkställas på tjänstefria dagar.

32 § Beslut om disciplinpåföljd skall verkställas snarast möjligt efter det att beslutet har vunnit laga kraft *mot krigsmannen.*

33 § Extratjänst får inte verkställas på tjänstefria dagar. *Detsamma gäller utgångsförbud i högst fem dagar.*

34 § Verkställigheten av extratjänst eller utgångsförbud får uppskjutas eller avbrytas, om det finns särskilda skäl. Den dag då avbrott sker skall i sin helhet räknas som verkställighetstid.

35 § Om flera beslut om utgångsförbud är helt eller delvis verkställbara samtidigt, skall påföljderna läggas samman med varandra. Den sammanlagda verkställighetstiden får dock inte överstiga tjugofem dagar.

Från den sammanlagda verkställighetstiden skall den tid avräknas under vilken verkställighet redan har skett.

36 § Om den som har ålagts utgångsförbud blir efter överklagande slutligen ålagd löneavdrag, skall avräkning ske för den tid under vilken förbudet har verkställts. En dags utgångsförbud skall anses motsvara två dagars löneavdrag.

37 § Extratjänst bortfaller i den mån den inte har verkställts innan krigsmannens tjänstgöringsskyldighet har upphört.

38 § Utegångsförbud får inte verkställas efter det att krigsmannens tjänstgöringsskyldighet har upphört.

Om utgångsförbud inte kan verkställas, skall myndigheten omvandla det till löneavdrag med tillämpning av 36 § andra meningen.

Om löneavdrag inte kan göras och motsvarande belopp inte betalas, gäller om verkställighet vad som är föreskrivet om uppbörd och indrivning av böter. Obetalda belopp får inte förvandlas till fängelse. Löneavdrag bortfaller i den mån det inte har verkställts inom tre år från det beslutet om disciplinpåföljd vann laga kraft.

Om löneavdrag inte kan göras och motsvarande belopp inte betalas, gäller om verkställighet vad som är föreskrivet om uppbörd och indrivning av böter. Obetalda belopp får *dock* inte förvandlas till fängelse. Löneavdrag bortfaller i den mån det inte har verkställts inom tre år från det beslutet om disciplinpåföljd vann laga kraft.

Tvångsmedel

39 § Den som enligt särskilda föreskrifter är förman får omhänderta en krigsman som inom ett område eller utrymme, som används av försvarsmakten, eller klädd i militär uniform på allmän plats

1. anträffas så berusad att han inte kan ta hand om sig själv eller annars utgör en fara för sig själv eller någon annan.

1. anträffas så berusad att han inte kan ta hand om sig själv eller annars utgör en fara för sig själv eller någon annan, *eller*

2. uppträder så att han stör den allmänna ordningen eller ordningen inom försvarsmakten eller utgör en fara för disciplinen.

Omhändertagande får inte ske, om det räcker med mindre ingripande åtgärder.

40 § Den som har omhändertagit en krigsman skall skyndsamt anmäla detta till den myndighet som anges i 19 §. Har omhändertagandet inte redan upphört, skall myndigheten omedelbart pröva om det skall bestå.

41 § Har omhändertagandet föranletts av berusning, skall den omhändertagne så snart det kan ske undersökas av en läkare, om det behövs med hänsyn till hans tillstånd.

42 § Den omhändertagne skall så snart som möjligt förhöras och underrättas om anledningen till omhändertagandet.

43 § Den omhändertagne skall friges så snart det kan ske utan men för honom själv och det inte längre finns anledning att ha honom omhändertagen. Frigivandet skall alltid äga rum senast åtta timmar efter omhändertagandet, om det inte uppenbarligen ligger i den omhändertagnes eget intresse att få stanna kvar kortare tid därutöver.

44 § Alkoholdrycker eller andra berusningsmedel, som påträffas hos den som har omhändertagits på grund av berusning, skall tas ifrån

44 § Alkoholdrycker eller andra berusningsmedel, som påträffas hos den som har omhändertagits på grund av berusning, skall tas ifrån

honom. Sådän egendom skall bevisligen förstöras, om inte särskilda skäl talar för att egendomen återställs efter frigivandet. Frågan här om prövas av den myndighet som avses i 40 §.

Första stycket får tillämpas även i fråga om injektionssprutor och kanyler, som kan användas för insprutning i människokroppen. Detsamma gäller andra föremål, som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika.

honom. Sådän egendom skall bevisligen förstöras, om inte särskilda skäl talar för att egendomen återställs efter frigivandet. Frågan här om prövas av den myndighet som anges i 19 §.

45 § Om det finns anledning anta att en krigsman olovligen bär på sig föremål som tillhör försvarsmakten eller som han annars inte får inneha, kan han enligt förmans förordnande underkastas kroppsvisitation för eftersökande av föremålen.

För eftersökande av sådana föremål får enligt förmans förordnande skåp, väskor och annan egendom som tillhör eller disponeras av krigsmannen undersökas, om det finns anledning anta att föremålen finns där. En sådan undersökning får också göras stickprovsvis eller i anslutning till en större undersökning, som företas av särskilda skäl.

Åtgärder enligt första och andra styckena får vidtas endast inom ett militärt område eller ett annat område som disponeras av försvarsmakten.

Klagan över beslut om disciplinpåföljd

46 § En krigsman som har ålagts disciplinpåföljd av en chef som avses i 21 § får begära omprövning av beslutet hos myndigheten. En sådan begäran skall göras skriftligen hos myndigheten inom fem dagar från den dag då krigsmannen fick del av beslutet. Mot ett sådant beslut får talan inte föras i annan ordning.

En begäran som har kommit in för sent prövas *inte*.

En begäran som har kommit in för sent *skall inte* prövas.

Då myndigheten omprövar ett beslut, skall bestämmelserna i 20 och 23–31 §§ tillämpas.

47 § I ärenden om omprövning av beslut om extratjänst får myndigheten, om beslutet är verkställbart, förordna att det tills vidare inte får verkställas.

47 § I ärenden om omprövning av beslut om extratjänst *eller utgångsförbud* får myndigheten, om beslutet är verkställbart, förordna att det tills vidare inte får verkställas.

48 § Myndighetens beslut att ålägga disciplinpåföljd får av krigsmannen överklagas genom besvär hos den tingsrätt inom vars domkrets myndigheten är lokaliserad eller, om myndigheten inte är lokaliserad inom riket eller särskilda skäl föreligger, hos den tingsrätt som regeringen bestämmer.

49 § Myndighetens beslut överklagas genom att besvärshandlingen tillställs den myndighet som har meddelat beslutet. I besvärshandlingen skall anges det beslut som överklagas och den ändring i beslutet som yrkas.

Besvärshandlingen skall ha kommit in till myndigheten inom tio dagar från den dag då klaganden fick del av beslutet.

Tingsrätten skall, sedan handlingarna i ärendet överlämnats dit, pröva

om besvärshandlingen har kommit in i rätt tid. För sent inkomna besvär skall avvisas.

50 § I fråga om besvär tillämpas lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden i den mån inte annat föreskrivs i denna lag. Därvid gäller beträffande besvärshandlingen vad som föreskrivs i den lagen om ansökan.

51 § Tingsrätten skall vid avgörande av saken bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Vid handläggning i övrigt av ärendet är tingsrätten domför med en lagfaren domare.

52 § Tingsrätten får, om det överklagade beslutet är verkställbart, förordna att det tills vidare inte får verkställas.

53 § Tingsrättens beslut får av krigsmannen eller det allmänna överklagas genom besvär till hovrätten. Om tingsrätten har meddelat ett beslut som avses i 32 § andra stycket eller avslagit ett yrkande om att verkställighet tills vidare inte skall få ske, får talan mot beslutet föras särskilt.

Hovrättens beslut får inte överklagas.

54 § I tingsrätten och hovrätten förs det allmännas talan av allmän åklagare.

55 § Om rätt för riksdagens ombudsmän och justitiekanslern att söka ändring i beslut om disciplinansvar är föreskrivet i lagen (1975:1057) med instruktion för justitieombudsmännen och i lagen (1975:1339) om justitiekanslerns tillsyn. Talan skall väckas inom fyra veckor från det beslutet har meddelats.

Med anledning av talan som anges i första stycket får dock disciplinpåföljd åläggas eller skärpas endast om det är påkallat från allmän synpunkt.

Handläggningen av ersättningsärenden

56 § Om materiel, som försvarsmakten har utlämnat till en krigsman för personligt bruk, går förlorad eller skadas, får den myndighet som anges i 19 § besluta om ersättningsskyldighet enligt skadeståndslagen (1972:207) för honom.

Om någon åtgärd har vidtagits för att anställa åtal mot krigsmannen, får ersättningsärende inte inledas eller fortsättas i fråga om det

förfarande som avses med åtgärden.

57 § I fråga om rätten att besluta på myndighetens vägnar tillämpas 20 §.

Om förlusten eller skadan inte sammanlagt överstiger ett visst mindre belopp, som regeringen bestämmer, får ersättningsskyldighet åläggas av chef som avses i 21 §.

58 § Inleds ett disciplinärende mot en krigsman och kan det förfarande som ärendet avser föranleda ersättningsskyldighet för honom, skall frågan om åläggande av ersättningsskyldighet prövas i disciplinärendet såvida inte särskilda skäl talar mot det.

59 § Bestämmelserna i 23–30 §§ tillämpas vid handläggningen av ersättningsärenden.

Klagan över beslut om ersättningsskyldighet

60 § En krigsman som har ålagts ersättningsskyldighet av chef som avses i 21 § får begära omprövning av beslutet hos myndigheten. Bestämmelserna i 46 § skall därvid tillämpas.

61 § Myndighetens beslut att ålägga ersättningsskyldighet får överklagas av krigsmannen genom besvär hos tingsrätt. Bestämmelserna i 48–51 §§, 53 § första stycket första meningen och andra stycket samt 54 § gäller vid sådan besvärstalan.

Om krigsmannens besvär hos tingsrätten avser endast fråga om ersättningsskyldighet, skall dock vad som är studgat om rätttegången i tvistemål tillämpas. Avser talan ett beslut om både disciplinpåföljd och ersättningsskyldighet, skall tingsrätten, om krigsmannen begär det eller det annars är påkallat, handlägga frågan om ersättnings-

skyldighet som särskilt mål i den för tvistemål stadgade ordningen.

62 § Beslut om ersättningskyldighet som meddelats enligt 56 § får verkställas sedan det har vunnit laga kraft.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

Genom lagen upphävs

1. militära rättegångslagen (1948: 472),
2. lagen (1948: 473) om införande av militära rättegångslagen.
3. lagen (1973: 18) om disciplinstraff för krigsmän.

Den nya lagen gäller även i fråga om handlingar som har begåtts före ikraftträdandet. I fråga om verkställighet av disciplinstraff eller beslut om tillrättavisning, vilka ålagts före ikraftträdandet, tillämpas dock äldre bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 1987.

Den nya lagen gäller även i fråga om handlingar som har begåtts före ikraftträdandet. Militära rättegångslagen tillämpas dock alljämt i fråga om beslut om disciplinstraff eller tillrättavisning och beslut i ersättningsmål, som har meddelats före ikraftträdandet. Äldre bestämmelser tillämpas vidare i fråga om verkställighet av disciplinstraff eller tillrättavisning som ålagts före ikraftträdandet.

Om det i en lag eller annan författning förekommer hänvisning till en föreskrift som har ersatts genom en bestämmelse i denna lag, skall hänvisningen i stället avse den nya bestämmelsen.

Sammanfattning	1
Propositionen m. m.	1
Propositionens lagförslag	3
Motionerna	44
Motioner väckta med anledning av propositionen	44
Motion väckt under den allmänna motionstiden 1985	44
Utskottet	45
Inledning	45
Propositionens huvudsakliga innehåll	45
Utskottets allmänna synpunkter beträffande det militära ansvarssystemet	46
Disciplinpåföljdernas närmare utformning	48
Konkurrensen mellan disciplinansvar och allmänna straffbestämmelser	50
Auditörsmedverkan m. m.	52
Omedelbar verkställighet av disciplinpåföljd	54
Kroppsvsitation	55
Rätt till biträde i disciplinärenden	57
Talerätt för JO och JK i ärenden om disciplinförseelse	58
Skadeståndsansvaret för värnpliktiga m. fl.	60
Handläggningen av ersättningsfrågor	62
Övergångsbestämmelserna	63
Utformningen av lagen om disciplinförseelser av krigsmän	64
Krigsrättsorganisationen	65
Återstående lagförslag i propositionen	67
Övrigt	68
Utskottets hemställan	68
Reservationer	71
1. Avslag på propositionen (mom. 1) (m)	71
2. Skadeståndsansvaret för värnpliktiga m. fl. (mom. 11) (m, fp, c)	73
3. Värnpliktslagen (mom. 21) (m, fp, c)	74
Särskilt yttrande	74
Kroppsvsitation (mom. 8) (fp)	74
Bilagor	
Bilaga 1 Konstitutionsutskottets yttrande	76
Bilaga 2 Lagutskottets yttrande	79
Bilaga 3 Försvarsutskottets yttrande	89
Bilaga 4 Lagrådets yttrande	96
Bilaga 5 Av justitieutskottet framlagt lagförslag	97

